

Літаратура Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 30 (2556)
ПЯТНІЦА
23
ліпеня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кал.

ГАСТРОЛЬНАЕ ЛЕТА

Амаль кожны выпуск апошніх паведамленняў Маскоўскага радыё гаворыць і пра выступленні беларускай оперы і балета на сталічнай сцэне. Яны праходзяць з поспехам. А тут, у Мінску, адзіна са старэйшых тэатраў Расіі — Ленінградскі акадэмічны тэатр драмы імя Пушкіна — разгортвае старонкі драматургічных твораў пра мінулае і пра сучаснасць, завабываючы ўсе новых і новых прыхільнікаў. Характэрная рыса сёлетніх гастрольяў — сустрэчы артыстаў непасрэдна ў заводскіх цэхах, на калгасных станах, у студэнцкіх аўдыторыях. Учора, напрыклад, артысты Чаркаскага музычна-драматычнага тэатра імя Шаўчэнкі, якія выступаюць у Мінску адначасова з ленынградцамі, былі ў гасцях у рабочых мотавелазавода. А пушкінцы пабывалі ў беларускіх калгаснікаў.

Матэрыялы пра гастрольнае лета-71 чытайце на стар. 2.

У ліпені яны сталі гаспадарамі слаўтага Вялікага тэатра. Зразумела, гэты здымак на фоне апетага ў вершах і прозе гмаха будзе для іх гістарычным у лепшым значэнні слова. Злева направа — А. Сухін, заслужаны артыст БССР Р. Краўскай і В. Гур'еў, артысты І. Шынунова і І. Адзіноца, заслужаны артыст БССР Л. Злава і В. Ганчарэнка.

Фота В. БАПЫЛОВА.

У калектыве саўгаса «Ждановічы» апыніліся гарачыя прыхільнікі пушкінцаў, асабліва тых, хто адмаецца ў кіно. На здымку, зробленым нашым фотакорэспандэнтам Ул. Крунам, вы бачыце, як дружны трымаюць гледачы «У асадзе» шырдына артыста РСФСР Ігара Гарбачова і заслужанага артыста РСФСР Іліну Ургана.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

ПОШУК—

АДЗНАКА МАЛАДОСЦІ

Роздзім мастацтвазнаўцы

Стар. 4

ЖЫВЕ НА АШМЯНШЧЫНЕ
РАЗБЯР...

Стар. 6

СЯРОД КНІГ

Стар. 7

ТВОРЧЫ ПАРТРЭТ
ПІСЬМЕННІКА

Сцяпан Гайрусёў — пра
Уладзіміра Паўлава

Стар. 8

«ЖМЕНЯ АГРЭСТУ»

Апавяданне Міхася Па-
рахневіча

Стар. 9

СЛОВА

НА ТЭАТРАЛЬНАЙ СЦЭНЕ

Стар. 10

Анатолю АСТРЭЙКУ—60

Стар. 11

МАХАЛА КАСОЙ
УДАВА...

Раздзел з паэмы Васіля
Макарэвіча

Стар. 12

НОВЫЯ ПЕРАКЛАДЫ

«Песня пра звон» Ф. Шы-
лера

Стар. 15

СЁМЫ МАСКОЎСКИ

БЕЛАРУСКИ КІНАМАТОГРАФ
ПРАДСТАЎЛЯЕ ФІЛЬМ «ПАЛАНЕЗ АГІНСКАГА»

На гэтым тыдні ў Маскве пачаўся чаровы, VII Міжнародны кінафестываль Старшыня Савета Міністраў СССР А. Касымін у прывітанні яго ўдзельнікам падкрэсліў, што шырокі творчы асяродкі кінамастаграфіі розных краін пад дэвізам «За гуманізм кінамастацтва, за мір і дружбу паміж народамі» будзе садзейнічаць усталяванню гэтых высакародных ідэалаў, далейшаму развіццю кінамастацтва.

Адбыліся першыя паказы конкурсных і пазаконкурсных фільмаў. Сёлета сярод твораў савецкага кінамастацтва ў Фестывалі ўдзельнічае і стужка, знятая студыяй «Беларусьфільм», — «Паланез Агінскага» па сцэнарыі Кастуся Губарэвіча. Яе рэжысёр — народны артыст БССР Лей Голуб—уваходзіць у склад дэлегацыі беларускіх кінамастаграфістаў на Фестываль. Узначальвае дэлегацыю старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па кінамастаграфіі П. П. Бяляўскі.

Афішы на вуліцах беларускай сталіцы запрашаюць глядачоў на некаторыя з твораў праграмы VII Маскоўскага міжнароднага фестывалю, паказ якіх адбудзецца ў Мінску па традыцыйна-напярэдніх такіх асяродаў кінамастацтва.

Ад
ПЯТНІЦЫ
да
ПЯТНІЦЫ

«ВЫ ДАЯЦЕ НАМ СІЛУ...»

Кожны дзень залу Вялікага тэатра Саюза ССР запўняюць масквічы, гошці з дзесяткаў краін і розных кантынентаў. Тут гучыць французская, англійская, нямецкая, іспанская, фінская мовы...

Але, калі пачынаецца спектакль Беларускага тэатра оперы і балета, які гастролуе зараз у Маскве, — музыка аб'ядноўвае гэтых розных людзей. І журналіст з Афрыкі прымае блізка да сэрца лёс Максіма Багдановіча, а рабочы з Францыі, забыўшыся пра ўсё, захапляецца чароўнымі беларускімі паданямі.

Кожны дзень залу Вялікага тэатра запўняюць дзве тысячы чалавек. Кожны спектакль — адказны, вельмі адказны, бо расказаць трэба не толькі пра тое, на што здольны ты, артыст, мастак, дырыжор, рэжысёр. Трэба расказаць пра свой народ, яго культуру, талент.

За час гастролу беларускія артысты сустрэліся з прадстаўнікамі работнікаў мастацтваў Масквы.

Днямі цікавая сустрэча адбылася на аўтамабільным заводзе імя Ліхачова. Трэба сказаць, што гэта было не першае знаёмства артыстаў з рабочымі і служачымі праслаўленага калектыву краіны. Такія сустрэчы адбываюцца кожны раз, калі тэатр прыязджае ў Маскву. Гасцей вітаў сакратар парткома матэрнага корпуса Юліян Часлававіч Вітажэнец. Са словам у адказ выступіў намеснік міністра культуры БССР Ю. Міхневіч.

У канцэрце, які адбыўся ў клубе завода прынялі ўдзел народныя артысты БССР Т. Шымко, Н. Давыдзенка, В. Чарнабаеў, заслужаныя артысты рэспублікі І. Дзідзічэнка, В. Гур'еў, В. Ганчарэнка, В. Кірычэнка, Я. Шаўчэнка, У праграме — арый з опер, урыўкі з балетаў, песні беларускіх кампазітараў.

Так пачалася сустрэча. А закончылася яна ў цэхах завода, дзе музыку змяніў напружаны рытм канверраў, дзе зладжаныя рухі рабочых і машын выгледзілі цудоўным чароўным танцам. Экскурсію вёў намеснік начальніка матэрнага корпуса Эдуард Андрэвіч Чулкоў. Ён расказаў аб прадукцыйным заводзе, панаёміў артыстаў з брыгадзірам-гаспадарчаразліковай брыгады Паўлам Мікалаевічам Камарковым, які за высокія творчыя паказчыкі ўзнагароджаны ордэнам Леніна. Павел Мікалаевіч падзяліўся ўражанямі аб канцэрце, выказаў шчырыя словы ўдзячнасці — бо «мастацтва можа ўнесці да такіх вяршынь, куды, бадай, і не думае ўзімацца. Яно дае сілу. Вы дацеце нам сілу, Дзякуем вам».

Так пачалася сустрэча.

На развітанне рабочыя падаравалі артыстам альбомы і кнігі, прысвечаныя гісторыі, традыцыям і будучыні праслаўленага калектыву аўтазаводцаў, падаравалі кветкі.

Па тэлефоне ад нашага карэспандэнта.

ПРЭМ'ЕРЫ НА ГАСТРОЛЯХ

У Віцебску працягваюцца гастролі Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра БССР імя М. Горкага. У гэтым горадзе калектыву не ўпершыню, многія аматары тэатральнага мастацтва памятаюць і любіць наш тэатр.

6 ліпеня адбылася прэм'ера спектакля «Дзеці Ванюшына» С. Найдзінава. Рэжысёр спектакля — Ул. Малашкін. У ролі Ванюшына дэбютаваў на нашай сцэне народны артыст РСФСР К. Шышкін. Спектакль быў цёпла прыняты віцебскімі глядачамі. 10 ліпеня віцебчане сталі сведкамі нараджэння яшчэ аднаго спектакля — адбылася прэм'ера спектакля па п'есе А. Маўзона «Вілет у мяккі вагон». Настаючка ажыццэўлена рэжысёрам А. Смеляковым.

У гастрольным рэпертуары занята амаль уся труппа тэатра.

Яшчэ рана падводзіць вынікі, але хочацца верыць, што завершана гастролі гэтак жа паспяхова, як і пачаліся.

К. СТРИЖОВА,
заг. літаратурнай часткі Рускага тэатра БССР імя М. Горкага.

ПУШКІНЦЫ Ў «ЖДАНОВІЧАХ»

на Мінскай трыкатажнай фабрыцы «Прагрэс». А цяпер тут, у вясковай бібліятэцы.

Між тым пачалі збірацца глядачы. Бібліятэку запоўнілі людзі, што прыйшлі проста з фермаў, ад трантараў, з поля. Пакой не змяшчае ўсіх жадаючых сустрэцца з артыстамі старэйшага ў нашай краіне тэатра. Дырэктар тэатра, заслужаны дзеяч мастацтва РСФСР Б. А. Факееў перад канцэртам у нароткім уступным слове расказавае, што тэатр сёлета сустрэў свой 215 сезон.

І вось у пакойчыку, дзе на сценах вісяць дыяграмы росту гаспадаркі, дзе глядачы хаваюць ногі пад крэслы, каб не замінаць анцэрам, дзе дэкарацыі — тыя ж канцылярскія сталы і крэслы, на якіх сядзяць глядачы, — ажываюць сцэны з жыцця зусім іншага, непадобнага. На сцэне — французскі граф, лётчык і пісьменнік, які прыязджае ў Маскву, каб зразумець рускіх; няўрымслывы і самаадданы ўрач пакутуе, змагаецца і нарэшце знаходзіць прытулак; хітраваты і прастадушны салдат Швейк дэпазіць да шаленства свайго афіцэра. Ажываюць героі Ю. Гермаца, М. Тэзна, В. Шукшына.

У зале — глядач. Не той, што лічыць сябе «знаўцам» і таму адразу ж «прэпарыруе» ўсё, што адбываецца на сцэне, а той, што успрымае ўсё зусім непасрэдна. Калі вы не назіралі за такім гледачом, зрабіце гэта абавязкова. Вось немалыя ўжо механізатар сочыць за тым, што адбываецца, і на яго твары — і гней, і абурэнне, і радасць, і замілаванне; а вось стары чалавек так і прастаяў увесь канцэрт з раскрытым ротам, не заўважыў нават. Маладыя хлопцы моўчкі выназваюць сваё захапленне, раз-пораз паглядваючы адзін на аднаго, употай паназіраючы вялікі полці.

Удзячная аўдыторыя. Змоўлі апладысменты, артыстам паднесены кветкі, а глядачы не разыходзяцца. Задаволены канцэртам і выканаўцы. Сустрэча адбылася!

На гэтым можна было б і закончыць, каб... Каб не зламалася панукан, што так і праліжыў на каленях. Толькі калі вярталіся, да мяне звярнулася яго гаспадыня Л. Штыкан, ледзьве стрымліваючы слёзы: «Што ж вы нарабілі! Во дзякуй. Вы мне здорава дапамаглі!» Што такое? — я не разумею. «Вы ж трымалі шапачку для ролі «былой» са спентакля «Жыццё Сент-Эзюперы!».. А без яе, — лаяла ж я «мадам»? Першы раз за ўсё жыццё іграла гэтую ролю без шапачкі!»

Вось дык сітуацыя! Зусім паводле М. Тэзна «Як і браў інтэрв'ю». Нешта нахштальт: «Ян я «дапамагаю» артыстам!» Прашу прабачэння.

Нарэшце развітаем. Жадаем адзін аднаму добра. Жадаем, каб дружба мінчан з лінгвістамі мацавалася.

Р. БАКУНОВІЧ.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

«ДАЙ НА МЯНЕ РЭЦЭНЗІЮ!..»

У ПІСЬМЕННІКА выйшла ў свет новая кніга. Акцёр сыграў ролю, аб якой марыў гадамі. Кампазітар пачуў выкананне сваёй песні. Колькі хваляванняў — зразумелых, шчырых, запаветных! Як прымаюць створанае табой глядачы або слухачы! Ці здолеў ты раскрыць задуму, што не давала табе спакою, ці знайшоў адпаведныя фарбы і нюансы, каб хараство жыцця, адлюстраванае на жывапісным полатне або на кінастужцы, перадалося людзям! Такі эмацыянальны настрой аўтара ў любой галіне літаратуры і мастацтва, акрамя ўсяго іншага, узабагачае яго. Псіхалогія творчасці ўбірае ў сябе і гэты момант — момант аддачы напісанага, знятага, сыграннага на суд грамадскасці.

Часта бывае, што ўвечары табе звоніць калега і віншуе з удачай, радуецца твайму поспеху, адзначае знаходкі... Гэта — і твая радасць. Або ты выпадкова пачуў, як у кнігарні пытаюць, ці паступіў у продаж твой зборнік вершаў. Калі пытаюць — гэта твая радасць. Узрушаны так, што сэрца адбівае напружаны рытм, ты скончыў маналог і «ўнутраным слыхам» ловіш настрой залы: дайшло да залы! Дэйшло — гэта твая радасць...

Гэта — натуральна, гэта — зразумела.

Але бывае, як ні дзіўна, і інакш. Хтосьці атрымаў сігнальны экзэмпляр кнігі, і, баючыся, што ёй нехта дасць аб'ектыўную ацэнку, адрозу ж шукае свайго рэцэнзента. Быццам і пісалася яна дзеля водгуку ў газеце або часопісе. І шукае не абы каго, а прыцэля.

Кінарэжысёр зняў фільм. У яго пакуль што ёсць толькі рабочы варыянт «на двух стужках». Але ён ужо ловіць крытыка, цягне яго ў залу праглядаць: «Паглядзі, гэта ж «твая тэма!» Пракручу не адзін раз, пабачыш — амаль шэдэўр...» Ніякія спасылкі ў такіх выпадках на тое, што лепш было б дачакацца выхаду стужкі на экран, не памагаюць: крытыка цягнуць за рукаў, дэманструюць для яго асабіста фільм. І не тое, што ўгадваюць, а амаль загадваюць: «Напішы рэцэнзію!..»

Крытык — таксама чалавек са слабасцямі. Адгукваючы на такую настойлівую просьбу, ён сядзе за стол і піша нешта станоўча-дыпламатычнае. Маўляў: кампраміс, ды што зробіш, не адмаўляць жам знаёмому, з якім столькі чаю выпіта, столькі шчупакоў пералаўлена! Сарамліва здае артыкул-водгук у рэдакцыю. Дадучы — добра, не дадучы — свой «абавязак» перад прыцелем выканаў. А той прыцэль не спіць у шапку. Ён пачынае штурмаваць рэдакцыю: кажа, што дадучыся, быццам Н. нешта там нашкрэбаў пра маю кніжачку, дык што — мо дасце! Адказваюць, што трэба пачакаць, пакуль кніга паступіць у продаж (або фільм у пракат). Той пільнуе. І пазней, сустракаючы супрацоўнікаў рэдакцыі, усё больш настойліва патрабуе: «Дайце рэцэнзію на маю...»

У рэдакцыях бывае святочны настрой, калі хтосьці з літаратараў, чытачоў, крытыкаў, дзеячоў культуры звоніць і прапануе сам, па закліку сэрца: вось пабываў на вернісажы і не магу не сказаць пра скульптуру або, прачытаўшы аповесць, маю патрэбу падзяліцца ўражаннямі з чытачамі газеты. Дарэчы, такі прыклад даюць пісьменнікі. Скажам, у «Літаратуры і мастацтве», менавіта так з'яўляюцца артыкулы Янкі Брыля, Янкі Скрыгана, Юркі Гаўрука, Сяргея Грахоўскага, Уладзіміра Юрвіча, Анатоля Вярцінскага... Пісьменніцкае адчуванне таго, што сказанае табой ніхто іншы не скажа, шчырае захапленне поспехам калегі або прынцыповы пратэст супроць шэрасці вымушаюць такіх рэцэнзентаў брацца за пяро. Ніякіх прыцельскіх кампрамісаў. Крытычная думка ўзабагачаецца цікавымі і змястоўнымі назіраннямі, высновамі, ўрокам.

На жаль, парог рэдакцыі часам пераступаюць і рэцэнзенты, якія пішуць не па закліку ўласнага сэрца, а па дамоўленасці з аўтарамі твораў. Якая ж прынцыповасць можа быць у іх друкаваных выказваннях, якую карысць яны могуць прынесці чытачам! Такі аўтар і такі «наняты» ім крытык пагарджаюць усімі нормамі прафесійнай этыкі, нормамі літаратурнага і мастацкага жыцця. Дзе тут, зрэшты, этыка, калі аўтар таўчыцца ў рэдакцыю, абрывае тэлефон, дамагаючыся аднаго: «Дай на мяне рэцэнзію!..»

Мабыць, у такіх выпадках куды карысней для поспеху справы сказаць штурхачу: не, выбачайце!.. Мы павінны вучыцца ацэньваць творы толькі па іх сапраўдных вартасцях. Нельга на кожны вокліч «Дай на мяне рэцэнзію!» адказваць пакорлівай згодой. Інтэрэсы ідэяна-мастацкага росту і выхавання літаратараў і дзеячоў мастацтва з такой палітэкасію не маюць нічога агульнага!

У МАЛЕНЬКІ стары аўтобус, які відаць па ўсім, прайшоў не адну тысячу кіламетраў, садзіліся акцёры. І хоць у той вечар на сцэне мінскіх тэатраў ішло адно з двох спектакляў Ленінградскага андэмічнага тэатра драмы імя Пушкіна, група акцёраў гэтага тэатра раніцай ехала на сяло, каб выступіць з канцэртам перад хлебарабамі. Расаджаліся, весела перакідавалі рэплікамі, абменьваліся «кампліментамі», жартавалі. Называлі адзін аднаго Ігарам, Нінай, Лідай. А для глядача гэта былі народныя артысты РСФСР І. Гарбачоў, народная артыстка РСФСР Л. Штыкан, заслужаныя артысты РСФСР Н. Ургант, А. Селязнёў, Н. Вальяно, А. Ян, артысты А. Волгін, Р. Кульд, Н. Мартон. Свой няхітры багаж везлі ў сумачках альбо проста ў пакунках з газет. Між іншым, адзін такі пакунак трапіў да мяне. Усведамляючы ўсю адназначнасць даручэння, я не выпушчала яго з рук, нават не падарэжваючы, што з гэтага атрымаецца. Ніхто не скардзіўся, не хныкаў і тады, калі, прыехаўшы ў саўгас «Ждановічы», давялося больш за гадзіну чакаць глядачоў, якія былі на рабоце. Цярпліва чакалі. Толькі вядомы акцёр няўпэўнена прапанаваў: «Можна не навіязвацца, папрасіць прабачэння, што з'явіліся не ў час, і паехаць». Яго не падтрымалі. Труппа тэатра прыехала да такіх паездкаў. Шэфы Сасноўскага клуба Прыазёрскага раёна, артысты тэатра свае людзі на сьле і ў святлы і ў будні. Нягледзячы на тое, што іх спектаклі цнер ідуць і ў Ленінградзе і ў Мінску адначасова, многія артысты пабывалі ўжо ў вайсковых гарнізонах.

«Падляссе» — самадзейны ансамбль песні і танца з польскага горада Седльца. У яго рэпертуары мастацтва, якое здаўна спадарожнічала польскаму народу ў працы і змаганні, на вяселлях і святах. Днямі самабытныя калектывы гасцяваў у Мінску ў сувязі з падзеяй, якую адзначалі як палікі, так і мы, беларусы — 27-годдзе адраджэння Польшчы.

На здымку — выступленне ансамбля ў Палацы культуры прафсаюзаў на ўрачыстым вечары, прысвечаным гадавіне адраджэння Польшчы. Фота Ул. КРУКА.

ДА ЮБІЛЕЮ ПЕСНЯРА

7 ліпеня 1972 года спаўняецца 90 год з дня нараджэння народнага паэта БССР, аднаго з заснавальнікаў сучаснай беларускай літаратуры і беларускай літаратурнай мовы Янкі Купалы. Грамадскае рэспублікаўскае пачаццё шырока, як вялікую надзею ў жыцці ўсяго беларускага народа, адзначаць юбілей паэта.

Створаны рэспубліканскі юбілейны камітэт. У склад камітэта ўвайшлі: намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова (старшыня камітэта), міністр культуры БССР М. А. Мішчэвіч (намеснік старшыні камітэта), старшыня праўлення СН БССР Максім Танк (намеснік старшыні камітэта), старшыня Беларускага тэатральнага таварыства Л. П. Александровская, сакратар Мінскага абкома КПБ У. С. Вагданаў, галоўны рэдактар Беларускай Савецкай Эцыклапедыі П. У. Броўка, старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па кінематографіі П. П. Вяляўскі, прэзідэнт АН БССР М. А. Барысевіч, старшыня Саюза мастакоў БССР В. А. Грамына, сакратар Мінскага гаркома КПБ

Т. Ц. Дамітравіч, старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку Р. В. Канавалаў, пісьменнік А. А. Куляшоў, галоўны рэдактар часопіса «Вязьма» К. Ц. Кірзеўка, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. В. Марцэлеў, міністр асветы БССР М. Г. Манкевіч, міністр вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР М. М. Машкоў, сакратар ЦК ЛКСМБ У. І. Падрэз, пісьменнік П. Е. Панчанка, галоўны рэдактар штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» Л. Я. Прошка, адказны сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР М. Г. Ткачоў, старшыня Саюза кампазітараў БССР Р. Р. Шырма, старшыня Беларускага таварыства дружбы і культурных сувязей з заграўцамі Г. Г. Чарнушчанка і дырэктар Літаратурнага музея Я. Купалы У. М. Юрэвіч.

19 ліпеня 1971 года пад старшынствам намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР П. Л. Сняжковай адбылося першае пасяджэнне Рэспубліканскага юбілейнага камітэта. Члены камітэта разгледзелі план мерапрыемстваў па надрыхтоўцы і правя-

дзенні юбілею паэта. Міркуецца, у прыватнасці, што СН БССР, Міністэрства культуры БССР, ЦК ЛКСМБ і Мінскі аблвыканком у дні юбілею правядуць на радзіме Янкі Купалы ў вёсцы Вязьма свята пазілі з удзелам пісьменнікаў Беларусі і прадстаўнікоў братніх літаратур краіны. Да свята таксама павінен быць надрыхтаваны спецыяльны нумар альманаха «Дзень пазілі». На працягу 1971—1972 гадоў плануецца правесці ў абласных і раённых цэнтрах, у навучальных установах, установах культуры, на прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах літаратурныя вечары, ранішнікі, сустрэчы, прысвечаныя 90-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы, у якіх прымуць самы актыўны ўдзел літаратары рэспублікі.

На пасяджэнні камітэта былі выказаны прапановы правесці спецыяльную юбілейную сесію Акадэміі навук БССР; шырока прыцягнуць да падрыхтоўкі купалаўскага юбілею школы і браны асветы рэспублікі; устанавіць больш канкрэтны тэрмін распрацоўкі генеральнага плана стварэння купалаўскага мемарыяльнага запаведніка ў вёсцы Вязьма; звярнуць увагу на лепшае афармленне мемарыяльных знакаў, прысвечаных Янку Купалу і інш.

ФОРУМ НАРОДНЫХ ПАСЛАНЦОЎ

ПЕРШАЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР ВОСЬМАГА СКЛІКАННЯ ЗАКОНЧЫЛА СВАЮ РАБОТУ

16 ліпеня першая сесія Вярхоўнага Савета БССР восьмага склікання працягвала сваю работу. У спрэчках па пытанні аб мерах па павышэнні ўраджывасці глебы і паліпшэнні выкарыстання зямель у калгасах і саўгасах Беларускай ССР выступілі дэпутаты В. К. Луцкі, А. В. Аляксандраў, С. М. Шабалоўскі, І. Ц. Вароб'ёў, М. М. Севярнёў, П. М. Новік, С. С. Лінг. З заключным словам выступіў міністр сельскай гаспадаркі БССР дэпутат С. Г. Скарапанав.

Затым старшыня Камісіі па сельскай гаспадарцы дэпутат В. В. Прышчэпчык уносіць прапановы па праекце пастанова Вярхоўнага Савета БССР «Аб мерах па павышэнні ўраджывасці глебы і паліпшэнні выкарыстання зямель у калгасах і саўгасах Беларускай ССР», аб'яўляе папраўкі, дапаўненні, якія камісія палічыла неабходным унесці ў праект пастанова.

Вярхоўны Савет БССР аднагалосна прымае гэтую пастанову. Пасля перапынку пачынаецца разгляд наступнага пытання парадку дня — аб праекце Папраўча-працоўнага кодэкса Беларускай ССР. З дакладам па гэтым пытанні выступіў міністр юстыцыі БССР дэпутат А. А. Здановіч.

У спрэчках па дакладзе выступілі дэпутаты Р. С. Жданко, І. П. Пастрэвіч, П. Г. Крэмень, А. А. Клімаўскай, У. І. Падрэз.

Аднагалосна прымаецца Закон аб зацвярджэнні Папраўча-працоўнага кодэкса, які прадугледжвае ўвядзенне яго ў дзеянне з 1 студзеня 1972 года.

Дэпутаты разглядаюць наступнае пытанне — аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Па гэтым пытанні выступіў з дакладам сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутат Л. П. Чагіна. Дэпутаты аднагалосна прымаюць Закон аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР «Аб унясенні змен і дадаткаў у артыкулы 113 і 217 Крымінальнага кодэкса Беларускай ССР»; Закон «Аб дапаўненні артыкула 19 Канстытуцыі (Асноўнага закона) Беларускай ССР»; пастанову аб выбранні В. Ф. Паўлючкова членам Вярхоўнага суда Беларускай ССР і зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР аб вызваленні Г. Н. Станкевіча ад абавязкаў намесніка старшыні Вярхоўнага суда Беларускай ССР і В. Т. Калмыкова ад абавязкаў члена Вярхоўнага суда Беларускай ССР.

Вярхоўны Савет пачынае разгляд наступнага пытання парадку дня — выбране Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Слова атрымлівае Першы сакратар ЦК КПБ дэпутат П. М. Машэраў. Па даручэнні Цэнтральнага Камітэта КПБ ён уносіць прапанову, падтрыманую партыйнай групай і Саветам старэйшых Вярхоўнага Савета БССР, аб выбранні Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР дэпутата Ф. А. Сурганава.

Дэпутат Ф. А. Сурганаў аднагалосна выбіраецца Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Аднагалосна выбіраецца Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР у складзе Старшыні Ф. А. Сурганава, намеснікаў І. Ф. Клімава і М. С. Конанавай, сакратара Прэзідыума Л. П. Чагінай і 15 членаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Сесія затым пераходзіць да разгляду пытання аб утварэнні Урада БССР — Савета Міністраў Беларускай ССР. Слова атрымлівае Старшыня Савета Міністраў БССР дэпутат Ц. Я. Кісялёў. Ён прадстаўляе на разгляд і зацвярджэнне Вярхоўнага Савета Беларускай ССР склад Урада рэспублікі, адобраны Цэнтральным Камітэтам КП Беларусі.

Вярхоўны Савет аднагалосна зацвярджае склад Савета Міністраў Беларускай ССР.

Старшынстваючы І. П. Шамякін паведамляе, што ўсе пытанні парадку дня сесіі разгледжаны. Першая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай ССР восьмага склікання аб'яўляецца закрытай.

У перапынках паміж пасяджэннямі: В. Раманоўскі — брыгадзір горнапраходчага камбайна 1-га рудупраўлення камбайна «Беларускаліт», А. Казнадзей — шліфавальнік Мінскага заводу аўтаматычных ліній, М. Вараўка — работніца паліводчай брыгады саўгаса «Вілія» Вілейскага раёна і драматург Андрэй Макаёнак. Фота У. КИТАСА.

НОВЫЯ НАРОДНЫЯ

За вялікую работу па прапагандзе харавога мастацтва, актыўны ўдзел у культурным абслугоўванні насельніцтва і высокае выкананне майстэрства калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла званне народнага харавога калектыву Кобрынскага раённага Дома культуры.

Хор у Кобрыве арганізаваны ў 1953 годзе. За поsem гадоў работы калектыву праву вялікую ідэйна-палітычную і эстэтычную выхавальную работу сярод працоўных раёна. У яго рэпертуары зараз больш шасцідзсяткі песень беларускіх і рускіх савецкіх кампазітараў, песень народаў ССРС і беларускіх народных. Гэта песні Ул. Алоўнікава на словы А. Лазінова і А. Бачылы «Песня аб Брэсцкай крэпасці» і «Радзіма мал дарагая», Ю. Семінікі на словы П. Броўкі «Слухайце, людзі!», С. Палонскага на словы Я. Купалы «Вечарынка ў калгасе», беларускія народныя песні «Пасылана баба дзеда», «Зорка Венера», украінская «Місяць на небе», эстонская «Бачыўскі дом», руская «Гібель «Варяга» і многія іншыя.

У складзе харавога калектыву ёсць

ванальныя мужычынскі і жаночы ансамблі, трыо, дуэты, салісты, якія выступаюць з самастойнымі праграмамі. Хор — неаднаразова ўдзельнік і дыпламант абласных і рэспубліканскіх конкурсаў, некалькі разоў выступаў па рэспубліканскім і абласным радыё і тэлебачанні. Па выніках Рэспубліканскага агляду мастацкай самадзейнасці, прысвечаным стагоддзю з дня нараджэння У. І. Леніна, калектыву ўзнагароджаны дыпламам першай ступені.

Кіруе хорам выпускнік Гродзенскага музычна-педагагічнага вучылішча Ігар Чэрнін.

За высокае выкананне майстэрства, шматгадовую актыўную працу па эстэтычным выхаванні дзяцей і падлеткаў г. Брэста і вобласці калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла званне народнага дзіцячага ансамбля песні і танца «Прыбужжа» сярэдняй школы № 5 г. Брэста.

Яшчэ ў 1954 годзе ў сельскай школе вёскі Рэчыца (зараз яна з'яўляецца з Брэстам) былі створаны калектывы мастацкай самадзейнасці. Праз

тры гады на іх аснове ўтварыўся ансамбль песні і танца.

За мінулы час калектыву дабыўся значных творчых поспехаў. Асноўны рэпертуар складаюць творы на дзіцячую і піянерскую тэматыку, а таксама беларускія народныя песні і танцы, танцы народаў ССРС і краін сацыялістычнай сярджнасці. З вялікай цікавасцю глядзеліся ў выкананні калектыву вядомыя харэаграфічныя кампазіцыі: «Успомнім шлях вялікі, слаўны, што прайшоў Радзіма наша», «Ізмучэнні — маладосць свету, і яго будаваць маладыя», «Запаветам Леніна верыцца», «Квітнейце, прыбужскія нашы прасторы», «Школьныя гады», «Хай заўжды будзе сонца!», беларускія народныя танцы «Лявоніха», «Крыжачок», «Беларуская полька».

За час сваёй дзейнасці ансамбль даў больш 500 канцэртаў. Шмат разоў выязджаў ён у Польшчу, Народную Рэспубліку, на Украіну, у Латвійскую ССР, у іншыя гарады вобласці, да пагранічнаў, у сельскія клубы. Прымаў удзел у фестывалі самадзейнага мастацтва, прысвечаным 50-годдзю Вялікага Кастрычніка і ў заключным канцэрце Рэспубліканскага агляду мастацкай самадзейнасці школьнаў, прысвечаным Ленінскаму юбілею.

У ансамблі сістэматычна праводзіцца вучэбна-выхавальная работа. Разам з падрыхтоўчымі групамі ансамбль налічвае 235 чалавек.

Кіруюць ансамблем высокакваліфікаваны спецыялісты.

Піліп ПЕСТРАК

НА ВЫСОКІМ ПРАЦОЎНЫМ УЗДЫМЕ

Як добра ўдзельнічаць у з'ездзе пісьменнікаў, калі ўся праца трымаецца на высокім узроўні — гэта значыць, на узроўні ідэалагічна-мастакімі. Тамі і быў пятні Усесаюзна пісьменніцкі з'езд. Пацучы творчага рэалізму спадарожнічала ўсяму ходу з'езда.

Даклад Георгія Маркава «Савецкая літаратура ў барацьбе за камунізм» можна назваць узорам рэалістычнага падыходу да аналізу літаратурнага ўраду ССРС. На з'ездзе ішла шырокая і прынцыповал гаворка пра літаратуру, пра сувязі яе з жыццём народа. Гаворка гтая влася з улікам асаблівасцей кожнай нацыянальнай літаратуры ў нашай шматнацыянальнай савецкай краіне.

На пісьменніцкім з'ездзе наўзна адчуваўся стыль XXIV з'езда КПСС. Натхнёна гукалі словы аб патрыятызме, аб пралетарскім інтэрнацыяналізме. Савецкі пісьменнік далі рашучую водпаведзь ворагам камунізма, замежным пацупнікам — буржуазным пісцям.

З'езд даў наказ літаратарам пісаць лепшым дагэтуль, ахопліваць новыя тэмы, ісці ў народ — да рабочых, калгаснікаў, да інтэлігенцыі і чэраць адтуль натхненне, бо там на працяцы куецца камуністычнае сёння і заўтра.

23. VII. 1974

3

ЛАВОРАЧЫ пра творчасць маладых мастакоў, пра іх месца ў мастацтве, трэба ўлічваць, наколькі і як звязаны іх пошукі з асэнсаваннем вопыту папярэднікаў. Перш за ўсё, зразумела, важна ўсвядоміць: што з гэтага вопыту моладзь развівае, а што аспрэчвае? Адказаць на пытанне—цяжэй, чым здаецца на першы погляд, бо неабходна паглыбляцца ў многія пытанні тэорыі і практыкі беларускага мастацтва (змест і форма, традыцыі і наватарства, рацыянальнае і эмацыянальнае ў выяўленчым мастацтве і г. д.).

Так, скажам, некаторыя з'явы ў нашым мастацтве, напрыклад, 50-х гадоў, не вытрымалі параўнальна кароткага выпрабавання часам. Але ж нельга, як бывае ў спрэчках, цалкам адмаўляць створанае ў тых гадах. Ідучы наперад, нельга ўзрываць масты на пройдзеным шляху. Сённяшні вопыт мастацтва звязаны з набытым раней куды больш трывала, чым нам здаецца, нягледзячы на ўсю рэзкасць, з якой, бывае, новае ў мастацтве «адрываецца» ад папярэдняга.

З другога боку, наўрад ці варта здзіўляцца, што новае не проста і далёка не заўсёды мірна «прарастае» на ствале традыцый. Абудзіць фантазію, раскаваць уяўленне, вывесці думку за рамкі звыклага, мабыць, куды зручней не на пратэптаных сцежках мастацтва. Аднак, на жаль, пытанне ставіцца часам так: нашошта, маўляў, аб'яўджаць мусангаў, калі больш бяспечна ездзіць на поні?

Сёння мы бачым, як моладзь (і не толькі яна) захапляецца то майстрамі сярэднявечжа і ранняга Адраджэння, то рускай іконай, то мастацтвам 20-х гадоў, то манументальным жывапісам Мексікі і шмат чым іншым. І ў гэтым няма нічога здзіўнага: забыццё многіх дзясяценняў мастацтва далёкага і недалёкага мінулага ніколі яшчэ нікога не ўзабагачала. Іншая справа, што нельга «генералізаваць» тую ці іншую з прыгаданых традыцый, бачыць толькі ў ёй сапраўдную дарогу ў заўтрашні дзень мастацтва. І лепшая частка маладых мастакоў пачынае разумець адмаўленне традыцыі само па сабе нікога не стварае. Паступова пераадоўваецца ўяўленне, быццам тварыць пановаму зусім не цяжка: варта, маўляў, рабіць гэта ў што б там ні стала «інакш», чым раней. Існавалі нават «рэцэпты сучаснага стылю»: лаканізм, экспрэсіўнасць, плоскаснасць, манументалізм, зведзены да схематызацыі, арубленне форм, зведзенае да выпусціння душы чалавечай. У той жа час відавочна, што нямала карысна назалашана нашым мастацтвам, дзякуючы ўпартым, падчас зусім не «гладкім» пошукам шляхоў узабагачэння рэалістычнай традыцыі — пошукам новых сюжэтаў і тэм, новых кампазіцыйных, каларыстычных і іншых сродкаў выяўлення задумы.

ЖЫЦЦЕ паказала, што творчасць мастацкай моладзі шматгалосая, шматаблічная, хаця, зразумела, далёка не ва ўсіх сваіх узорах бездакорная. Што грахі ўтойваць, нямала мы пабачылі на нашых маладзёжных выстаўках элігонскага запавязання манеры пісьма, стылю, кампазіцыйных і каларыстычных сістэм. Але найбольш адораныя з маладых мастакоў маюць творы, якія сведчаць пра становішча тэндэнцыі іх творчага пасталення. Хаця гэтыя тэндэнцыі не заўсёды лёгка распазнаць на фоне бурнай стылістычнай перабудовы беларускага выяўленчага мастацтва, асабліва жывапісу (перабудовы, звязанай, зусім натуральна, не з аднымі толькі ўдачамі). Так, напрыклад, шмат у чым павучальнае эвалюцыя творчасці В. Сумарава. Раней мне здавалася, што яго падпільноўвае небяспека самапаўтарэння, калі ён не выйдзе за межы жанрава-сузіральнага аналізу жыцця, няхай і зробленага таленавіта, як у карцінах «Мой дом», «У выхадны», «Вясна ў сталіцы», «Іней». Але ў рабоце «Кастрычнік» В. Сумараў узнімае ўжо сацыяльна-значную тэму, якая ўзнікла, відаць, з арганічнай патрэбы выказаць больш шырокія абагульненні, чым раней. Менавіта гэта нельга забываць, разважаючы пра здабыткі і страты маладога мастака ў новай рабоце.

Няхай даруе мне чытач, што я зараз прывяду вялізны спіс маладых мастакоў, якія добра заявілі аб сабе на выстаўках апошніх гадоў. Але я павінен гэта зрабіць, каб не быць галаслоўным у сваіх высновах, якія я накрэсліваю досыць-такі канспектыўна. Сённяшні стан нашага мастацтва

нельга ўявіць сабе досыць поўна, калі не ўлічваць створанае такімі мастакамі, як В. Шаранговіч, Л. Зільбер, А. Пятрухна, Ул. Харанека, М. Рыжыкаў, А. Дзмарын, А. Веліксонаў, Ю. Палякоў, А. Бараноўскі, Б. Казакоў, П. Свентахоўскі, Ю. Зайцаў, А. Кузьміных, У. Пашчасцеў, Г. Ціхановіч, М. Лазавы, В. Тарасаў, Ул. Зубараў, І. Юдзянок (Мінск); Ф. Гумен, Г. Шутаў, Я. Красоўскі, В. Ральцэвіч (Віцебск); І. Хоміч, В. Андрушчанка, І. Крупскі (Брэст); В. Кірзеў, В. Шпартаў (Магілёў); В. Самачэрнаў, Ю. Нікіфараў (Бабруйск); С. Гарачаў, Я. Іванешка (Гомель); Л. Налівайка, В. Шарбакоў, М. Апіок (Гродна). Многа можна чакаць ад А. Арцімовіча, І. Волкавай, Д. Папова, Н. Гольшавай, Г. Скрыпнічэнкі, Л. Давідзенкі, Н. Стомы, А. Пудейкі.

Прыгадаем такія работы нашай мастакоўскай моладзі, як, напрыклад,

Барыс КРЭПАК

ЗАЎТРАШНІ

графічныя лісты «Песні грамадзянскай вайны» М. Лазавога, «Хатынь» Ю. Зайцава, творы аб Гродзенскім эзотнатэкавым заводзе М. Рыжыкава, аб беларускіх шахцёрках У. Пашчасцева, ілюстрацыі да паэмы У. Маякоўскага «У. І. Ленін» В. Шаранговіча, скульптурныя кампазіцыі «Рабфак» Л. Зільбера, «1919-ы» В. Андрушчанкі, рабочую мадэль помніка ахвярам Курлоўскага расстрэлу 1905 года Л. Давідзенкі і Л. Зільбера. Разнастайнасць творчых індывідуальнасцей, выяўленая ў гэтых і ў іншых работах, сапраўды ўношае аптымізм. Бо гэтыя работы, як і лепшыя творы нашых прызнаных майстроў, істотныя для разумення жывога працэсу развіцця выяўленчага мастацтва Беларусі. Сёння для яго «эра» гэта адыход ад бытавога і ілюстрацыйнага, імкненне да філасофскага асэнсавання разнастайных праяў жыцця.

Многія з названых тут і не названых маладых мастакоў развіваюцца «няроўна», у іх «ламаецца голас». Манерны, прэтэнцыёзныя асобныя жывапісныя работы Л. Налівайкі, Ул. Матросова. Знешняе праўдападобства гістарычнага факта, пазбаўленае вобразнага ўвасаблення ў карцінах «Абуджэнне» («Рабчы клас») Г. Качаноўскага, «Чаша гневу» Г. Лебедзева. Схематычныя палотны «Дзяўчаты» В. Ждана, «Сям'я» М. Кірзева. Яўна недастаткова пачуцця, думак у эцюдах А. Даўгялы.

Не заўсёды апраўданы ў маладых мастакоў вялікія фарматы работ, буйныя каларыстычныя плоскасці. У многіх адсутнічае строгае, дысцыплінуючае школа. Нярэдка ў іх творчасці фальшывая манументальнасць, псеўдадэкаратыўнасць, ілюстрацыйнасць.

ПРЫНЦЫПОВА падкрэсліваючы, што імкненне маладых мастакоў пазбегнуць выпадковага, павярхоўнага, эмпірычнага ўношае павагу, спыняюся больш дэталёва на некаторых негатывных баках іх творчасці.

Прыгадаю дзве першыя рэспубліканскія маладзёжныя выстаўкі 1966 года, нядаўнія абласныя выстаўкі работ маладых мастакоў у Гродне, Віцебску, Брэсце, паасобныя паказы іх творчасці ў Саюзе мастакоў. Нямала сіл тут траціць моладзь, каб вынайсці... веласіпед. Вельмі ўжо частае «дубліраванне» паўзабытых рэспрадукцый. Ці не таму гэта, што малады мастак нярэдка гаворыць не тое, што спазнаў, аб чым думаў, што адчуваў, а тое, што, на яго думку, ад яго чакаюць? Жахаешся ад думкі—вось-вось пад графічным лістом або пад палатном з'явіцца надпіс: «дубліраванне» з карціны Дэрэна, партрэта Мадзільяні або з гравюры Фаворскага...

Хоць і вельмі цяжка, але неабходна ў мастацтве (як, між іншым і ў жыцці) заставацца самім сабой. І таму так непакоіць у работах маладых нівеліроўка падыходу і да тэматыкі, і да мастацкіх сродкаў. Напрыклад, я з цяжкасцю адрозніваю работы М. Навуменкава і А. Клімянкова на выстаўцы ў Гродне.

Гэта вельмі трывожны сімptom, калі натуральнае пачуццё, натуральны тэмперамент падменены завучанай ці запавязанай чужой інтанацыяй, як, напрыклад, у Ул. Маскоўскіх і Ю. Трускоўскага, чые творы былі паказаны ў Саюзе мастакоў БССР.

Сузіральнасць, абыякавасць да абранага матыву відавочныя ў некато-

рых эцюдах В. Дурава, Ф. Кісялёва, В. Панамарэнкі, Н. Пішчанкі, В. Лук'янава, В. Мікалаева, А. Волкава. Пераважна гэта элегічна-сумныя вёсачкі і ўскраіны гарадоў. Вось характэрныя назвы твораў: не толькі гэтых маладых мастакоў: «Дворык», «Зімовы дворык», «Ля ракі», «Бераг ракі», «Старая дарога», «Дарога», «Горная дарога», «Дахі», «У вёсцы», «Касцёл. Нявіж», «Касцёл», «Шэры дзень», «Шэрая раціца», «Завулак», «Стары млын», «Непагода», «Манастыр», «Пахмурны дзень», «Пахмурная раціца», «Змрок». Я ўжо не кажу аб бясконцых «мемарыяльных» серыях, якія паказваюць стары Талін, старую Рыгу, стары Вільнюс, стары Віцебск, стары Самарканд, Бухару і Хіву, Суздаль і Уладзімір, Кіжы і Каложу і г. д. Не зразумейце, быццам я супраць гэтых матываў. Я супраць таго, што яны пераважаюць, гучаць

Яму ўдалося ў сценах інстытута выканаць дыпломную работу. І тую—пад кіраўніцтвам педагога. На самастойным шляху столькі перашкод: малы вопыт, нязначнасць назапашаных жыццёвых уражанняў—асноўнага багацця мастака, адсутнасць майстэрні, недастаткова матэрыяльная забяспечанасць.

І ўсё ж праз два-тры гады работы ствараюцца... Пра адны крытыкі і калегі прымірэнча кажуць: «нішто сабе», пра другія—«дабротная работа». Але росквіт, пра які марылася маладому чалавеку, так і не наступае. Цьмянеюць смелыя задумы, забываюцца мары. Нават калі ўрэшце ён атрымае майстэрню.

Калі выпускалі гэтага маладога чалавека, спадзяваліся: у яго талент, густ, культура. Ён зможа! Аказалася ж, што нарадзіўся рамеснік. Хто вінаваты? Сам мастак. І інстытут. І мастацкая грамадскасць. Канечне, парознаму складаецца жыццё маладых спецыялістаў, скажам, на перыферыі. Бывае, не ўласная воля, не талент выпускніка, не інтарэсы справы, а збег акалічнасцей і выпадковасцей кіруюць яго лёсам. Ды і тыя маладыя, якія «зачапіліся» за Мінск, нярэдка гадамі зэймаюцца работай, вельмі далёкай ад творчасці, спакваля губляюць набытае ў гады вучобы.

Толькі нямногія з патэнцыяльна адораных людзей дасягнулі пэўных ступеняў майстэрства. Асноўная ж ма-

ДЗЕНЬ МАСТАЦТВА

камерна, перапяваюць знаёмае па зворах іншых.

БЫВАЕ, выказваецца думка, што пераважная большасць выпускнікоў Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута і Мінскага мастацкага вучылішча—спецыялісты вельмі сярэдняй кваліфікацыі, што яны не захапляюць ні прыроднай адоранасцю, ні асаблівымі, набытымі ў гады вучобы, мастакоўскімі якасцямі.

Ёсць добрая прыказка: «Не школа вучыць, а ахвота». Пастаянная ж апэка прывучае спадзявацца на іншых.

Бывае, што студэнт з першага і да апошняга дня знаходжання ў навучальнай установе—толькі выканаўчае заданне. Таму так складана такому маладому мастаку пераходзіць да самастойнай пастаноўкі перад сабой сур'ёзных задач, якія патрабуюць самастойнасці мыслення, валодання выяўленчай мовай.

Я далёкі ад думкі рабіць абагульненні, і тым не менш... У 1967 годзе з Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута было выпушчана 47 чалавек, у 1968—43, у 1969—34. У Мінскім мастацкім вучылішчы—яшчэ больш. Дыпломныя работы тых гадоў—карціны «Агітпоезд» (Кастрычніцкая рэвалюцыя) Р. Нарчука, «Край партызанскі» А. Пудейкі, «Па харчаразвэрсты» Г. Мазурава, «Раздзел зямлі» І. Баракоў, «Хлеб» І. Голубева, «Партызанскі» І. Гляцэвіча, графічныя лісты «Мінскае паравознае дэпо» М. Лашкова, «Студэнт» К. Яўсеева, ілюстрацыі «Зоры над Руссю» да кнігі Ул. Мазалёва і іншыя—абнадзейвалі.

Але вось ідзе час, аднак нешта мала відаць «здабытага радзя» аўтарамі гэтых работ.

З таго ўрачыстага дня, калі пакладзены ў кішэню бясконны дакумент, які сведчыць, што «мастак-жывапісец або мастак-графік Н. накіроўваецца на працу», душа яго поўная дзёрзкіх задум, гордых летуценняў. Вось, маўляў, ён, малады мастак, ва ўсеўзбраенні тоўстых папак з рэспрадукцыямі Пікаса, Маціса, Лежэ, Пятрова-Водкіна, Гутуза наносіць сакрушальны ўдар па мастацкай рэчце... Вось вакол яго гуртуецца калектыў аднадумцаў. Пішуцца адна за адной карціны, якія клічуць моладзь на подвигі, на барацьбу з мяшчанствам, кан'юктурай. І, можа, нават ловіць малады чалавек сябе на думцы, як недзе там, у будучым, росквіт выяўленчага мастацтва стануць звязваць і з яго імем...

Першая ж самастойная работа каштуе нямала пакут, незалежна ад таго, пішацца карціна, рэжэцца лінолеум або выконваецца манументальны роспіс. Дзесяткі разоў даводзіцца ўсё рабіць і перарабляць, а высокія і арыгінальныя думкі нібы на зло ніяк не хочучы увасобіцца...

са задавальняецца афарміцельскай работай.

А гады ідуць. І толькі недзе к трыццаці наш мастак пачынае здагадацца пра тое, што павінен быў зразумець дзесяць-дваццаць гадоў назад.

Даволі сказаць, што Баціцэлі к 25 годам выпрацаваў асноўныя элементы свайго стылю. Рафаэль у 21 год напісаў «Мадонну Грандуке». Мікеланджэла ў 26-гадовым узросце пачаў ляпіць «Давіда». Тыцыян у 20 гадоў стварыў «Дзінарыі кесара». Веласкес к 20 годам напісаў «Снеданне» і «Пацленне валхвоў». Дзюрэр у 27 гадоў выканаў сваю галоўную работу—«Апакаліпсіс». Ван-Дэйк у 18 гадоў склаўся як майстар. Прыклады з рускага мастацтва яшчэ больш вядомыя. Успомнім хоць бы ранняга Сярова, што выйшаў з акадэміі. Яго першыя крокі пасля школы—«Дзяўчына з персікам», «Дзяўчына пад дрэвам»!

Прычыны запознення станаўлення нашых мастакоў, мабыць, не толькі ў нейкіх асаблівасцях і сучаснага выяўленчага мастацтва, як думалі некаторыя, а ў недахопе эстэтычнага выхавання ў дзяцінстве, на школьнай парце, у недахопах падрыхтоўкі вучняў і студэнтаў у мастацкіх установах, у не заўсёды спрыяльных для маладых спецыялістаў абставінах пасля вучобы (з 95 чалавек, узятых на ўлік камісіяй Саюза мастакоў БССР па рабоце з маладымі мастакамі, толькі 10 маюць творчыя майстэрні).

КАЖУЦЬ, што правіл у мастацтве не існуе, наколькі творчасць індывідуальная і не паддаецца рэгламентацыі. Так, правіл, можа, не існуе. Але пэўныя законы ёсць. І іх трэба вывучаць і ў мастацкіх школах, і ў вучылішчах, і ў інстытутах, каб ведаць. На жаль, да многіх «назоў» маладым даводзіцца даходзіць самім.

Існуе такі закон «трохкаляроўкі», які шырока ўжываўся старымі майстрамі. Яго ведаюць і многія нашы мастакі. Ведаюць, але адкуль? Чаму гэтаму не вучаць у інстытуце?

А кітайская перспектыва, калі пункт погляду рухаецца ўздоўж паверхні ліста, перадаючы момант часу? Ці многія ведаюць?

Студэнты ў асноўным вывучаюць лінію гарызонта, пункт схаджэння. Але ж ёсць многа метадаў адлюстравання. І метады цэнтральных праекцый не заўсёды абавязковы.

Мастак ведае, што дарога, якая ідзе ў далек, не звужаецца, што гэта падман зроку. Але ён усё ж пераносіць гэты аптычны «падман» на палатно. Яго пункт гледжання, замест таго, каб ахапіць увесь свет па ўсіх кірунках, «заціснуты» ілюзіяй дзвюх прамых, якія ўпіраюцца ў кропку схаджэння. А што над гэтым клінам ці пад ім? Што справа або злева ад яго? Бо не можа ж тое, што ўнізе або зверху, злева або справа, не змяняць таго, што ляжыць паміж імі!

Яшча на сушы, але ўжо — марскі.

Фотаграф Я. МЯЦЕЦЬЦЫ.

А ці многа ведаюць маладыя мастакі аб законе колеравага ўзаемадзеяння, скажам, чорнага, шэрага, белага, калі ўзнікаюць прасторавыя пласты з рознай глыбінёй, аб так званым законе эквівалентаў? Або аб законе арганізацыі прасторы, якая з'яўляецца сутнасцю мастацкага мыслення, структуры вобраза?

Канечне, мастацкі дар, як і ўсялякі іншы, даецца прыродай, а не набытаецца толькі ў вучэбным працэсе: тут ён толькі ўзбагачаецца, мужнее. Так што гаворка павінна ісці не аб нараджэнні, а аб выхаванні таленту. Трэба канкрэтна вывучаць моцныя і слабыя бакі кожнага будучага мастака, стараючыся цалкам раскрыць у студэнце індывідуальнае, не стрыгчы ўсіх пад адзін грэбень.

Карысна было б часцей праводзіць дыспуты на розных праблемах мастацтва, дыспуты на філасофска-этычныя тэмы, абмеркаванні выставак сіламі педагогічнага калектыву і студэнтаў. Трэба далікатна, настойліва, не шкадуючы сіл і часу, **доказна** ўзбройваць студэнтаў правільнымі арыенцірамі—ледзь не самае важнае і разам з тым самае цяжкае ў выхаванні творчай моладзі. Патрэбны канферэнцыі па малюнку, па кампазіцыі, па жывапісе, скульптуры, графіцы і г. д.

Як у вучылішчы, так і ў інстытуце малюнак, мякка кажучы, «кульгае». Адсюль многія беды. Псіхалогія студэнта такая: ён хоць і прыслухоўваецца да таго, што гаворыць педагог, але ў той жа час думае—«А сам ты як малюеш? Калі твае малюнкi добрыя, дык я паверу таму, што гаворыш, а калі яны слабыя або калі іх няма, дык ці можна не сумнявацца ў правільнасці тваіх слоў?»

Я, натуральна, не магу даваць мастацкіх рэцэнзій: як «прабачы» мастакоў. Але ў адным упэўнены: гады студэнцтва—ледзь не самыя важныя ў фарміраванні будучага мастака, яго індывідуальнасці, почырку, яго поглядаў на жыццё і мастацтва.

СВОЕАСАБЛІВАЯ прамежкавая ступень паміж мастацкімі навучальнымі ўстановамі і Саюзам мастакоў БССР—камісія па рабоце з маладымі мастакамі і мастацтвазнаўцамі пры Саюзе мастакоў рэспублікі. Яна існуе больш года. Яе задача—аб'яднаць маладых талентаў на пазіцыях сацыялістычнага рэалізму, фарміраванне іх мастацкага светапогляду.

У сучасны момант на ўліку камісія—95 чалавек. Э. Агуновіч, М. і Ул. Басальгі, М. Лазавы, Л. Давідзенка, Л. Зільбер, І. Капалян, А. Белавусы былі рэкамендаваны камісіяй для ўступлення ў Саюз мастакоў БССР.

На закрытых выстаўках камісія абмеркавала і прааналізавала творы маладых жывапісцаў Ю. Трускоўскага, Ул. Масковіцкага, А. Пятрухны, Ул. Матросова, А. Пуцэйкі, А. Даўгялы, скульптараў Л. Зільбера і Л. Давідзенкі, графікаў М. Рыжыкава, А. Голада, М. Лазавога, прыкладнікоў Ю. Любімава, Ул. Зубарава і інш.

Некаторыя чалавекі па рэкамендацыі камісіі накіраваны на творчыя базы ў Сеняж, Майеркі, Дзіятары.

Так што нейкія практычныя меры па арганізацыі творчай моладзі прымаюцца.

Трэба сказаць, што іншы раз цяжкасці, якія перажываюць маладыя мастакі,—гэта цяжкасці, якія яны самі выдумалі для апраўдання сваёй пасіўнасці. А пасіўнасць гэтая відаць хоць бы па ўдзелах маладых у апошніх буйных выстаўках. Мяркуючы самоі выстаўка, прысвечаная 50-годдзю БССР і Кампартыі рэспублікі, Уздзельнічаюць 106 жывапісцаў. З іх маладых—толькі 17! Выстаўка, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Уздзельнічаюць 106 жывапісцаў. З іх маладых—11! Прыкладна тое ж самае і ў графіцы, і ў скульптуры. На выстаўцы, прысвечанай 50-годдзю ЛКСМБ, дзе, здавалася б, моладзь павінна ісці ў першых радах, толькі пятая частка раздзела жывапісу належала маладым! У чым справа? Чаму маладыя мастакі не хочуць выстаўляць свае работы на выстаўцы? Або, можа, выстаўковыя стаяцца да моладзі прудзят? Пытанне сур'ёзнае. Не бяруць яго вырашчыць тут, бо яно патрабуе асобнай размовы, як кажуць, «не зважаючы на асобы».

ДА РЭСПУБЛІКАНСКОЙ выстаўкі твораў маладых мастакоў, якая адбудзецца вясной 1972 года, засталася не так многа часу.

І вельмі хочацца, каб маладыя мастакі нашай рэспублікі прыйшлі да яе ў гэтым жа годзе.

Узвесці жаданнем і прадывкаваны мае нататкі.

КАЛІ СКРОНІ твае густа пасерабрала снівага, калі за плічымі і гады вайны. І дзесяцігоддзі працы, а даведнем усё часцей будзеш не толькі звыклымі клопатамі, але і бласоніцай.—прыгадаецца многае.

Пятру Маркавічу Чэпкіну за трыццаць год, і ўсё жыццё яго нечым нагадвае салдацкую службу, дзе ў кожнага строга вызначана месца. Дзе дні кожнага адні закон-загад-требі! Трэба неспі спаю службу, нягледзячы ні на што. Бо інакш і сумленне не змоўчыць. А яшчэ ліў жыццё і работа вельмі іх сваяцкія клопатам мастака, у якога адзін дзвіг: шукаць і не здавалася цяжка знайсці, шукаць большага, лепшага, свайго, непаўторнага!

Пётр Маркавіч — інжынер-архітэктар.

Прычынаецца ён задоўга да світанца, моўні і ладком памяркуе-пагаворыць сам-насам з памяццю, а раніцай выйдзе за вяснінкі ўкрытага зямлінай асабістка на вуліцы Дынды, пройдзе да тралейбуснага прыпынку і спыніцца тралейбусам, а далей аўтобусам едзе ў вёску Яроміна. У Яроміне па яго праекце і пад яго кіраўніцтвам завяршаецца рэканструкцыя Палаца культуры.

У свой час палац будаваўся па яго ж, Чэпкіна, праекце. Але тады шмат чаго, што прадугледжвалася думкай архітэктара, ажыццявіць не ўдалося. Не ўдалося пабудаванне глядзельную залу задуманай велічыні, падсобныя і касцюмерныя пакоі, стварыць пры палацы спартыўны комплекс, механізаваць сцяну, падаць ёй спраентаваную дванаццаціметровую вышыню. Тады ўсё гэта лічылася праміжмернага, «заслокамі» наперад сябе. І тым не менш Палац культуры ў Яроміне быў адначасна спыніў рэспубліканскай, а затым і першай саюзнай прэміяй.

Цяпер у гаспадаркі поўны тытул такі — ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга калгас імя ХХІІ з'езда КПСС. Вагата гаспадарка, выданне ўсёй рэспубліцы. Жыццё прымусяла зазвінуць у ранейшы праект. Аўтар тое-сёе падправіў, дапоўніў, і неўзабаве калгасны палац ўзлетні і велічча ўнішцаць у зліўную сцяну старажытных прыезд.

Мяж іншым, калі ехаць па Доўгай шляху, праз Яроміна, то яшчэ здалёк пабачыць адтуль блізкасць Гомеля: усё новыя грамадскія будынкі і жыллыя дамы ўсё гэтыя вясковыя вуліцы пабудаваныя па-сучаснаму, на гарадскі манер — адна- і двухпавярховыя катэджы з белай цэглы, з прывабнай арнаментовай, арнаментальнай і прыгожымі нібы выхваляюцца адзін перад адным. Большасць з іх

будаваўся на праектах і над кіраўніцтвам Чэпкіна. А ці ж толькі гэтыя? І ці толькі ў Яроміне?

РАНІШНЯ ДУМКІ часта водзяць у далёкае дзяціства.

У яго бацькі, сям'я з вёскі Чабатовічы, што пад Уваравічамі, было васьмёра дзяцей. Чатырх парабкоўскай долі, амаль што непісьменны, ён пераў быў цыпер, пры Савецкай уладзе, аддаць апошняе, каб толькі вучыцца дзеці.

Бегаў Пятроў у пачатковую школу, быў выдатнікам, хоць сядзеў за партай толькі да апошняга снегу. А выклёўвалася

уваровалі яго і мінскія выкладчыкі пасля сканчэння тэхнікума. А ён упёрся, паставіў на сваім: хопіць, бацьку не памагавіць, трэба, не адін ён з хаты вушцаца. І ў 23 гады прыехаў Пятро Чэпкінаў у Рэчыцу з дыпломам інжынера-архітэктара.

З тых дзён і будзе. Жылаў, вёскі, школы, палаты. Будзе усё спае жыццё. Першая яго аб'екты была ў саўчасе «Захад» у Васілевічах, Рэчыцы. У вёсцы Васілевічы якая стварыў райцэнтр школа і Дом Саветаў, дзятчыні яе, жыццё дама—усё вырастала па яго праектах.

ўпраўленні працоўных рэзерваў, старшы прааб, начальнік будаўнічага ўпраўлення...

І ВОСЬ УЖО дваццаць год будзе ў прыгарадных пёсах...

Нягледзячы гэта справа. Мала мінскі і механікаў. Не хатае матэрыялаў, асабліва такіх, якіх хачэлася б. І вельмі мала кваліфікаваных рабочых-будаўнікоў. Іх даводзіць «каваць» ды «падоўваць» у рабочым парадку.

Буды дом, адначасова вучы навіна будаваць—гэта вельмі адвольна. І кожнаму навучу падбярэ ён момант напаміны: вучыся, веды плічэй не намуліць.

Многі, хто праішоў праз рукі Чэпкіна, сёння ўжо самі сталі інжынерамі-будаўнікамі і архітэктарамі. Радаста і за тых, хто хоць і не мае інстытуцкага ромбіка, але каму можна спакойна даручыць самую адказную, ледзь не ювельную работу.

Помніцца, у вёсцы Урыцкае паступіў у будаўніч Лёня Малахаў. Не прайшло і паўдня, а маладзёў—поўнеўдзя імені. Охі ды ахі... Думаў хлопец, што горшай трагедыі і на свеце няма, хацеў ужо ідаць работу. А зямлячок Чэпкінава, Косця Рысаў, у перны дзень паказаў такі клас, фарсёў перад дзятчатамі, што назаўтра на работу не выйшаў—не мог спіны разгнуць. А Саша Вясёлюк з Яроміна... Ды хіба ўспомніш усё! Сёння гэтыя хлопцы — будаўнікі, дай бог кожнай вёсцы мець тых. Самі ўжо вучаць хлопцаў і дзятчат.

У АРХІТЭКТАРА сямая вышэйшая мерка задавальнення — убачыць сваю задуму адзёйленай. Калі не лічыць палаца ў Яроміне, найбольш удалым яго праектамі з'яўляюцца палацы культуры ў вёсках Урыцкае і Брылёва. У Брылёве паўстаў палац, што звод.

І цяпер гэты вось у Яроміне, што перажывае другое нараджэнне. Старшыня арцелі, Герой Сацыялістычнай Працы Мікалай Пятровіч Хаванскі, пасміхаецца часам:

— Ну, дарагі Пётр Маркавіч, цяпер лобого прызідэнта ў нашым палацы прыняць не сорамна.

— Нават каралева англійскую можаце запраціць. — смяецца Пётр Маркавіч.

Растуць вакол Гомеля селіцкыя палацы культуры — і ствараецца Ураітанне, нібыта горад аб'яваецца вільком з валадаў. І хвалаваннем поўніцца гудзе ў гэтыя яноў уплывецкія і вельмі яноў Чэпкінава, рукамі і помысламі.

Іван КІРЭЙЧЫК

МАРКАВІЧ

першая трава, і ён да позняй восені, да апошняга лістка на дрэве хадзіў пастушкім—пасвіў сваю займаў і суседскія каровы: трэба ж было пасабіць бацьку.

Ніводзін з чабатовіцкіх пастушкіў не мог сплесці прыгажэйшага капа. А латкі спляце—хоць ты іх на выстаўку! Узімку паогул абуваў усю сям'ю: бацька даставаў дзесьці недараткі тавар, а ён, Пятроў, змайстраваўшы калодкі коняму на назе, шыў боты, чаравікі, зашталеты...

А яшчэ любіў хлопец выразаць складанымі цацамі — ветраныя млыны, караблікі, домкі. Ды такія дзіўныя, такія прыгожыя—у сяброў ад зайдзрасці круглыя вочы. Цэлае лета з яго кішэні тырчала дзюбка самаробнай дудкі-перабівакі. Часта яе нясмелы галасок хараша ўплываў у зямлі вясновай раўніцы, самотна блукаў па бязровых гаях і ўзлесках. І зычылі суседзі Марку Чэпкінаву, што выйдзе ў яго з селядорнага артыст, не іначай. Пятроў і сам мёрывы падавацца ў музыкі. Жыццё ж павярнула яго лёс пасвойму. А зрэшты, ці павярнула? Яно ж душа гаварыла і ў тых цацачных ветратах, карабліках, домках, выразаных з бярозавай чамоты.

Сямігодку канчаў Пятроў у мястэчку Горваль. Зноў жа — вучыцца і працаваў на бетонна-чаранічным заводзіку. Звярнуў рабочыя ўвагу на кемлівага хлопца. І яны, і настаўнікі са школы прасілі Рэчыцкі райвыканком, каб накіраваў яго вучыцца далей, у Гомельскі будаўнічы тэхнікум. Правучыўся там трыху, і тэхнікум роарганізавалі. Чэпкінава, як аднаго з найбольш здольных, паслалі да вучыцца ў Мінск. «Дымакі Паступай у інстытут!» —

І КОЖНЫ РАЗ прыгадваецца вайна...

На фронце Пётр Маркавіч быў палкавым інжынерам. А вайна застала яго на торфапрадпрыемстве каля Шацілак — там рыхтавалі плицюўку пад сённяшняю Васілевіцкую ДРЭС. Павёў Пётр Чэпкінаў сваіх чатырыста рабочых-будаўнікоў у адступленне. Уліліся яны ў рады абаронцаў Курска.

Яму і на фронце давялося будаваць — масты, пераправы, умацаванні. Праўда, не ўсю вайну быў Чэпкінаў франтавіком — праз паўтара года яго адкілакі ў тыл на будаўніцтва абарончых заводаў. Аднак тое, што перажываўся пад Курскам, на нешырокай Куранцы, пабыла яго цыганскую шавялюру. Ён, каму самім лесам на канавана было ствараць, стаў разбураць, падрываць. З гамельчанінам, таксама будаўніком, Пятром Шыльновым узарваў два масты—перад самым посам у гітлераўцаў. І не стрываў—заплакаў...

Не, не ад страху, што смерць так блізка дыхнула ў твар. Душа скалапталася ад тых выбухаў: як жа так, на сваёй зямлі, сваімі рукамі будавацца—і рушыць?

Вярнуўся Пётр Маркавіч у родныя мястэчкі праз год пасля вайны ўжо з жонкай — настаўніцай Аленай Фёдараўнай. Хапала тады спраў у Гомелі: цэлыя кварталы лядкалі ў руінах, тысячы людзей зліліся ў бараках і зямляніках. Яго будаўнічыя аб'екты той пары не злічаны, нават пасады, якія займаў, і то злічыць цяжка: пачынальня аддзела капітальнага будаўніцтва на заводзе «Рухавік рэвалюцыі», на фабрыцы «Камінтэрн», выкладчык і інжынер па будаўніцтве ва

ВЫБЕГЛА на пагорак вёсачка. Не дабегшы да лесу—спынілася. Залюбавалася зялёным лугам і прэзрыстай рэчкай на ім... Так і стаіць на сямі вятрах вёска Навасяды. Такая ж, як мноства іншых беларускіх вёсак у Гродзенскай вобласці. І усё-такі са сваім непаўторным лёсам, як непаўторны лёс чалавечы...

Мы ідзем з Іванам па лясным пчэльніку. Слухаем, як звяніць птушыным гоманам высокі лес. Іван вядзе мяне толькі яму вядомым шляхам. Раптам, рассунушы кашлатыя лапы старой елкі, кліча да сябе. З цікавасцю заглядаю праз яго плячо і ўздрыгаю ад нечаканасці — пад елкай стаіць урослы ў зямлю лясавічок, зусім як у казці! Пазелянеў увесь, замшоў у вільготным змроку. Тварык зморшчаны, пакрыўджаны. Калючыя галінкі збягаюцца, хаваюць той маленькі цуд. Мы ідзем далей.

На паляне, зарослай чарнічнікам, зноў нагадвае пра сябе казка. Можна калі і быў гэта стары пень, а цяпер ён ператаарыўся ў быліннага асілка—сурога насуплены бровы, і карэнні спляліся ў барадзе. Колькі гадоў прастаў на паляне аблезлы пень, а крапулася яго натхнёная рука чалавека — і здаецца: вось-вось асілак рассуне магутнымі плячыма зямлю, шыраецца з палону.

У старога дуба адмерла палавіна камяля. Ён яшчэ жыве, яшчэ бягуць сокі з зямлі па жывой драўніне, а там, дзе памерла дрэва, рука скульптара выразае фігуру. Яна нібы выйшла з дрэва, як душа яго, і схілілася, панікла над магілай. Засмучаная Ма-

Маці.

ці... Зрэзаны глыбокімі маршчынамі твар, гаротна сціснуты на грудзях вялікія сялянскія рукі...

А Іван нібы чытае мае думкі: «Думаецца, пэўна, навошта я ў лесе усё гэта зрабіў? Для каго?»

«Думаю», — прызнаюся. Празрыстыя блакітныя вочы яго раптам расцвітаюць, аскетычны твар робіцца зусім малады.

«А проста так! І сам не ведаю — навошта. Проста, каб людзі дзівіліся...»

Ад такога простага і зразумелага адказу мне становіцца сорамна за свае мітуслівыя дробныя думкі.

Каб людзі дзівіліся... І яны дзівяцца. Па вечарах Іванова хата рэдка пустуе. Прыходзяць мужчыны, рассядаюцца на лаўках, кураць. Жанчыны тоўпяцца ў дзвярах. Тут жа — хлапчукі. Гавораць паціху, каб не перашкаджаць гаспадару.

Калі ж прыйшла да яго гэта неўтаймоўная прага творчасці? Жанчыны Навасяды, як і ўсе жанчыны ў свеце, таварыскія і гаваркія...

«Ды ён змалку такі дзіўны, нібы крыху не ў сабе, усё ў марах нейкіх жыў. Бывала, папросіш, — Яська, намалюй карову або свінню там, — ён тут жа раз-і падобна так выходзіла... Аднойчы ўзяў і разабраў вулей па дошчачках — і зрабіў маленькую хату, ну як сапраўдная была, уся вёска бегала любавачца, а яму нешта не спадабалася — узяў спаліў... Жыццё ў яго з маці было цяжкое, ой, цяжкое жыццё...»

Бацька рана памёр, а маці — інвалід другой групы — ці многа напрацуе? Парамантаваць старую страху, паправіць плот, ускіпаць агарод — усё мужчынскія клопаты леглі на плечы дванаццацігадовага хлапчука. Ста-

Іван Астрамовіч за работай.

КАБ ЛЮДЗІ ДЗІВІЛІСЯ...

раўся з усіх сіл, памагаў маці. Ён я любіць. Калі гаворыць пра яе, ніколі не скажа «маці», як дарослы мужчына, а заўсёды толькі па-дзіцячы — «мама»...

Скончыў восьм класаў Іван Астрамовіч і пайшоў у Гальшанскі саўгас рознарабочым.

У вярэцню школу кожны дзень мераў сем кіламетраў туды, сем назад. Знаходзіліся насмешнікі — дзівак! І навошта яму гэта?

А ён прыходзіў са школы позна ўначы, знясілены валіўся на ложка, слухаў па радыё музыку. І яна нібы вяртала яму сілы. Можна тады і палюбіў па-сапраўднаму вялікую, сур'езную музыку — Чайкоўскага, Баха, Бетховена... Ніколі не быў у філармоніі, а заплюшчваў вочы — і музыка нараджала ў ім адмысловыя вобразы, узнімала ў душы магутную хвалю: здавалася, узляціш на грэбень — і расчыніцца перад табой нейкі чароўны свет.

Усур'ез заняўся жывапісам, прагна чытаў усё, што трапляла пад руку пра мастакоў. Марыў аб Траццяксоўцы, Эрмітажы — вось бы ўбачыць сваімі вачыма!

Скончыў дзесцігодку і ў 1962 годзе паспрабаваў паступіць у Мінскі тэатральна-мастацкі інстытут на адзяленне жывапісу — не прайшоў па конкурсе.

Зноў працаваў у саўгасе. А захаплення свайго не кінуў. Цяга да творчасці становілася патрэбай. Першыя жывапісныя работы з'явіліся на выстаўцы ў Гродне ў год 50-годдзя Савецкай улады. Нехта з членаў журы сказаў яму: «А ты, хлопец, не спрабаваў скульптурай заняцца? Рука ў цябе цвёрдая, рэзкая, форму добра адчуваеш. Паспрабуй для пачатку разбу па дрэве...»

Закінулі іскры ў душу...

Тады Іван ужо працаваў у Ашмянках мастаком у мясцовым кінатэатры.

Аднойчы ў суседні з кінатэатрам Дом культуры прывезлі дрывы. Заўважыў Іван сярод дроя вялікую бярозавую калоду — вось бы з яе паспрабаваць рэзаць...

Некалькі дзён хадзіў вакол дрэва, прыглядаўся, а таварышы паднялі насмех: «Дзівак ты, Іван, ніколі ж не рэзаў па дрэве, гэтак у вучыцца трэба, а ты ўсё сам ды сам!»

І праўда, ён нават не ведаў, які патрэбны інструмент. Зноў засеў за кнігі. Потым бегаў па горадзе — шукаў навалёў, заказваў інструмент па сваіх чарчыхках.

Калі зняў тапаром грубую кару са старой бярозавай калоды — ахнуў... Ружовае, жывое дрэва нібы выпраменьвала цяпло.

Задума нарадзілася натуральна — прыгадалася пэзма Янкі Купалы «Курган», любімая з дзяцінства. Задумаў зрабіць Гусляра...

Гэта была самая першая спроба дакрануцца разцом да дрэва — можна толькі здзівіцца дзёркасці, з якой замахнуўся Іван на такі складаны і манументальны вобраз. Не з забавак пачынаў, а адразу глыбокі і велічны вобраз паўстаў перад ім.

«Колькі пакут я прыняў з тым Гусляром, — прыгадвае Іван. — Толькі выразаў галаву, а калода трэснула амаль папалам. Сырая была, а ў падвале цёпла. Перасохла і трэснула... Ледзь не плакаў я тады, закінуў калоду, вырашыў — не шанцуе... Узяўся за другую работу...»

«Юнацтва» — невялікая дзявочая галоўка з гордым летуценным тварам, з распушчанымі валасамі...

Але думка пра Гусляра вярэдзіла душу. Доўга растаўрываў калоду, убіваў кліны ў трэшчыну, клеіў і зноў узяўся за інструмент.

Дзесяці разоў перачытваў «Курган», амаль усё ведаў напам'яць. Перад вачыма ажывалі вобразы... Заплюшчваў вочы — вось ён Гусляр, мудры і цудоўны стары. Расплюшчваў — і работа здавалася жахлівай, не падобнай, на тое, што бачыў у думках. Пазнаў ён тады пакуты бяссонных начэй... Дамаліся недасканалыя самаробныя рэзцы, самую тонкую работу рабіў звычайным сцізорыкам. Працаваў з нейкай ліхаманкавай паспешлівасцю — хутчэй, хутчэй...

Юнацтва.

«Невядомыя святкі — убор на плячах, Барада, як снег белы — такай, Невычайны агонь ў задуменных вачах,

На калянях ляглі гуслі-бал...» — такім і выйшаў Гусляр з-пад рэзка Івана Астрамовіча.

Робот набралася ўжо нямаля, а задумана яшчэ больш. Пакуль не закончаны дзве вялікія работы — «Летапісец» і «Хлеббароб» — яшчэ трэба знайсці канчатковыя рашэнні. А ў двары пад паветкай ляжыць велізарная калода. Іван часта пастукае па ёй сваім малаточкам — ці высхла дрэва?

— Кожная задума патрабуе асобай пароды дрэва, — гаворыць ён. Вось бяроза, яна ружовая, цёплая, як чалавечая цела. З яе я рэзаў «Юнацтва», «Гусляра», яна дае скульптуры мяккасць...

А дуб цёмны, цвёрды, грунтоўны — вось «Старажытны дойдзі», выразаны з дуба.

Іван Астрамовіч прыйшоў у мастацтва са сваёй тэмай. Ён мае цягу да былінных, эпічных герояў, да зямных людзей, у працы якіх знаходзіць мудрасць і веліч.

Не пакінуў Іван і сваёй мары — паступіць вучыцца.

Гэта ўжо чалавек з вялікім жыццёвым вопытам, з назаўсёды выбраным лёсам. Майстар, за плячыма якога нямаля цікавых, значных работ.

Давайце запамінім яго імя — Іван Астрамовіч...

Ірына ЯФРЭМАВА.

і Навасяды, Ашмянскай раён.

ГЭТА КНІГА Рыгора Бярозкіна — пра Багдановіча. «Чалавек на світанку» — адначасова навуковая манаграфія і крытычнае эсе. Унутраны свет мастака і яго творчасць для Р. Бярозкіна — не толькі прадмет аналізу. Тут усё жыве нібы здвоеным жыццём: чалавек-паэта, які раптам раскрыў перад намі свой глыбінны «падтэкст», і чалавек-крытык, для якога лірыка Багдановіча стала часцінкай душы. Чытаеш, і — быццам сам Багдановіч, але не юнак, які памёр ад сухоцоты больш паўвека назад, а наш сучаснік, успамінае пра даўнія свае шуканні, здабыткі і памылкі. Пры гэтым крытыка асабліва цікавіць «агульнае»: што ж прынцыпова новае, важнае для свайго народа прынес паэт у літаратуру. І такі падыход — адначасова «гэбальны» і «адзінаквы» — дае плённыя вынікі.

Для Беларусі 1905—1917 гады былі эпохай «выспявання» сацыяльнага пратэсту і пачаткам нацыянальнага адраджэння. З гэтай гістарычнай спекасабінасці і выводзіць крытык сацыяльную заканамернасць чалавечую і мастацкую неабходнасць паэзіі Багдановіча менавіта для тагачаснай беларускай літаратуры. «Дасягнуўшы ў асобе Купалы і Коласа, — піша ён, — адзінаквы нацыянальнай думкі і думкі «мужыцкай»... народнай самасвядомасці і самасвядоўнасці... засвоіўшы, што ўсе надзеі на ажыццяўленне патрыятычных спадзяванняў нябытныя і уталічныя па-за рэвалюцыйнай барацьбой нізоў, беларуская літаратура сутыкнулася з надзённай неабходнасцю «звесці» здабытыя ёю ўрокі да гарызонту асобы, да думкі індывідуальнай... выхаваць асобу з высакаразвітым пачуццём прыгожага, унутранай годнасці і свабоды». Гэта і стала жыццёвай справай Багдановіча. Ён быў першым беларускім паэтам, для якога ўласная біяграфія, свой унутраны свет сталі тэмай і сутнасцю творчасці, вызначылі грамадзянскасць і сацыяльную значымасць яго лірыкі.

Кніга Р. Бярозкіна — псіхалагічна дакладны і «атмасферны» расказ пра Багдановіча-чалавека і пра тое, як жа менавіта выказаўся ўнутраны свет душы ў лірычнай споведзі паэта. І — не толькі расказ. Як гаворыў сам Багдановіч, для яго «інтарэсы чалавечай асобы... з'яўляюцца... меркай каштоўнасці сацыяльнага ўкладу» і жахлівая нават думка «ўрэзаць іх на славу якога-небудзь ідэала або ідэала». У той жа час, як паказаў нам крытык, асоба для Багдановіча — толькі «зыходны пункт» для далейшага росту душы, для свядоўнасці і «росквіту чалавечай у чалавек». Стаць асобай, набываць індыві-

Р. Бярозкіна. «Чалавек на світанку». Расказ пра Максіма Багдановіча — беларускага паэта». На рускай мове. Выдавецтва «Художественная литература». Масква, 1970.

«Я ЖЫВУ У МІКРАРАЁНЕ»

«Што такое мікра тое?» Дзівосны звер? Старажытнае імя? Новаадкрытая зорка? Ды не, гэта проста звычайны гарадскі мікрараён. А яшчэ гэта — назва першановай «казкі з явай папалам» А. Вольскага.

Звычайны мікрараён. Але звычайны ён для нас, дарослых. А для дзяцей, якім і адрасавана гэтая казка, — гэта цэлы свет, поўны навізны, незвычайнасці, калі хочаце, таямнічасці.

Сюжэт казкі прости. Сям'я хлопчыка атрымала новую кватэру ў мікрараёне. Бывай, «драўляны, фарбаваны домик, згорблены, стары».

Артур Вольскі. «Што такое мікра тое». Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

аідуальнасць для паэта неабходна толькі таму, што інакш нельга ў поўнай меры адчуць і палюбіць жыццё, раскрыць сваю душу людзям, быць зразуметым імі і зразумець іх, быць прынятым імі і прыняць іх. І менавіта ў гэтым і бачыць паэт мэту быцця чалавечага.

Для Багдановіча ўсе людзі — сучасныя, мінулыя і будучыя — «падарожныя, папутнікі сярод нябёс». Усёй сваёй творчасцю паэт пытаецца: «Нашто на зямлі свэркі і звадкі, боль і горыч, калі ўсе мы разам ляміём да зор?» Для яго ўсякая адлучнасць асобы вядзе да непаўнацэннасці яе мэт, яе ўчынкаў, яе любові і нянавісці, яе радасцей і пакут. Нішто не выратуе ад безвыходнасці і катастрофі асобу, калі жывеш ты нібы пад каўпаком у самога сябе, калі не можаш знайсці шлях да лю-

жыцця ва ўсіх пералівах яго неувядальнай красы і характара». У кнізе паказана, што Багдановіч лічыў першапрычынай эгаізму — галоўнага з ворагаў паэта — нявер'е ў жыццё і ў людзей. Паэт верыў, што толькі чужых да прыгажосці не можа духоўна ачэрсціць або нават зламаць агіднасць навакольнай рэчаіснасці, што яна прымушае іх яшчэ больш імкнуцца цвёрдзіць, памножыць цудоўнае, ператварае іх у рэвалюцыянераў, у паэтаў, у творцаў. «Законы грамадскага жыцця, якія глыбока хвалявалі Багдановіча, — піша крытык, — дапаўняліся ў яго свядомасці «законамі прыгажосці»... жывіліся, падтрымліваліся імі: цудоўнае — натуральнае для Багдановіча ўзровень, на якім народнае быццё раскрывае сталасць свайго духоўнага свету, сваіх

Багдановіча, пакуль у жыцці народным захоўваюцца абавязковыя ўмовы. Пакуль сваю душу і свой штодзённы побыт ён выказвае на сваёй роднай мове. Пакуль у масах не згасе пачуццё любові да сваёй радзімы і яе прыроды. Пакуль яны шануюць сваю нацыянальную гісторыю і культуру як свой вышэйшы і сьвяты здабытак, выток і заруку свайго быцця».

Багдановіч шукае ў гісторыі заканамернасцей, вольна чаму ён імкнецца да паэтычнай аб'ектыўнасці, да ўнутранай праўды ўзнаўлення мінулага. Але шукае ён не законы, якія кіравалі «ходам падзей» беларускай гісторыі, што прывялі да стагоддзюў нацыянальнага прыгнёту і ўпадку: «крытыка мінулага» пры ўсёй яе сацыяльнай і чалавечай важнасці

наго чалавек у другім, бачыць паэт адну з крыніц нацыянальнай здольнасці беларусаў «не хіліцца з бяды, не пужацца агню» і адну з умоў новага адроджэння нацыі.

Усёй сваёй творчасцю, але асабліва сваёй гістарычнай паэзіяй, Багдановіч прывівае смак да працы «па законах прыгажосці» і асабістай бескарысліваасці, перакананне ў яе мэтазгоднасці, плённасці і ў шчасці, якое яна прыносіць людзям.

Зусім гэтак жа вялікая ўвага да тэмы нацыянальнай культуры ў гістарычнай лірыцы Багдановіча не зводзіцца толькі да імкнення паказаць, што забіты, непісьменны беларускі народ у мінулым быў уладальнікам і творцам самабытнай, высокай культуры. У гістарычным мінулым роднага народа Багдановіч адкрывае асабліва адносны «чалавека з масы» да духоўнай культуры. Для яго летапісец, яго перапісчык гэта — справа, якая вышэй за ўсе асабістыя і «часовыя» меркаванні. Да культуры, да таго, што створана чалавечым духам і працай чалавек, яны ставяцца як да самай савішчэннай і вечнай каштоўнасці, якая належыць усім і для ўсіх людзей — сучасных, будучых — павінна быць зберажона і перададзена без страт, з глыбокай пашанай. У гэтых адносінах да культуры паэт бачыць і «ключ» да маральна-гістарычнай нацыянальнай устойлівасці беларусаў, і «тайну» іх асаблівых шматвяковых паважана-даверлівых адносін да чалавек незалежна ад нацыянальнай або рэлігійнай яго прыналежнасці, і прычыну таго, што (як народу, у цэлым) беларусам заўсёды былі чужыя ўсялякая замкнутасць, усялякая выключнасць, усялякі нацыяналізм.

Крытык так падсумоўвае сваё даследаванне: «Ён так неахопна многа зрабіў для «Беларусі-зараніцы» (як ён называў сваю радзіму ў адным з перадсмяротных накідаў), для будучыні яе народа, культуры, паэзіі. Для таго, каб акрэпла і зацвердзілася яе ўласная — гістарычная, нацыянальная, мастацкая — думка аб сабе, непарыўна звязаная з лепшымі спадзяваннямі ўсіх народаў, усяго чалавецтва. «У тых рэчах, якія ён паспеў зрабіць, ёсць многа такога, што назаўсёды зрабілася радасцю жыцця для вельмі многіх людзей». Гэта Багдановіч сказаў пра Лермантава, гэта можна сказаць і пра яго самога».

Нам застаецца дадаць да гэтых слоў толькі адно пажаданне. Шырокую вядомасць набыла кніга Р. Бярозкіна «Свет Купалы». І вось цяпер — Багдановіч. Будзем спадзявацца, што мы дачакаемся ад крытыка кнігі аб трэцім нашым волаце — аб Коласе.

Г. ТРЭСТМАН,
К. ХАДЗЕЕУ.

«...КАЛІ РАЗАМ ЛЯЦІМ ДА ЗОР»

дзей. І нішто не можа, па Багдановічы, выратаваць ад духоўнай беднасці і брыдоты жыццё грамадства, калі яно не хоча або не ўмее прайсці сваю «палавіну шляху» насустрач кожнаму чалавеку. Дапамагчы грамадству зразумець, якія магчымасці прыгажосці і велічы скрыты ў кожнай асобе і якія яны неабходныя ўсім, навучыць чалавек бачыць, якія магчымасці прыгажосці і велічы тоіцца ў іншых людзях і як усё гэта яму асабіста неабходна, — вольна душы стымул паэзіі Багдановіча. Адсюль і вынікала яго імкненне «выявіць» у сваім унутраным свеце, у душы народа, у свеце прыроды і ў чалавечым жыцці тое, што збліжае, аб'ядноўвае людзей, і выказаць гэта агульнае ў форме, свабоднай ад усяго «выпадковага» і «занадта індывідуальнага».

На працягу ўсёй кнігі крытык якраз і раскрывае гэту дыялектыку асабістага і народнага, асабістага і агульначалавечага ў творчасці Багдановіча. «У мяне на Беларусі народ, — падводзіць высновы крытык, — усёй сваёй творчасцю і маральным складам, усёй сваёй радасцю і смуткам гаварыў Багдановіч, і гэта адчуванне апоры на нешта большае, чым «мой» лёс... дапамагала паэту цвёрдзіць прыналежнасць свайго народа да вялікіх гуманістычных каштоўнасцей, пачуццё ўсечалавечага адзінства... Лірыка сталага Багдановіча ўся на мяжы, на пераходнай свайго і агульнага, так што часта і не ўстанавіш межы паміж імі».

У «эстэтызме» паэта крытык раскрывае заканамерны вынік светапогляду Багдановіча, а не толькі «здоровай, насуперак усяму, пушкінскай прагі... да

ідэалаў і мэт, сваю гатоўнасць увайсці ў цеснае ўзаемазразуменне і кантакт з лепшымі спадзяваннямі другіх народаў, усяго чалавецтва...»

Крытык здолеў паказаць, што такі «эстэтызм» абуджаў годнасць асобы і годнасць нацыі, веру працоўных мас у свае сілы і ў адзінства сваіх інтарэсаў, усведамленне абразлівасці і немагчымасці жыць абяздоленым, рабскім жыццём. Тым самым паэзія Багдановіча маральна і эстэтычна падрыхтоўвала людзей да сацыялістычнай рэвалюцыі: да ролі творцаў, якія ствараюць новы светарадак на асновах гуманнасці і прыгажосці.

Крытык не прыхарошвае ісціну, не ўтойвае, што палітычна свядомасць Багдановіча далёка ўступае яго маральна-эстэтычнай вышні і што прыгажосць рэвалюцыянай барацьбы не знайшла прамога адлюстравання ў яго лірыцы. У той жа час Р. Бярозкін паказвае, што «эстэтызм» паэта заўсёды служыў мэце, якую сам Багдановіч вызначаў: «музыкай... будзіць людзей да святла, праўды, братэрства і свабоды». Багдановіч, — як піша крытык, — даваў чытачу «неабходны ўрок маральных паводзін — урок годнасці... непрыгнечанасці народнай сілы... непаслушэнства, ініцыятывы, вернасці лепшаму ў сабе, гатоўнасці памерці за яго». Гэтай мэце служыла не толькі лірычная споведзь паэта, але і пастаняныя ў яго тэмы прыроды, гісторыі і культуры. Пасля кнігі Бярозкіна цяжка ўжо сумнявацца, што заарот да гэтых тэм для паэта быў зусім не адыходам ад праблем сучаснасці, а ўвагай да іх, служэннем ёй.

Народ застаецца нацыяй для

не ўваходзіла ў задачы паэта. Галоўнае для яго — духоўныя сілы, духоўныя заканамернасці, якія дапамагалі беларусам не знікнуць як нацыя і без якіх, згодна паэту, не магло быць сапраўды паўнацэнным яе будучае адроджэнне, яе блізка, гістарычна наспелы росквіт. Вольна чаму Багдановіч узнаўляе не столькі гісторыю свайго народа, колькі духоўны свет і духоўны склад «гістарычнага» беларуса, скрыты за фактамі мінулага, дакладней — у гэтых фактах.

У паэзіі Багдановіча, — піша крытык, — «далёкае мінулае — жыццё. Жывое, трапяткое, рэальнае жыццё. Мы бачым і адчуваем яго, мы дыхаем ім, і ўсё гэта неад'емна наша: і сонца, якое свеціць праз вузкія вакенца жалі, і купалы, якія гараць на сонцы... І не проста жыццё ў тым, аб чым ён раскажае, але і адкрыццё жыцця, здзіўленне перад ім... яшчэ адзін чуд мастацтва: жывая, адчувальная карціна, цалкам належачы нам, нашаму актыўнаму ўспрыняццю, застаецца карцінай мінулага, якая патрабуе для паўнаты сузірання вядомай дыстанцыі, умення адысці ад паказанага так маляўніча і пластычна».

Багдановіч быў адным з першых у сусветнай літаратуры, хто ўбачыў у працы і культуры народа сэнс гісторыі чалавецтва, і гэта яго вялікая роля выдатна раскрыта ў кнізе Р. Бярозкіна.

У гэтай здольнасці ставіцца да працы не толькі як да непазбежнай, але і як да агульна-неабходнай, сардэчна-неабходнай справы, справы ўзаемнай павагі і ўзаемнай патрэбы ад-

СВЕДЧАННЕ МОЦЫ І СТАЛАСЦІ

Гэта — вокладкі кнігі І. Шамініна на мовах сведчанняў народаў і народаў свету. Яны сведчаць не толькі аб папулярнасці аднаго з нашых выдатных майстроў слова, але і аб сталасці і моцы роднай беларускай літаратуры.

Дзень добры, «дом магутны, мураваны, збудаваны без заган».

Герой казкі — зусім сучаснае дзіця. І наш малы сучаснік добра ведае, «што такое мікра». «Што такое тое мікра? Гэта — трэшачкі, ледзь-ледзь». Вось адсюль усё і пачалося. У дзіцячым уяўленні раптам усе жыхары мікраяна ператвараюцца ў ліліпутаў: тата, у праўдом, сусед... А інакш як жа ім змясціцца ў мікрадоме? Але варта малышу ўбачыць велізарны будынак — і імгненна адбываецца адваротнае: цяпер ужо ўсе яму здаюцца волатамі, аднаведна гмаху-доху. А будаўнікі ператвараюцца ў добрых чараўнікоў.

Слава добрым чарадзеям,
Слава ўсім будаўнікам!

Гэта аднавідае дзіцячый фантазіі, дзіцячаму светаадчуванню. Трапіна акрэслены і ўдала абыгрываецца «канфлікт» — непаразуменне, якое ўзнікла ў выніку літа-

ральнага ўспрымання паняцця! І як многа, па сутнасці, сур'ёзнага, урачыста-святочнага праступае праз знешнюю забаўнасць сітуацыі.

А ўсё ж чаму А. Вольскі назваў сваю мікраповесць казкай? Бо рэальныя рэчы і падзеі падаюцца аўтарам у святле незвычайнасці. Надзвычайна, а значыць казачна, прыгожыя новыя шматнаварховыя дамы, дзе «сонца будзе круглы год». Надзвычайныя, а значыць казачныя, умелыя работнікі — будаўнікі. Надзвычайна новае, а значыць казачнае, адчуванне ўласнай сілы, уласнай вялікасці спрод волату-дамоў. Гэта здолеў амаль добра (амаль — бо часам верш становіцца менш гнуткім і выразным, інтанацыяна аднастайным, збіваецца на шаблон) сказаць аўтар. А ў гэтым яму дапамог мастак В. Тарасаў.

М. ГЕЛЕР.

СКАРБЫ НЕАЦЭННЫЯ

У самых розных зборах і калекцыях музеяў і навуковых устаноў захоўваюцца ўзоры мастацтва нашых далёкіх продкаў, якія жылі некалі на тэрыторыі Беларусі. Ды і не ўсе з гэтых скарбаў даступныя для шырокага гледача. Не кожны, каб пабачыць іх, можа зрабіць падарожжы ў розныя куткі рэспублікі і за яе межы. А створанае нашымі продкамі варта самай пільнай увагі кожнага. Таму выхад у свет альбома фотаздымкаў і рэпрадукцый «Старажытных скарбы Беларусі», складзенага Г. Штыкавым і П. Захарэнка, — своечасовы і жаданы.

У альбоме — больш паўсотні ілюстрацый, да якіх ёсць спецыяльныя тлумачэнні. У тлумачэннях указваецца дата таго ці іншага твора, месца і час знаходкі, месца цяперашняга захавання. Есць у альбоме і невялікі ўступны артыкул, які лананічна і ўсебакова характарызуе значэнне прапанаваных

увазе чытача і гледача твораў. (Дарэчы, усе тэксты паддзены на рускай, беларускай і англійскай мовах). Знаёмчыся з альбомам, мы атрымаем уяўленне пра старадаўнія ўпрыгожванні, рэчы побыту, скульптуру, помнікі прыроды, якія трапілі на тэрыторыю Беларусі з іншых зямель. Усе гэтыя творы адносяцца да тых стагоддзюў, якія папярэднічалі ўсталяванню беларускай народнасці — да часоў старажытнай Русі і больш далёкіх стагоддзюў.

Славутыя фрэскі Спаскай царквы Еўфрасіньеўскага манастыра ў Полацку, разнастайныя абразкі, пячаткі, жаночыя ўпрыгожванні, шахматныя фігуры, фібулы, наклады на шчыты... Узоры апрацоўкі металу, іосці, камяня, дрэва... Ліццё, чаканка, гравіроўка, снаны, інкрустацыя, перагародчатныя эмалі... Калі глядзіш усё гэта ў альбоме, уважліва пе-

раконаешся, якія развітыя формы мела мастацтва нашых продкаў, як глыбока ў мінулае ідуць традыцыі сучаснага нашага вышчэннага мастацтва. Многія ўзоры творчасці нашых продкаў, якія увайшлі ў альбом, знаёмы па ранейшай літаратуры. А большасць іх — гэта матэрыялы раскопак палываеннага часу.

Зразумела, у адзін альбом не магло увайсці ўсё, што знойдзена нашымі даследчыкамі мінулага. Але — пачатак пакладзены. Трэба спадзявацца, што з часам чытач атрымае і іншыя аналагічныя выданні, якія пашыраць яго ўяўленне аб мастацкай спадчыне продкаў.

«Старажытныя скарбы Беларусі» набулі студэнты, мастацтвазнаўцы, шматлікія дыятары мастацтва, госці нашай рэспублікі. Усе яны будуць удачна і сінларальна і выдываецца.

Шкада толькі, што гэтае з любоўю складзенае і добра ілюстраванае выданне мае такі невялікі тыраж — менш 5000 экзэмпляраў. Вельмі хутка рэдкастане бібліяграфічнае рэдка-

УЛ. БРЫГ.

«Старажытныя скарбы Беларусі». Аўтары Г. Штыкаў і П. Захарэнка. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

Сцяпан ГАЎРУСЁЎ

ЗАДУШЭЎНАЯ ПЕСНЯ

КОЛКІ ДЗЁН — сонечных і хмурых — мінулася з таго дня, калі я ўпершыню сустрэў яго — абветрана-смулага, з добрай усмешкай і энергічным поціскам рукі. У гупкім універсітэцкім калідоры — на фоне гаманлівых студэнцкага птаства — яго постаць вылучалася нейкай асаблівай салдацкай падцягнутасцю. Ён сапраўды нядаўна дэмабілізаваўся з арміі і — памятаецца — некуды спышаўся: ці то ў бібліятэку, ці то на семінар. Пазнаёмліся. Ён назваў сябе. І прыгадалася, як за год перад гэтым Мікола Аўрамчык, хросны бацька многіх маладых паэтаў, задаволена паціраючы рукі, аднойчы сустрэў мяне ў сваім рабочым кабінцеце запытаннем:

— Угадай, хто гэта напісаў?
Нобіта патроны з дыску.
Радзі дасядае памяць?

Я перабраў дзесяці два імёны, пакуль ён не расмяўся:
— Не ўгадаў. Гэта — Уладзімір Паўлаў. Салдат. Даём яго падборку. Цікавы паэт.

І вось ён стаў перада мною. І шчыра прызнаюся, было такое ўяўленне, быццам я ведаю яго даўно. Сёння я магу растлумачыць гэта тым, што былі салдаты вельмі хутка знаходзяць агульную мову, яны неяк інтуітыўна адчуваюць адзін аднаго. Ён з ахвотай згадзіўся прачытаць два ці тры новыя вершы, прыгледзеўся, якое яны пакінулі ўражанне. задумаўся:

— Прабач, іншы раз пагаворым.

І пайшоў — размашыста, цвёрда. Пасля — а сустрэліся мы часта — здзіўляла яго сабранасць, умение берачы свой і чужы час, адначасова займаюцца некалькімі важнымі справамі. Ён вучыўся і працаваў у рэдакцыі, выступаў у рэспубліканскіх і цэнтральных газетах, рыхтаваў чырво-назменаўскія літаратурныя старонкі і — галоўнае — пісаў сваё.

Трэба адзначыць, што гэты час быў характэрны інтэнсіўнымі пошукамі маладых у галіне формы. Ён жа — актыўны ўдзельнік гэтага працэсу — быццам зусім не звяртаў увагі на формальнае наватарства. Магчыма, таму яго асабістая творчасць не прыцягвала падкрэслена-зацікаўленай увагі крытыкі. Цяпер, калі ён з'яўляецца аўтарам чатырох паэтычных кніг (апошняя днёмі выходзіць з друку), можна бачыць, што пошукі яго ішлі ў іншым кірунку: ён проста шкадаваў часу на пустое. Нездарма аднойчы ён не стрымаўся ад прызнання, якое ў вуснах каго-небудзь іншага выглядала б фальшывым:

Для мяне хвароба, як знаходка,
Вечаровы сум,
Я тады — малодзенькая лодка,
Я вялікі дум.

Рэдкі выпадак: мне сам пасам
З песняю пабыць,
Бо штодня раскручан я тым

Што завецца — быт,
Забру ў пазнаенне суседства
Вечер і мароў.
Мне б туды, дзе веха цярпінь
Бедства.

Пасылае «SOS».

І далей ён параўноўвае вымушаны перапынак у працы з кароткім перакурарам у напружаным маршы. Знамянальнае прызнанне! І сапраўды — пачуццё пастаяльнай мабілізаванасці не пакідае паэта.

Яго дзяцінства, як і соцыяльна-эканамічная абстаноўка, апаляна бязлітаснай вайной, яго прайшоў пры «мертвым святле

парашутнай ракеты». І самае памятнае ўражанне яго тое, што атосамляецца з вобразам маці-настаўніцы:

У залулак за руні ты нас вела
рацінай,
Там дабіты дзяку партызанам
малады,
Гэта ты навучыла мяне яму
каваліцы
І з гародняка істэты прыносіць
суды.

Цяжка было дзіцячым вачам глядзець у наваколны свет праз разбітыя шыбы (перад сном маці «падушку ўстаўляла ў акно, як брацю»), але затое яны навечна навучыліся вызначаць колер нашай праўды. І хоць горка ўсведамляць, што «у Замошшы маім паміраюць мужчыны» — паміраюць ад праведных ран — яны і сёння «на зялёным пагорку, прыкрываючы вёску, ляжаць ланцугом». Таму і салдацкая служба, калі часта напружанне дасягае мяжы магчымага і глыток сцюдзёнай вады здаецца заслужанай узнагародзі за стому, успрымаецца як святая неабходнасць. Многія паэты параўноўвалі ранішнюю расу з серабром, брыльянтамі і г. д., але, здаецца, ніхто так не сказаў: «Травы буйнай расой, нібы соллю, апырсканы». І як добра, што праз гэту суровасць праступае такое чалавечнае, светлае пачуццё:

Нахне зямля маладой абжытнаю,
Івечнаю безай ды першым
рамонам,
Дзеўчына босая з доўгай касою
Звоныц на лузе
парокшай даённай.

Але ж ёсць вышэйшае пачуццё — пачуццё салдацкага братэрства, змацаванае бясласлоўнай клятвай:

Месіца доўга глядзеў нам
з цікавасцю ў твар,
А, настыўшы, прыпрыўс
пярэпаю хмар.
А мы ў абдымак без кроплі іна
Так і прасідаем ноч да півна,
Бо ў нас служба адна,
Бо ў нас дружба адна,
Бо ў нас маці-Радзіма
Адна.

І таму гэта дружба здаецца тугім снапом, дзе не сорамна быць любым коласам. Галоўнае — трэба ўмець радавацца чужою шчасцю: «Ехаў мой сусед па шчасце, а мне весела было».

Цяцкі чалавечую рэдасць вучыць нас жыццё. Асабліва востра гэта адчуваеш цяпер, калі з агонелай нагляднасцю ідзе няспыннае змаганне сэрцаў і ідэалогій. Адны людзі стараюцца расшыфраваць загадкавыя пульсэры, а другія сумуюць па фашысцкай свастыцы; адначасова з перасадкай чалавечы сэрца пазгалоўна вынішчаюцца цэльныя в'етнамскія паселішчы; за турэмнымі кратамі чакае смяротнага прысуду негрыянская камуністка, і ў той жа час прэзідэнт магутнейшай капіталістычнай краіны аб'яўляе амністыю прафесійнаму збойцу, кату мірнай в'етнамскай вёскі Сангмі; савецкі лётчык ахвяруе жыццём, каб няспраўна машына не ўпала на мірны горад дружалюбнай краіны, а ізраільскія экстрэмісты бамбаць арабскую школу... Як усё гэта ўмясціць у сэрцы, якое нічога не забывае!

Даўно зямлей тарапы попл стаў,
Сільваў з вадой, ліцеў на ветры
снны.
На твары лядоў, на зялёнай траў
Ліцца за два гады да Хірасімы.

Ён плочію быў згарэлых у агні,
У тым агні, што мой народ
прарэджаў.
За дваццаць пяць крычаў ён пра
Сангмі,
За дваццаць пяць жыццяў пас
папарадкаваў.

Звіняць званы і кроў у жылах
стыгне,
І адступае прада жыццём пабыт.

У Хатыні 136 Хатыню
І больш ніводнай тут не быць.
Не быць!

Свяшчэнная памяць ахяр кліча
нас да пільнасці. Якімі б заманлівымі ні былі пёсы варожай прапаганды, мы заўсёды павінны адчуваць на сваіх плячах салдацкую скатку. Гэта нялёгка, але іншага выйсця няма:

Да часу слеза драмціоць
мегатоны,
Трывожны сон на ўсіх мідэрыках.
Зямля, нібы Сікестрская мадонна,
Дзяцей сваіх прыносіць на руках.

І манірынскай верай верыць:
Люды!
Праслаўніць мірам на вліч яе.
Лічым мы ў космасе,
А гародню дуае!
Рассецца іначэ сілы нестасе.

Гэта высакароднае пачуццё заўсёды спадарожнічае паэту. І яму бывае часам па-чалавечы крыўдна, што не удаецца выкраіць дастатковай увагі роднаму сыну, раскажаць захапляючую казку пра дзівоснае Сіямор'е, якое не знойдзеш на геаграфічнай карце, але якое павінна быць у нашых дзяцей, бо яны пойдучы нашай дарогай — дзей і смялей. І ў каюце падводнай лодкі, дзе ілюмінатар нагадвае цыклопава вока, добра мець перад сабой фотаздымак сына, каб не трыцілася адчуванне: «На вахце за сына трывожыцца бацька, а сын — у каюце».

Што ж, карані жыцця неўміручы. Наперадзе яшчэ, будуць спякотныя і завейныя дні, будуць шчаслівыя набыткі і непозбежныя страты, але важна, каб назавсёды помнілася гэта: «У сінюю смугу адбывае вёска. Шукаю вачыма бярозу з адламанай верхавінай. Нездзе там з унукамі мая масці. Хлапчукі каля яе, быццам тыя пачынікі ля бярозы».

Зноў паваротка, і Залессе хаваецца за пагорка. А я гляджу і гляджу туды і, як біт ад засохлай раны, не магу адарвацца без болю позірк». Гэта — заключныя радкі апавесці «Яжэліха».

Вышэй я зазначаў, што паэт не спакушаўся фармальнымі навацыямі. За гэтым — жыццёвая і творчая пазіцыя аўтара. І хоць яго лірычны герой не часта заставаўся безаблічным, аўтар разумее, што не ўсё можна сказаць ад яго імя, што рада-сласлоўна яго — больш-змястоўна, чым паспела адлюстравіцца ў паэтычных радках.

«У дзеда, а ў майго прадзеда, была няхітрая, дзівакаватая філасофія. Раней хата стаяла па тэй бок вуліцы. А яшчэ раней на месцы іх котлішча вуліца зваравала ў лес. Вялікі лес быў, дрымучы. Ласёў і мядзведзю не пераводзілася. Ад лесу — і Залессе пайшло. Стаяне з атраду Каліноўскага, а можа і самога Вашчылы, знайшлі тут прытулак і схаванку. Бралі круглую пералочку, такі яшчэ нядаўна і ў Залессі пяклі на кляновым лісці, ставілі на бок і кацілі, як дзедці абруч: у які бок заверне, падаючы, — у той і вуліца пойдзе. Так раскаваў мацеры дзед. У жыцці яму не шанцавала, асабліва на дзяцей. Народзіцца і памрэ. І ўсё таму, гаварыў дзед, што хата стаяла на бойлой дарозе. Таму і бегла, плыло ўсё, як веснавая вада. «Не квецца, не плешчацца». Прынёс ён аднойчы з лесу бярозу: «Ежкілі будзе расці — пераселімся на той бок». Прынёлася бяроза. Пасля перацягнулі і хату, хоць дзеда ўжо не было. Памёр».

Былінным эпасам вее ад гэтых радкоў. На такой зямлі магілі жыць і сапраўды жылі і жыцьця толькі людзі выключнай стойкасці і своеасаблівасці. І найбольш блізкія з іх сэрцу паэта — бацькі: маці, з задумнай

песняй «Дунай нясе плыты», якой суджана ўвесь век хваляцца і за дзяцей, і за свайго чалавека; і бацька — абаронца і ўпарадчык новага жыцця. Ды не пра свой чаласнік іх галоўны клопат — горкія мужавы грошы, атрыманыя пасля чорных гадоў акупацыі, маці аддае калгасу, як некалі аддала партызанам каня. Яна беражэ для народных мсціўцаў апошні кавалак хлеба — святога хлеба, хоць свае дзеці кладуцца спаць галоднымі. Яна нічога не шкадуе дзеля агульнай справы.

А ў самой мара — пажыць хоць трошкі ў новай хаце, налюбавацца на ўнукаў, калі збяруцца. Не ўправіўся гаспадар, дужа зарэна лёг на зялёным пагорку ад пасляваеннай бандыцкай кулі, абараняючы арцельнае дабро. Толькі запавет паспеў сказаць сыну: «Калі жыць ды не прэцаваць, то і жыць не трэба».

Карціна за карцінай, штрых за штрыхом праходзіць перад намі жыццё, такое зразумелае ў сваёй сутнасці і нявыдуманнае ў нечаканых падрабязнасцях. Мы бачым і тых людзей, хто не шкадаваў жыцця дзеля перамогі, і тых, хто здрадзіў народу. І ніводным тонам паэт не грашыць супраць праўды.

Аповесці — лірычная і, прадбачычы магчымыя папрокі, аўтар суправаджае адзін з раздзелаў ірацічным эпіграфам: «Без лірычных адступленняў не вяжацца сюжэт!». Мы толькі можам з задавальненнем адзначыць, што не здрадзіўшы паэзіі, ён прышоў і ў прозу. Адна рука адчуваецца ўсюды — і ў энергіі фразы, лакалічнай і дакладнай, і ў адухоўленасці свету, у якой жыцьця любімыя героі паэта. Ён ва ўсім захоўвае такт і меру. Часам тое, што было пункцірна намячана ў вершах, раскрыта з належнай паўнатой у прозе. Напрыклад, апісанне фашысцкай бамбёжкі дзіцячага эшалона.

Я не стаўлю сваёй мэтай дэталёва аналізаваць прозу паэта, хоць гэта задачна цікава — і ў сэнсе кампазіцыі, і арганічнасці дыялога, і абумоўленасці скразнага дзеяння, і жанравых сцэн, і ўмелага спалучэння паводзін дарослых і дзяцей. Хацелася б толькі звярнуць увагу на тое, як натуральна ўжываюцца між сабой рэчы рознапланавай танальнасці.

Вось досвіткавы сон дзяўчыны Улі: «Не расплываючы пазек, падкляўшы пад галаву рукі, Улья ляжала ў ложку. Праз верхнюю шыбіну пад адтапыраны краёчкі прасціны ўпаў ёй на грудзі сонечны прамень. Скруціўся ў цёплы камлячок, прыгрэўся, заснуў. Яна баялася паварухнуцца, каб не спудзіць яго».

А вось партрэт яе каханка Пашкі: «Хадзіў ён у ссунутай на патыліцу кепцы з доўгім казырком і ў хромавых ботах. Халіявы ботаў заўсёды былі падкасны — хлюпец хацелі выдаваць вышэй свайго росту. Белы паднарад халіяў і шырокія кішэнні галіфэ, насуперак жаданню Пашкі, рабілі яго няграбным, чымсці падобным да маладога пеўніка... Затое ў загадчыка клуба была процыма ідэй».

Гэта — з апавесці «Спелыя травы».

Прамень і халіявы.

Яны б не ўжыліся, каб не былі абумоўлены характарамі — летуценным і дзелавітым.

А самі сяброўкі — Улья і Волька, такія падобныя і розныя. А як каларытна выпісана многае-многае іншае: выпускны вечар у школе і выкрыццё першага дыверсанта, бой з нямецкімі парашуцістамі, сумнае акупацыйнае вяцелле і расстрэл партызанскіх дзяцей, немец-курашчуп і партызанская блакада, сватаўства начальніка паліцыі і пілаванне лесу «на кубаметры» — пасля вызвалення. І за ўсімі гэтымі карцінамі — людзі, добрыя і нягодныя, акрэсленыя эканамічна, але запамінальныя.

Не, «ваенных медалюў гром не аціх», як некалі было здалася паэту. У сэрцы яго наймольным часам выгравіраваны незабыўныя добрыя, якія ён шчодрэ данёс да нас. Асаблівай напоўненасцю вылучаецца Улья — чыстая, гордая, працавітая, якой лёс не судзіў спазнаць шчасця.

«Загадкавую прафесію абраў сабе Кастусь. Вучыў, вучыў сваю фізіку, а прафесію яго ніхто так і не ведае. Дадому таксама нічога не пісае. Аднойчы Мікола прынёс у Залессе навіну, якая ўскалыхнула ўсіх. На шахце, дзе ён працуе, паказвалі фільм пра космас. У ім Мікола і ўбачыў Кастуса. На адну хвіліку мільгануў кадр. А Мікола б'е сябе ў грудзі, што «пазіў Ганнінага хлюпца».

Што ж, мы спадзяёмся, што гэты хлюпец некалі з'явіцца ў творах паэта.

ПАУЛІК свайго бацькі не помніць. Раней, калі ён быў яшчэ зусім малы і пытаўся пра бацьку, маці выкрывала са злосцю: — Сабакам сена косіць бацька твой!

Паўліку хацелася смяцца, чуючы такое, але абрываў смех суровы матчыны твар. Нашто сабакам сена? Сена любіць карова Сарока. Маці ёй вечарам дае цэлы ахапак трушанкі. А яшчэ ёсць сена бычок з белай лыскай. Барбос жа ласы на хлеб, на кашу, а сена, калыні ці наглядзі Паўлік, і ў рот не бярэ.

Гэта было даўно. Цяпер Паўлік па грановых пераводах, якія атрымлівае маці, ведае, дзе яго бацька. Ён на Ноўначы працуе шафёрам. Вось і сёння паштальён прынёс перавод. Паўлік узяў ручку і на лістку супраць матчынага прозвішча акурата, не спынаючыся, як у сваім сшытку па пісьме, вывёў: «Буяк». Паштальён пайшоў, а Паўлік доўга разглядаў квіток, быццам то быў не перавод, а ліст ад бацькі. «Для пісьма», — шпэнтам прачытаў хлопчык. Чаму ж бацька нікога тады не піша? А можа гэта ён пакінуў месца, каб Паўлік сам напісаў?

Нейкі момант Паўлік задумна сядзеў над квітком, потым памачыў ручку ў чарпіла і, крху надумаўшы, перахуча вывёў першае слова: «Тата». Што яшчэ напісаць Паўліку? Пра тое, як ён ішлаўна ў лесе злавіў вольна і прынёс у школу? А можа пра тое, што сёлета маці купіла яму новы чорны партфель, а летась ён хадаў у першы клас без партфеля?

На двары загрукаталі колы. Перад воньмі праціснуўся высок, пад самы дах, воз сена. Паўлік хученька закрэсліў слова «Тата» і выслачыў на двор.

Маці расчырванелая, шчокі яе гараць, як спелыя памідоры. Убачыўшы сына, яна гаворыць яму:

— Сена пераспела, як парох. Барэджой трэба ў хлёў скласці, а то пахмарвае нешта.

Паўлік толькі хацеў расказаць маці, што паштальён прынёс грошы, што ён атрымаў пяцёрку на чытанні, як убачыў: а хліва, трымаючы вільі ў руках, выйшаў Мікіта. Упалыя Мікітавы шчокі зараслі чорнай густой шчэцін. На галаве старая шапка з пакамянчаным брыльём. Мікіта накульгвае на правую нагу. Падышоўшы да хлопчыка, выніў з кішэні чырванабокі яблык:

— Частуйся. Гэта шафранка. Заўтра, калі не забуду, агрэсту прынясу. А цяпер баяжы гуліць. Мы тут з маці ўправімся...

— Я кая буду карміць, — хмура адказаў Паўлік. Пры гэтым ён бярэ ахапак сена і кладзе перад чорным, як смоль, канём. Коць мякімі адвіслымі губамі, не спынаючыся, перабірае кожную сяміну, павольна хрумстае, і ў яго вялікіх выпуклых вачах Паўлік бачыць самога сябе. Ён там маленькі, усё роўна як выдзелены з пластыліну. Ды і на самой справе ён меншы за ўсіх у класе. Можа таму, што ў яго няма бацькі. І Каяці Плотка маленькая, бо ў яе маці летась памерла. Хлопчыку робіцца цяжка і крыўдна ад гэтых думак. У вачах яго ледзь не слёзы. Каб ён быў з Мікіта, то адзіні склаў бы ўсё сена ў хлёў. Маці б паліла ў печы, а ён усё наслі і наслі бы.

Надоены, калі позна ўвечары ад іх пайшоў Мікіта з касою (вяртаўся з лугу, дзе касіў матчыну палоску), маці ціхім, нейкім вінаватым голасам сказала Паўліку:

— У яго хата новая... Сад вялікі... Там табе добра будзе.

Паўлік нічога не адказаў. Моўчкі паклаў кніжкі ў партфель, доўга расчыніў і зачыніў пенал, гэтак жа моўчкі выйшаў на вуліцу. Вядома, ён не пойдзе жыць у Мікітаву хату. У іх ёсць свая хата з ігрунай пад аном. Маці ж некалі казалі, што гэту ігрушу садаў яго, Паўлікаў, бацька...

Маці граблямі падгрэбла двор. Мікіта паклаў на калёсы рубель. Зніў старую шапку, выцер усцацелы твар.

— Мо б малец сам загнаў кая? — глянуў ён на маці. — Я некалі таім на начлег коней кадаў.

— Хаця б конь яго не ўбрынуў.

— Не ўбрыне, рахманя! Выры, малец, лейцы ды едзь.

На вуліцы Паўліка акружыла цэлая гурба малышоў. Абляпілі калёсы, што самому возчыку не

варухнуцца. Самы большы з іх, Федзя Маргун, скамандаваў:

— А ну, прышпор яго! Но-но-но!

Пры гэтым Федзя ўзяў з Паўлікавых рук лейцы і, размахваючы імі над галавой, пагнаў кая. Кая канюшы іх сустраў брыгадзёр дзідзька Раман.

— Гэць асадоль, блазnota! — крыкнуў ён. — Населі, як саранча, ды яшчэ гоіць так.

Хлапчункі ветрам зліцелі з калёс, хоць ніхто не

Міхась
ПАРАХНЕВІЧ

АПАВЯДАННЕ

бацька дзідзькі Рамана. Ён гэта крычыць проста так сабе, нікога нават за вуха не цапнуць. Сам кая распраць. Хлапчункі праз калёсы двор выбеглі на поплаў. Тут густыя кусты алейніку, вербалоу.

— Давайце гуляць у хованкі! — прапанаваў Федзя.

— Давайце, — падтрымалі астатнія. Жмурыцца давалася Паўліку. Сябры цацкнулі яму шапку на самы падбарок, каб не падглядваў.

— Іду шукаць! — крычыць Паўлік і здзірае з твару шапку, аглядаецца. Усе быццам скурзь зямлю праваліліся. Набег шарыць па кустах. Нідзе нікога. Пакуль вярнуўся на ранейшае месца, усё ўжо ў зборы. Зноў трэба жмурыцца. Паўліку гэта не вельмі да спадабы. Лепш бы самому хавацца. Хлопчыка наступова адольвае крыўда. Чаму яму ўсё жмурыцца ды жмурыцца?

— Не буду больш, — сказаў Паўлік і надзеў на галаву шапку. — Позна ўжо. Дадому пайду.

— А хто за цябе жмурыцца будзе? — перагарадзіў яму дарогу Федзя.

— Няхай за гэта агрэсту прынясе, — прапанаваў самы дыбаты Віця Казюкін. — Цэлую шапку.

— Няма ў мяне агрэсту, — буркнуў Паўлік.

— У Мікіты ёсць. Тата ж твой будзе...

Гэтыя словы, як іголкай, калынулі Паўліка. Не трэба Паўліку ні тата, ні агрэст яго.

Больш тонка падышоў Федзя:

— Мікіта яму за агрэст вушы адарве. Хай толькі паспрабуе.

— А от і паспрабуе!

— Паспрабуй, паспрабуй! — загудзелі вакол. Мікітава хата стаіць на самай ускраіне, ля

поплава. З-за высокага дашчатага плоту выглядаюць яблыні і слівы.

— Во, і дошка не прыбіта, — па-змоўніцку напнуў над Паўлікавым вухам Віця Казюкін. — Давай, сідай!

Ужо ў гародзе Паўлік пачуў тупат ног. Гэта ўся каманда рассыпалася па кустах. Раней Паўлік чуў, што Мікіта хоць кульгавы, а дагоіць любіва. А навошта Паўліку ўнікаць. Што яму зробіць Мікіта за кішэню агрэсту?

Некалькі самых буйных ягад хлопчык кінуў у рот. Смачныя, з прыемнай кіслінкай. А вушні на суседнім кусте колькі агрэсту! Узраз кішэню пабіць можна. Шкада, што ў другой кішэні мякыя. Агрэст не трускаўні, можна сыпаць за пазуху. Здалося Паўліку: рыпнулі вяснікі. Калінулася ўсё ўнутры. Прычынуўся, каб зайцем скочыць па бульбоўніку на суседнія гароды. У плоце праход вузкі, а разгону не праекчын.

Уздоўж спіны нешта пеканула агнём. Як дрот распалены прыкладлі да цела. Гэтак жа балюча пеканула і па нагах. А за спіною дзікі хрыпаваты крык:

— Я ж табе, байструк, пакажу! Я ж табе!

Паўлік клубком перакінуўся цераз жардзеныя плот, кінуўся на гароды. Перад сабою ён бачыў толькі кунку сланечнікаў. Там матчыны грады, там яму ніхто не страшны. «Я ж табе, байструк, гэтакі! Я ж табе!» — стаў у вушах крык. І ад гэтага крыку ажыо надрываліся барабанныя перапонкі. Спыніўся сярод сланечнікаў, аглядаецца. Нідзе нікога. Разарай праз бульбоўнік набег проста да сваёй хаты.

Цхенька расчыніў вяснікі, спыніўся каля ганка. Перад аном на двары сначыць яркія зайчыкі. Паўлік здзіраецца: гэта ў печы валаюць дровы. Маці якраз гатуе вячэру. Ён нічога не будзе гаворыць маці. Калі яна аглядаць кішэні, то Паўлік скажа, што паабдзіраўся, гулічы на поплаве ў хованкі. Маці добраў яго, усё даруе. Летась вушні быў расадзіў нагу аб камень, стрымгалоў бегучы па вуліцы. Маці толькі завойкала, хутчэй паліла таз гарачай вады, памыла рану і забінтавала.

З гэтымі думкамі Паўлік ступіў на парог.

— Ты ж носам чуў, што гатовы твае любімыя кніжкі, — дабрадушна ўсміхнулася маці. — Сядзь за стол, вячэраць будзем.

Паўлік моўчкі сеў за стол, узброіўся лыжыкай. — Чаго гэта надзьмуты, як сын? — падаздываючыся побач, паглядзіла маці сына на галаве рукою. — Ці мо папрыўдзіў хто?

— Не, есці хачу, — буркнуў Паўлік.

— Ну, еш тады, еш, ды будзем лажыцца. Заўтра досвіткам уставаць трэба: зойдзе Мікіта, пакажу яму палоску ў лузе, а то яшчэ чужое накосіць...

Клёцка засела ў Паўлікавым горле. Кінуў у міску лыжку, ажно пырска паліцелі. Задраў кашулю, павярнуў спіну да маці.

— Авоі! Хто ж гэта так цябе, хто?

— Мі-кі-та-а-а! — заплакаў з усіх сіл Паўлік. — І во — ногі!

— За што ж ён цябе так?

— Во! — Паўлік пабраў з кішэні жменю агрэсту, сыпаў у хату. — З пугай за мною: «Я ж табе пакажу, байструк!»

— От будзем ведаць, як лазіць па чужых гародах! — злосна крычала над Паўлікавай патыліцай маці, аглядаючы спіну. — Гэта ж да крыві пасечана. Лажыся на ложка, прымоцку рабіць будзем.

Першы раз Паўлік працінуўся без будзільніка. У аном цадыўся шэры світанак. Маці ў хаце не было. Толькі дровы патрэскалі ў печы. Здалося Паўліку: кая вярот маці з некім гаворыць. Не гаворыць, а крычыць. Надхапіўся з ложка, прыпаў да ама. У ранішняй смуге паспеў убачыць старую Мікітаву шапку. Яна мільганула за суседнім плотам і знікла. Потым гэтак жа хутка, вышэй Мікітавай шапкі, мільганула касы. Першы раз Мікіта не зайшоў у хату.

Ледзь скурпынулі дзверы. З двара вярнулася маці. Тонка дзінгінула вядро — мусіць, маці збралася па ваду. Ціхім дрыготкім голасам гаварыла сама сабе:

— Так сначыць не сякуць... А гэта ж дзіця... Які ж ён табе байструк, цяцера крывава?

І моцна грукнула дзвярыма.

ЗАЧАРАВАНЫ БЕЛАРУСКИМ МЕЛАСАМ

сніх. У гэтым плане нашу увагу прыцягвае глыбокая беларусазнаўчая зацікаўленасць акадэміка.

У 1932 годзе разам з польскім этнографам Казімежам Машынскім Ф. Калеса арганізаваў навуковую экспедыцыю на Палессе, у Лунінецкі павет. Ён пабываў у Хораставе, Чалонцы, Пуньках, Сінкевічах, Луніцы і ў іншых населеных пунктах (цяпер Брэсцкай вобласці). Пазней, успамінаючы пра гэту экспедыцыю, К. Машынскі пісаў: «Галоўны цяжар у працы выпаў... на прафесара Калеса, які сапраўды з незвычайным запалам, умемнем і вопытнасцю ды цярплівасцю здолеў на працягу параўнальна кароткага часу (у раёне мы працавалі два тыдні) запісаць тэкст, але, што найбольш важна, старанна на слых занатаваць... дзвесце трыццаць шэсць мелодый».

Сабраны матэрыял быў падрыхтаваны да друку асобным зборнікам у Варшаўскім выдавецтве. Але яго выхад перашкодзіла палітычная сітуацыя ў Польшчы напярэдадні другой сусветнай

вайны. Так неацэнныя фальклорна-этнографічныя скарбы засталіся неапублікаванымі. Зусім нядаўна іх адшукала ўкраінская даследчыца С. Грыда. Цяпер вядома, што тэксты зборніка з вялікай уступнай прафамвай захоўваюцца ў асабістым архіве К. Машынскага ў Варшаве, а музычная частка — у асабістым архіве Ф. Калеса ў Львове.

Не дачакаўшыся публікацыі зборніка, Ф. Калеса ў 1939 годзе надрукаваў вялікі артыкул «Народная музыка на Палесці» (гл. часопіс «Украінская музыка», № 1), у аснову якога леглі назіранні, зробленыя ў час колішней экспедыцыі. Гэты артыкул і нядаўна знойдзены матэрыялы Лунінецкай экспедыцыі маюць значную навуковую каштоўнасць і асабліва для тых даследчыкаў, што займаюцца вывучэннем украінска-беларускіх моўных і фальклорна-этнографічных сувязей. Яны паказваюць, як глыбока даследваў украінскі вучоны рытміку і мелодыю беларускіх палескіх песень, як тонка уваўў ён асабліваці спявання палешу-

ноў, як дакладна прааналізаваў украінска-беларускі фальклорны кантакты ў прырэччы Лані.

Узоры народна-паэтычнай творчасці беларусаў служылі вучонаму ўдзячным матэрыялам у яго фальклорна-этнографічных пошуках. Так, ужо ў названым вышэй артыкуле «Народная музыка на Палесці» Ф. Калеса, спасылочыся на свае назіранні і на «Матэрыялы для изучення быта і языка русскаго населення северо-западного края» П. Шэйна, даводзіць, што як беларускім, так і украінскім галашэнням, у процілегласць рускім, уласціва так званая «першаасная форма рытматыву», блізка да формы Украінскіх народных дум. Даследчык тут жа заўважжае: «Беларускія галашэнні не толькі формам, але і матывамі вельмі блізка родняцца з украінскімі. Характэрна, што рускія не ведаюць гэтай формы».

Значны, багаты беларускі фальклорны матэрыял выкарыстоўвае Ф. Калеса ў сваім таленавітым даследаванні «Балада про дочку-пташ-

ку в слов'янській народній поезіі». Разглядаючы 67 украінскіх варыянтаў названай балады, даследчык параўноўвае іх з іншымі славянскімі варыянтамі, асабліва з беларускімі. Пры гэтым ён нарыстаецца песеннымі ўзорамі з такіх збораў, як «Гомельскіе народныя песні» і «Сборник малорусских и белорусских народных песен Могилевской губернии, Гомельского уезда» З. Радчанин, зборнікі П. Шэйна, Я. Чачота і іншых беларускіх фальклорыстаў. Вывад Ф. Калеса такі: з усіх славянскіх варыянтаў гэтай балады украінскі і беларускі асабліва блізкія паміж сабою.

Назіранні над беларускім фальклорам часам наштурхоўвалі Ф. Калеса на доволі цынавыя, нікім не адзначаныя фанты. Напрыклад, у кнізе М. Доўнара-Запольскага «Песни пинчуков» на старонцы 106 ён знайшоў варыянт песні, якая сваім сюжэтам вельмі нагадвае паэму Шаўчэні

«Титарівна». Сярод шматлікіх украінскіх варыянтаў гэтай песні вучоны нічога падобнага да шаўчэнкаўскай паэтычнай версіі не знайшоў. Ці выпадкова гэта блізкасць? Ці можа ёсць прамаўляць паміж беларускай песняй і паэмай Кабзар? Над гэтым яшчэ варта палуміць нашым шаўчэнказнаўцам.

Беларускі народны мелас дапамог выдатнаму вучонаму акрэсліць свае погляды на ладавую звалоўнасць славянскіх песні наогул. На гэты погляд абаліраюцца і сучасныя даследчыкі. Яны прыклад, можна назваць і працу В. Ялтаваў «Ладная асновы беларускай «народнай музыкі» (Мінск, 1964).

Зачараваны беларускай песняй, Ф. Калеса раскрываў перад усім светам не непараўнаную красу, узліччываў духоўную культуру братняга народа, спрыўў узмацненню украінска-беларускіх культурных і навуковых сувязей.

В. ЧАБАНЕНКА, кандыдат філалагічных навук. г. Запарожжа.

У БЕЛАРУСІ працуюць прафесійныя драматычныя калектывы на беларускай і рускай мовах. У іх ёсць і агульныя, і зусім індывідуальныя творчыя праблемы, якія хваляюць і калектывы, і нашу тэатральную грамадскасць. Сярод гэтых праблем не на апошнім месцы — культура сцэнічнай мовы.

Спыніся на сваіх назіраннях у гэтай сувязі, зробленых у часе прагляду спектакляў Магілёўскага драматычнага тэатра — «Амістэтыя», «Клоп», «Канец Хітрава рынка» і «Жанаты жаніх». У трупі выступаюць і прафесійныя артысты, і былыя ўдзельнікі самадзейных калектываў, якія не маюць спецыяльнай тэатральнай адукацыі. Удасканалваць умовы гаварыць на сцэне трэба ім усім.

Напрыклад, іграе маладая актрыса з самадзейнасці Валюціна Рагачова. І дзякуючы сваёй непазрэдансці і імпрэсці мастацкага ўвасаблення, стварае абаяльны вобраз Зоі Лепястковай у «Жанатым жаніху». Праўда, жадраў заўважаем, што актрыса карыстаецца толькі верхнім рэгістрам свайго голасу, амаль не чуваць сярэдня і ніжня нот, што стварае пэўную аднастайнасць гукавой партытуры ролі. У В. Рагачовай даволі вялікі па дыяпазоне, хаці і не надта моцны па сіле моўны голас, які пры належнай трэніроўцы можа набыць палётнасць і мілагучнасць.

Гэта пацверджвае і не выкананне ролі Тузіна ў спектаклі «Канец Хітрава рынка». Тузіна В. Рагачовай, як і ўсё хлапцунці з вуліцы, стараецца выглядаць больш дарослым і для саліднасці калі-ніжані падат гаворыць «басам». Атрымаўся кемлівы беспрэтульнік падлетак, сімпатычны і бестурботны...

Вернемся да асноўных выканаўцаў ролі ў «Жанатым жаніху». Яўгена Арыстархавіча Марозава іграе вопытны артыст А. Рудакоў. Ён добра распрацаваў пластычны малюнак ролі, знайшоў цікавыя знешнія і ўнутраныя прыстасаванні камедыйнага характару, якія дапамагаюць артысту стварыць выразны вобраз дырэктара педучылішча. Акцёр мае прыемны голас, лям ён увогуле карыстаецца няблага. Але ў некаторых сцэнах першай і другой дзеі (асабліва эпізоды пасля таго, як Марозаў выпіў поўную вазу «сварблюджага напітку» і пайшоў па вуліцы даказваць сваю часнасць), артыст так «накму» адчуванне п'янаватага чалавека, што, як здаецца, у некаторай ступені страціў пацупце самакантролю і мастацкай ме-

ры. Схаваўшыся за п'янаватасць. Ён пачынае гаварыць на сцэне далёка не лепшым чынам: рэзкія пераходы з ніжняга рэгістра ў верхні і наадварот (фізічны перагрукі галасавых звязак былі прычынай тых некалькіх зрываў голасу артыста, якія давялося заўважыць у спектаклі). Пры гэтым складаецца ўражанне, што артыст ро-

дзіць да канца спектакля, хоць у асобных эпізодах актрыса так стараецца гаварыць выразна, што гук атрымліваецца заціпенелым. Сцэна патрабуе ад артыста фізічнай свабоды, мастацкай праўды і пацупцы меры ва ўсім, у голасе асабліва.

У спектаклі ёсць некалькі эпізадычных ролі: Слаўка, брат Зоі Лепястковай і дзеці Каля. Слаўку — якіх дзесяткаў гадоў. Але артыст Р. Аліксеюс чамусьці надзяліў свайго героя амаль дзіцячым голасам — ён карыстаецца толькі нотамі верхняга рэгістра. Яўная неадпаведнасць галасовай партытуры ролі артыста ідзе ў супярэчнасць з звышай аўтара. Праўда, Р. Аліксеюс часта абуджае наш лавэр да персанажа, дзякуючы псіхалагічнай напоўненасці вобраза, ды такіяны галасок у значнай ступені пераходзіць артысту рабіць гэта больш акрава і персанажна. Чаму? У артыста даволі вяселі голас. І ноты сярэдняга і ніжняга рэгістра могуць у яго гучаць свабодна і прыемна, патрэбны самастойна трэніроўкі дыхання і голасу.

Абагульняючы ўражанні ад спектакля «Жанаты жаніх», неабходна звярнуць увагу кіраўніцтва тэатра на недастатковы кантроль за прафесійнай якасцю моўнага боку выканання асобных ролі і спектакля ў цэлым. Пастаноўка ажыццёўлена даўно і не шкодзіла б некаторыя сцэны «падчысціць».

У драматычнай апавесці «Канец Хітрава рынка» заняты амаль увесь творчы склад тэатра. Таму аналіз якасці сцэнічнай мовы ў гэтым спектаклі характарызуе і агульны стан і прафесійны ўзровень мастацкага слова ў трупі.

Адно з галоўных ролі, пачальніка крымінальнага вышукі Мядзведзева, выконвае В. Барысаў. Вобраз, створаны ім, лагічна дакладна пабудаваны. Артыст адчувае сябе на сцэне свабодна і ўпэўнена. У характары Мядзведзева ёсць валявая сабранасць, жорсткі самакантроль і прафесійная ўвага да ўсяго, што адбываецца навакол.

Ды не толькі гэтымі якасцямі надзяліў свайго героя артыст. У сцэне з Тузікам выканаўца спрабуе раскрыць раней не выяўлены ім рысы характару «новага начальніка»: чалавечую пранікнёнасць, далікатнасць і нават ласку да гэтага маленькага абадрана. І калі б малады артыст наклапаўся пра моўны малюнак ролі — адразу відаецца ў вушы артыкуляцыйная якасць моўнага апарату, пераспрацаванасць яго голасу — яго можна было б павышваць з удачай. Але гаворыць ён не зусім выразна...

А. КАПЯДА СЛОВА і ЯШЧЭ РАЗ СЛОВА

біць усё гэта з задавальненнем. А навошта? Ці правамерныя такія галасавыя перагрукі ў прафесійнага артыста? Можна ўпэўнена сцверджаць, што іменна гэта з'яўляецца прычынай таго, што нават і ў «спакройных» сцэнах голас у А. Рудакова быў крыху хрыпаты.

Артыстам старэйшага пакалення — С. Вульчыку, выканаўцу ролі Мамантава, і Ю. Гальперінай — вострахарактарнай ролі Серафімы Пятроўны Стукалінай хацелася б параіць звярнуць большую увагу на артыкуляцыйную выразнасць і моўную чысціню тэксту ролі. Бо створаны ім персанаж жыццёва перааналізаваны і каларытны, але, на вялікі жаль, не заўсёды чуваць, што гавораць акцёры. Выпраўці тамі недахоп у артыстаў ёсць усе магчымыя.

Дачку Мікалая Афанасевіча Мамантава Святлану іграе В. Кабатніківа. Знешняя прывабнасць у спалучэнні з прыемным голасам актрысы адразу выклікае ў гледача сімпатыю да Святланы. Гэта адчуванне не урахо-

Артысту Ю. Труханаву, відаць ролі Арцыяна надбаецца: ён амаль на працягу ўсяго спектакля іграе лёгка, з задавальненнем. Але былі некалькі момантаў (Арцыяну знаходзіўся на авансцэне), калі артыст раптам пачынаў пацпекаць на голас. Якая таму прычына — невядома. Артыст мае не блаті голас, чуеш яго ва ўсім складаных мізацэнах. Ці ёсць патрэба яму дадаткова ўзмацняць гук? Няма.

Вобраз гімназіста Віктара Вялецкага ў выкананні В. Караткова прыцягвае да сябе увагу гледача перш за ўсё ўнутранай актыўнасцю персанажа. Артыст знаёбіць нас з характарам, які выхавалі жыццёвыя ўмовы цяжкіх паслярэвалюцыйных гадоў, калі кожны чалавек самастойна павінен быў зрабіць выбар: дае і з кім яму заставацца. Шлях супрацоўніка крымінальнага вышукі небяспечны, але Віктар смела, няхай пакуль што не зусім упэўнена, кроцьчы па ім, каб рабіць вялікую і патрэбную справу. Галасавая партытура ролі і тут зроблена неахайна ў многіх эпізодах. Крыўдна, што акцёр так ставіцца да аднаго з галоўных сродкаў раскрыцця характару...

Сімпатычная, маладзёпская Галя — «Шэрлок Холмс у спадніцы», як характарызуе яе, прыйшла працаваць у крымінальнае вышукі па рэкамендацыі камсамола. У актрысы Л. Гурынай гэта рашучая, энергічная і смелая дзівічыня, адольная да канца выконваць свой грамадзянскі абавязак. Нельга не адзначыць, што актрыса часта паказвае нам, як геранія вымушана ўвесць час спецыяльна «трымаць сябе ў рынках», бо так, маўляў, патрабуе прафесія. І нават у лірычнай сцэне (Тузік, Віктар, Груздзі) Л. Гурына не дазваляе Галі хоць крыху «расслабіцца». Ад гэтага вытананне ролі выглядае празмерна сухаватым і рацыянальным. Часцей за ўсё гэта адчуваецца, слухаючы голас актрысы. У камедыі «Амістэтыя» Л. Гурына — галоўны мастак фабрыкі лляек Ізабела Дрозд. І ў гэтым спектаклі актрыса ўнутрана стрымлівае сябе, у вяртанні не адчуваецца напружанне, не капае дзівочы непазрэдансці, гарызлінасці і свавольства. А гэта так неабходна ў некаторых дыялогах з Андрэем і Іванам спаніх! Хоць і спадзяецца, што актрыса знойдзе патрэбны творчы «манір», каб голас загучаў больш непазрэдансці, чыста і змяна. Тады наогул Ізабела Дрозд стане не толькі крымінальна сумленнай і прынцыповай, а і лям і мілай, няшчотнай.

Не заўсёды артысты падтрымліваюць унутраны кантакт паміж сабой, не іграюць тое, што павінен іграць у згодзе з партнёрам. У тым жа «Хітравым рынку», бадай, самая прыкметная фігура ў кампаніі крымінальнікаў — гэта Ганна Севасціянава ў вы-

ПРА ГЭТЫ спектакль спрачаюцца і гледачы, і крытыка. Рэжысура даволі смела скараціла шылераўскі тэкст. Акцёры далі арыгінальную трактоўку вобразаў, якія маюць устойлівую сцэнічную рэпутацыю. Але і тыя, хто бачыць мастацкія пралікі пастаноўкі, і гарачыя прыхільнікі такога ўвасаблення трагедыі, аднадушна радуецца творчай удачы І. Лакштанавай у ролі каралевы Елізаветы. Многа нечаканага ў ёй ужо з першай сцэны: вульгарнасць, якая прарываецца скрозь акцёрства, шотскае машчанскае ў яе хітрасці і злосці. І ўсё ж гэта — бяспрэчна каралева. У яе мала царскай годнасці, але царскай капрызнасці ёй не пазычаць. Яна прывыкла да ўлады над людзьмі і да безумоўнага выканання сваіх жа-

НА КАРАЛЕЎСКИМ ТРОНЕ

Ірза ЛАКШТАНАВА ў СПЕКТАКЛІ «МАРЫЯ СЦЮАРТ» У РУСКИМ ТЭАТРЫ БССР ім. М. ГОРКАГА

данннё. Яна разумее не горш за сваіх саветнікаў і ў чым дзяржаўны інтарэс, і ў чым — яе асабісты. Былая каралева Шатландыі Марыя Сцюарт нават у англійскай турме — пагроза для Англіі і для Елізаветы, вечная крыніца смуты ўнутры краіны і небяспекі войн знешніх. Логіка і парламент, нацыя і бяспека Елізаветы патрабуюць смерці Сцюарт. Але Елізавета ведае: праява велікадушнай мудрасці яшчэ больш умацавала б яе моцную і папулярную ўладу. Ёй неабходна, каб Марыя памерла «паміма» яе, а тут нават яе саветнікі

спрачаюцца: памілаваць ці не памілаваць прэтэндэнтку на Елізаветін прастол...

У каралеўскіх пакоях цёпла, і толькі Елізавета грэе час ад часу над жароўнай рукою: так ліхаманіць яе ад індурпліваці, ад гульні ў нерашучасць і пасіўнасць. Толькі з вялікай цяжкасцю ўдаецца Елізаветце захаваць гэтую знешнюю нерухомасць, нібы пакарліваецца лёсу, і — дапытліва назіраць. Толькі двойчы яна дазваляе сабе раптам падняцца з месца і — вачамі ў вочы — глыбей зазірнуць у душу Лейстэра. Ёй хацелася б верыць свайму фаварыту больш, чым каму-небудзь, і ўжо толькі ў выніку гэтага яна верыць яму яшчэ менш. Затое свайго раздражнення Елізавета не можа і не ўмее ўтойваць: найвысачэйшае незадаваленне — выпрабаваны спосаб падцёбваць прыбліжных. А тут яшчэ «просіць душа»...

У гэтым, бадай, разгадка, чаму яна (няхай і сам-насам) прапануе юнаму Морцімеру забіць Марыю. І справа не ў адным толькі страху за трон і жыццё. Елізавета не хоча прызнаць, што і для яе таксама ёсць «немагчымае». Неабходнасць лічыцца з «аб'ектыўнымі акалічнасцямі» — і,

перш за ўсё, з грамадскай думкай — выводзіць яе з сябе. (Тэатр жорстка купоразуў тэкст, дзе выяўляецца «палітычны таар» каралевы. У тым ліку — «адная манархію, якая дні свае праводзіць не ў ляноце марнай, а ў дбанні рупным абавязкам цяжкі выконвае пачэсна і сумленна! — маглі б, здаецца, выклічыцца з агульных прывіл...») Лакштанавай удаецца данесці да нас нават і гэтыя выкрэсленыя ў спектаклі словы).

Сцэну, дзе Лейстэр пераконвае Елізавету пайсці на спатканне з Марыяй,

тэатр — адступаючы ад Шылера — перанёс у каралеўскую апэчывальню. Думаецца, у такім адыходзе ад волі аўтара ёсць пэўная рацыя. Абстаноўка дапамагае сарваць з Елізаветы «каралеўскую» і «дзяржаўную» вялікасць і пакінуць яе толькі жанчынай («толькі» чалавекам). Лакштанавай удаецца зрабіць сваю геранію калі не фізічна брыдкай, то па-жаночы агіднай і няшчаснай. Магчыма, іменная таму, што гэтая царрозая, моцная і прэзніклявая фігура тут такая слабая, даверлівая і безбаронная, ёй нават спачуваеш. Такое ўжо сэрца гледача і чытача. Мы адчуваем жаль нават і да дрэннага, непрыемнага чалавека, калі толькі ён сам становіцца ахвярай здрадніцтва ў мінуту свайго душэўнага даверліваці да другога...

У сцэне дзвюх каралеў, задалася б, Елізаветце належыць праўноўваць сябе са Сцюарт — жанчыну з жанчынай, і адначасова баяцца такога параўнання. А яна ў І. Лакштанавай не толькі не палохаецца, застаецца раўнадушнай да хараства Марыі. І гэта нечакана пасля ўсяго таго, што мы бачылі ў папярэдняй сцэне. Яна настолькі ўпэўнена ў сваім жаночым ачараванні, што, на першы погляд, не зайздросціць Марыі. Але тады — адкуль гэтая нястрыманая агрэсіўнасць, гэта празмерная, поўная здэскаў лютасць? Рызыкаўны, затое надзейны спосаб правярць шырацкі намераў палітычнага ворага, які «здаецца на міласць», капітулюе. Але чым больш Марыя клянецца, што не будзе змагацца за ўладу, тым мацней і больш распяляецца Елізавета. Не дзе ў сярэдзіне сцэны яна нават, калі б і захэцела, не здолела б стрымаць сябе. Ёй мала зламаць праціўніка, абяшходзіць ворага, знішчыць пагрозу свайго каралеўскай уладзе. Яна стараецца прынізіць Марыю-чалавека. Ёй мала таго, што Марыя шыра падначальваецца лёсу. Але зірніце, як яна трымае сябе! Вось гэта выводзіць з сябе Елізавету. Вось гэтага Елізаветце літаральна не падсілу дапусціць нават у імя асабістай палітычнай выгоды для сябе і свайі

напани І. Хациноўскай. У актрысы выразны нізкі голас, які і тут дапамагае ёй раскрыць псіхалагічную напоўненасць і значнасць персанажа. Яе Ганна шчыра і моцна любіць свайго жаніха Кашалькова. Ганніны ўчынілі сведчаць, што дзеля яго яна гатова ахвяраваць усім і ўсім. Ацэнкі Кашалькова іншымі дзейнымі асобамі спектакля ствараюць у нашым уяўленні вобраз, зусім не падобны да таго, які прапанаваў нам акцёр. (Паколькі выканаўца ролі Кашалькова толькі адзін, артыст В. Савіці, значыць, і рэжысёр таксама ўбачыў менавіта яго ў ролі завадатара і верхавода крими-нальнай у Хітрава рынка). Гэта якраз і выклікае нязгоду, бо В. Савіці недастаткова валодае сцэнічным словам і дае нейкі невыразны і расплы-сты вобраз. Спаты голас, цяміная дыкцыя і самае галоўнае — мы не заўважам той незвычайнай вынаходлі-васці, хітрасці, адчайнай смеяласці і зайздроснай кемлівасці, каратей, тых якасцей, якімі характарызуюць Якава Кашалькова іншыя дзейныя асобы спектакля. Здзіўляешся, як маглі раз-умная жанчына Севасцянава зака-хацца ў такога Яшку.

Затое прыемнае ўражанне пакідае ар-тыст М. Вайшук у ролі Чубатага. Ска-віты барытон, добрыя знешнія і ўнутра-шнія дадзеныя дапамагаюць маладому ар-тысту раскрыць складаны псіхалагічны свет героя. Чубаты М. Вайшук крапае глядача сваёй чалавечнасцю і шчырас-цю. І гэта перадаецца ў гучанні сцэні-нага слова.

ПАМЕРЫ газетнага артыкула не даюць мажлівасці разабраць многія іншыя ролі ў спектак-лях магіляўчан. Агульнае ўражанне такое — ёсць у трупі тэатра цікавыя акцёрскія індывідуальнасці, якія мо-гуць забяспечыць высокі прафесійны ўзровень самых складаных тэатраль-ных паставак, але ім нешта пакуль што майстэрства сцэнічнага слова. У гэтым напрамку — прафесійнага ўда-каналення і авалодвання тэхнікай мо-вы — яшчэ трэба многае зрабіць. Развіваючыся з галоўным рэжысё-рам тэатра У. Караткевічам, мы гута-рылі пра гэта. Добра, што мастаці кіраўнік разумее, што перад калекты-вам стаіць такая задача. Без маляўні-чага, выразнага, багатага нюансамі слова драматычны тэатр поўнага по-спеху не дасягае.

дзяржавы. Адыходзячы, яна ў раз'ю-шанасці ломіць на часткі стэк... Ломіць тую тонкую грань, якая аддзя-ляе няхай надобрага, прэгнага да славы, небескарыслівага, але разум-нага валадара ад дэспата, ад тыра-на!..

Спраўды, да канца спектакля Елі-завета лютуе як разшывожаная ваў-чыца. Імкненне знішчыць Марыю становіцца ледзь не маніяй каралевы. Яна ідзе нават на балючае і ганеб-нае для сябе прыніжэнне: дае волю сваёй жаночай лютасці, бабскай крыўдзе, свайму хворому самалюб-ству.

Пасля пакарання смерцю Марыі Елізавета аддае на смерць Дэвісана і выганяе Берлі, двух самых адданых ёй людзей. Не толькі, каб зваліць на іншы сваю адказнасць і віну. Яна застаецца ў цяжкай, нават для дэспа-таў, адзіноце, згаджаецца з тым, што будзе плёткі пра яе няўдзячнасць і нізасць, толькі б ніхто не разгадаў яе самы страшны страх. Гэта — страх перад уласнай чалавечай непаўнацен-насцю. Гэта — боязь свабоднага су-пастаўлення сябе і магчымых сваіх канкурэнтаў. Гэта — жаданне слабoga і тым больш прэгнага да славы чала-века ўтаіць, нават ад самога сябе, тое, што ён дзесьці «ўнутры» дупе-скае магчымасць: а мо я і спраўды самы звычайны і менш варты за ін-шага, за іншых...

Фінал спектакля з сімвалічным пунсова-чырвоным колерам, з эфек-тнымі мізансцэнамі, якія павінны падкрэсліць крывадушнасць і дэспа-тызм Елізаветы, яе адзіноцтва і асу-джанасць, пастаўлены доволі безгру-стоўна і прымітыўна. Але гэта — не віна актрысы. Лакштанава і тут зна-ходзіць патрэбныя фарбы. Упартасць, з якой Елізавета дабіраецца-такі да трона, нерухомы і спаляняючы ўсё навокал позірк сведчаць, што не леп-шым будзе і яе зэўтрашні дзень. Страх, які ўжо ніколі яе не пакіне. Будучае вар'яцтва, распад асобы, ма-разм бясконца хворай душы.

К. МІНЧУК.

Зайтра стаўняцца шэсцьдзесят гадоў беларускаму паэту Анатолю Астрэйку. З гэтай нагоды праілюстравана пісьменніцай Беларусі накіравала юбіляру прыві-танне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Анатолю Пятровіч!

Шлем Вам самыя гарачыя, самыя шчырыя віншаван-ні ў дзень Вашага шасцідзесяцігоддзя. Ваша імя добра вядома чытачу. Ён памятае Ваш пер-шы зборнік, які выйшаў напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны і меў сімвалічную назву «Слава жыццю». Ён ве-дае Вас як партызанскага паэта, як аўтара непапулярнай кнігі «Слуцкі пояс». Ён ведае Вашу жыццярэдасную лі-рыку і Вашы вострыя сатырычныя вершы, ведае Вас як аўтара тэкстаў многіх папулярных песень. Добрай сла-вай карыстаецца Вы і ў юнага чытача, для якога на-пісаны цікавыя «Прыгоды дзёда Міхеда». Ваша баявая, нязменная маладая паэзія адрававана шырокаму чыта-чу і робіць сваю вялікую выхавальную справу.

Не можам мы не ацаніць сэння і той факт, што Вы прымаеце актыўны ўдзел у жыцці пісьменніцкай аргані-зацы, часта выступаеце перад чытачамі — дарослымі і юнымі, гарадскімі і вясковымі.

Жадаем Вам, наш дарагі юбіляр, добрага здароўя і бадзёрага творчага настрою.

Рэдакцыя штогодніка «Літаратура і мастацтва» да-луцаецца да гэтага віншавання.

—Н АПІСАЎ, браце, новыя вер-шы. Хочаш паслухаць?

Гэта пры сустрэчы. А то — званок па тэлефоне:

— Хвілінку! Як табе падабаюцца такія радкі?..

Я люблю слухаць, як ён чытае свае вершы — і з вока на вока, і ў сяб-роўскім коле, і перад шырокай аўды-торыяй. Неаднойчы мне выпадала выступаць з ім на літаратурных ве-чарах. Чытае ён без усялякай манерні-чання, без завучаных жэстаў — проста і непасрэдна. І вершы даходзяць да слухачоў — і лірычныя, і баявыя пар-тызанскія, і па тэмы дня. Даходзяць і да моладзі і да сталых людзей. Часта слухачы патрабуюць, каб ён чытаў яшчэ і яшчэ.

Сябруем мы з ім з даўняга часу, з таго лета трыцяткага года, калі ён — строіны блакітнавокі юнак — пры-ехаў у Полацк і заявіўся ў рэдакцыю «Чырвонай Полаччыны», дзе я праца-ваў.

— Якім Зорны, — назваў ён сябе і дадаў з усмешкай: — А больш пра-вільна: Анатолю Астрэйку.

Пад псеўданімам «Якім Зорны» ён надрукаваў тады некалькі вершаў у «Чырвонай змене», я чытаў іх, і мне цікава было пазнаёміцца з маладым, як я і сам у той час, паэтам. Псеўда-нім, праўда не прыкіўся. З прыез-дам у Полацк малады паэт стаў под-пісваць вершы сапраўдным прозві-шчам.

Хлопца трэба было ўладкаваць з жыллем. У драўляным доміку на ўс-краіне горада, дзе я кватараваў, быў вольны, суседні з майм, пакой і гаспа-дыня згадзілася ўзяць Анатоля дру-гім кватарантам. Неўзабаве да нас падсяліўся Эдуард Самуілёнак.

Час тады быў бурлівы, пераломны ў жыцці краіны, і мы, маладыя літа-ратары, супрацоўнікі акруговай газе-ты, знаходзіліся ў самай гушчы жыц-ця. Арганізавалі і апрацоўвалі матэ-рыял для газеты, пісалі ў газету самі, удзельнічалі ў камсамольскай рабо-це, сістэматычна збіралі літаратурнае аб'яднанне, вялі дыскусіі на літара-турныя і розныя надзённыя тэмы, а на чамі карпелі — Анатолю і я над вершамі, Эдуард — над апавядан-нямі і раманам.

Тыя юнацкія гады пакінулі ў кожна-га з нас след. Яны далі першую загартоўку і акрэслілі кірунак у жыц-ці.

У літаратуру людзі приходзяць па-рознаму. Адзін як бы ўрываецца ў яе, адразу прыцягваючы да сябе ўва-гу чытачоў і крытыкі, другі увахо-дзіць паступова, з кожным новым творам завабываючы ў ёй сталае мес-ца, у трэцяга творчыя ўзлёты чаргу-юцца са спаданамі.

Творчы шлях Анатоля Астрэйкі не быў усыпаны кветкамі. У самым па-чатку гэтага шляха яго моцна раскры-тыкавалі ў той жа «Чырвонай змене», дзе ён надрукаваў свае першыя вер-шы, — за перайманне ў Ясеніна і нот-кі упадніцтва. Празмерна пільны кры-тык прыдумаву быў нават спецыяльны тэрмін «астрэйкаўшчына». Перападала паэту часам ад крытыкі і ў нас у Полацку.

Але не Ясенін, да паэзіі якога, дарэ-чы кажучы, большасць нашага пака-лення была ў свой час неабыхавая, вызначыў напрамак яго творчасці, а Купала, Колас і народная творчасць, з якой усе мы, выхадцы з вёскі, былі знаёмы з самага дзяцінства.

З Полацка я выехаў увосень трыц-цата першага года. Праз год пера-ехаў у Мінск вучыцца і Анатолю Ас-трэйку. Пасля вучобы ў педагагічным інстытуце ён, аднак, не застаўся ў Мінску, паехаў працаваць у рэдакцыю аршанскай раённай газеты, затым пе-рабраўся ў Горкі. Шляхі нашы сшылі-ся зноў незадоўга да вайны — праца-валі мы па суседстве: ён у рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва», што змя-

3 КАЙСТРЫ НАРОДНАЙ

ішчалася ў Доме пісьменніка па Са-вецкай вуліцы, я насупраць — у «Звяздзе».

У саракавым годзе ўбачыў свет першы зборнік яго паэзіі, названы «Слава жыццю». Часцей і часцей па-яўляюцца яго вершы ў перыядычным друку. Голас паэта пасталеў, набыў самастойнасць. У яго творчасці ўдала сплучыліся рысы паэта-лірыка і па-эта-грамадзяніна, які адгукаецца на важнейшыя падзеі ў краіне і ў свеце, сочыць за зменамі ў жыцці народа, радуецца ім, бясконца адданы Радзі-ме, усяляўся яе хаду ў светлую буду-чыню.

Жаўцеюць яблыні ў садах, аж гледаць долу нецпе, ідзе шыматфарбы на палях Майя Радзімы квецень.

Вялікую Айчынную вайну Анатолю Астрэйку сустрэў сталым паэтам і ўвесь свой талент прысвяціў свяшчэн-най барацьбе з фашысцкай наваляй. Ад пачатку вайны ён працуе адказ-ным сакратаром сатырычнага плака-та-газеты «Раздаём фашысцкую га-дзіну», друкую тут вершы, вершаван-ныя заклікі і подпісы пад малюнкамі. Улетку сорок другога года яго некі-роўваюць у варажы тыл — на Віцеб-шчыну, у партызанскую брыгаду славуэтага бацькі Міная.

Я за фронт, за сотні кіламетраў, абмянаючы агоны дрот, Каб хаці дыхнуць тваім паветрам,

К партызанам рушыў у паход.

Выканаўшы заданне, паэт вяртаец-ца ў Маскву, дзе тады знаходзілася рэдакцыя, але затрымаваецца тут нядоўга. У сорок трэцім годзе яго з групай таварышаў перакідаюць на самалёце праз фронт да партызан Мінскай вобласці.

«Хадзіў я па Мінскай, Пінскай і Го-мельскай абласцях з атрада ў ата-рад, — успамінае ён, — збіраў матэ-рыял аб народных месціцах, пісаў вершы, якія тут жа чытаў на парты-занскіх сходках на лясных палянах і ў вёсках. Абыходзячы нямецкія гарні-зоны праз глухія і непраходныя нет-ры, правальваючыся часамі аж па по-яс ў брудную твань, праз бары і пу-шчы, па незлічымых дарогах і ледзь прыкметных сцяжынках блукаў я з аўтаматам і алоўкам па роднай зям-лі...»

І тут, у варажым тыле, выдаецца зборнік напісаных ім у баявых умо-вах вершаў «Слуцкі пояс». Друкуец-ца кніжка ў друкарні партызанскай газеты «Народны месцівец» на папе-ры, захопленай у баі з гітлераўцамі, у якасці фарбы ўжываецца вакса з сажай. Прадмову да вершаў піша сак-ратар Слуцкага падпольнага райкома партыі І. Канановіч.

Вершы ў зборніку прасякнуты глы-бокай сынавай любоўю да роднай, часова заняволенай фашысцкімі акупан-тамі зямлі («Беларуская мая стар-ронка, шчасце маё, доля мая, боль»), гарачай нянавісцю да ворага, палы-мянымі заклікамі на няшчадную ба-рацьбу з ім, упэўненасцю ў перамо-зе — «Не зламаць, не сагнуць мой народ, бо рэспубліка ўся — парты-занка». Шмат тут трапных, яркіх за-малевак партызанскага побыту і бая-вых спраў партызан, шмат роздуму і ўсхваляванага пачуцця.

Зборнік пайшоў нарасхват. Яго чы-талі партызаны на лясных базах і ў паходах, чыталі падпольшчыкі ў гара-дах, чыталі сельскія жыхары. Адзін былі сакратар падпольнага райкома партыі некаг расказаваў, што бачыў і чуў, як у сельскай царкве поп чытаў прыхаджанам у час пропаведзі вер-шы са «Слуцкага пояса».

Пра ўсё гэта я даведаўся пазней, пасля вайны. Дэмабілізаваны ў

канцы сорок пятага года, я прыехаў у разбураны Мінск. Сям'я жыла ў хаці-не, збітай з розных аполкаў і дошак на папалішчы. Нешта дні праз тры пасля майго прыезду «Звязда» на-друкавала мой нарыс пра франтаві-коў, што вяртаюцца дадому. У той жа дзень увечары гляджу ў акно — увальваюцца ў двор дзве мажыны ас-нежаныя постаці.

Адчыняю дзверы — парог перасту-паюць два Анатолю: Анатолю Астрэй-ка і Анатолю Вялюгін, Як у казцы — жывыя, вясёлыя. Смяюцца:

— Прачыталі ў «Звяздзе» твой «Зварот», вось і адгукнуліся. Не ча-каў?

— Не, вядома, — я не паспеў та-ды яшчэ даведацца, хто ёсць у Мін-ску са старых сяброў. Можна ўявіць, які гэта быў цудоўны вечар у цеснай хаціне пры дымнай газіцы на стале. Сядзелі мы далёка за поўнач, але не адна ноч патрэбна была, каб раска-заць хоць частку таго, што кожны з нас пабачыў і перажыў у гады воен-най завярхі.

Пасля вайны Анатолю Астрэйку цалкам прысвяціў сябе літаратурнай працы. Выдаюцца яго кнігі ў Маскве ў перакладзе на рускую мову. Выхо-дзяць у свет новыя зборнікі паэзіі ў Мінску, у тым ліку «Добры дзень», «Елка», «Зямля мая», «Песня друж-бы», «Бацька мой Нёман». Многія вершы друкуюцца ў перыядычных выданнях і ў анталогіях беларускай паэзіі ў перакладах на мовы братніх народаў СССР.

Вялікую папулярнасць заваявала паэма «Прыгоды дзёда Міхеда». Паэт пачаў пісаць яе яшчэ ў партызанах. Юным чытачам палюбіўся вобраз старога партызана, кемлівага, дасціп-нага, мудрага, які «жывіць сваё, як песню, пераносіць праз гады», — воб-раз гэты паўстае перад намі жывым, яркім, надзвычай каларытным.

А хто з нас не ведае песень «Ой боцька мой, Нёмані!», «Шоўковыя тра-вы», «Песня пра Зяслонава» і іншых, тэксты якіх належыць няру Анатолю Астрэйкі!

Ды і ўся яго паэзія песенная, па-на-роднаму — меладычная, пабудаваная на вобразах, большасць якіх як бы ўзята з невычэрпнай кайстры народ-най мудрасці. У ёй не заўважыш штучнасці і фальшы, слоўнага шту-карства, пагоні за мималётнай модай. Пра што ні піша ён — ці пра родныя мясціны з іх нароўнай прыродай, ці пра вайну, ці пра каханне, ці пра ней-кую з'яву ў жыцці, ці проста выказ-вае нечым наваенныя пачуцці, на-строй, — ён піша шчыра, непасрэдна, ад душы.

У мінулым годзе выйшаў двухтом-нік выбраных твораў паэта. Гартаючы гэтыя томкі, уважліва бачыш, як па-эт ішоў і сёння крочыць у нагу з жыццём, яго творчая біяграфія неад-рыўная ад біяграфіі краіны.

Таму і шчыраваць на свеце Яшчэ патрэбна доўга мне, Шумець, цышць, шобта вецер, Пацалоні аддаваць вясце.

Я заўсёды рады, калі сустракаю яго, трохі прыгорбленага годамі, але нязменна жыццярэдаснага, гато-вага расказаць што-небудзь вясёлае, пажартаваць або пахваліцца новымі вершамі. І няхай гады бяруць сваё, кледуцца цяжкарам на плечы, сівізной на скроні, зморшчынамі на твар — душа паэта старасць не знае.

Тарас ХАДКЕВІЧ.

ГІСТОРЫЯ ПАШТОЎКІ

Мы даўно прывыклі да простага паштоўкі і не задумваемся, ці даўно яна нам служыць. А між тым гісторыя паштоўкі надзвычай цікавая. Паштоўку «вынайшлі» даўно і нядаўна.

...Прыкладна 2 тысячы год да нашай эры егіпецкія пісцы паслалі данясенне фараону аб перамозе яго войска над семітамі ў раёне Бенігасана Кавалкі папіруса з данясеннем яны ўпрыгожылі эпізодамі вайны...

У час франка-прускай вайны ў 1870 годзе ў Брэтані знаходзілася 40-тысячная французская армія. Салдаты пісалі шмат пісьмаў сваякам і блізкім. Але скончылася папера, у ход пайшло ўсё, на чым можна было пісаць. Узніклі паштовыя няўвязкі. Усё гэта выкарыстаў гандляр кнігамі Л. Бенардо, які пусціў у ход наяўныя запасы тонкага брыстольскага кардону, нарэзаўшы яго невялікімі кавалачкамі. Затым ён зрабіў на гэтых кавалках кардону двухколерную віньетку патрыятычнага зместу. «Вынаходніцтва» малакава разышлося.

У тым жа годзе іншы кнігагандляр, немец Шаарц, выпусціў мастацкія паштоўкі. Такім чынам, паштоўку картачку «вынайшлі» двойчы — дзве тысячы год да нашай эры і амаль 100 гадоў назад. Паштоўкі таго перыяду былі дзволі прымітыўнымі. Часам гэта былі проста паштовыя бланкі без упрыгожвання. Сучасны выгляд паштоўка набыла ў пачатку XX стагоддзя. Цяпер іх выпускаюць і з дрэва, і з пластыку, з вёласоў і з бісеру, ёсць паштоўкі, якія спяваюць, мяўкаюць, паштоўкі аб'ёмныя, рэльефныя і г. д. Пасля землетрасення і пажару ў Сан-Францыска ў 1906 годзе, калі ўсім, хто перажыў стыхійнае бедства, хацелася падаць весткі сваякам і блізкім, пошта ў сувязі з адсутнасцю паперы выпусціла арыгінальныя «паштовыя картачкі» з матэрыялу, фанеры, кавалкаў кары і скуры. Цяпер гэтыя «адкрыткі» з'яўляюцца вялікай рэдкасцю і захоўваюцца ў альбомах калекцыянераў.

У пачатку стагоддзя ў царскай Расіі паштоўка стала сродкам прапаганды перадаваць ідэй, зброяй барацьбы супраць самадзяржаўя. Паштоўкі, выпушчаныя ў памяць 1905 года, у дзень смерці Л. М. Талстога і многія іншыя, канфіскаваліся і нават «арыштоўваліся» ўладамі. У 1903 годзе журналіст М. Стож з мэтай папулярызавання месца звязаных са знаходжаннем у Сібіры дзекабрыстаў, выдаў серыю паштовак. Аднак першая лютыя гэтых паштовак у колькасці 1500 штук была канфіскавана цензурай. Узнікла справа аб «арыштаваных» паштоўках з малюнкам дома дзекабрыстаў, капліцы, пабудаванай імі ў Чыце. Цяпер гэта незвычайная справа з прыкладзенымі «красамольнымі» паштоўкамі захоўваецца ў Цэнтральным гістарычным архіве ў Ленінградзе. Якім прыкладам выкрыцця самадзяржаўя з'явіўся выпуск серыі адкрытак, з якой адна стала самай вядомай: «Адзін з сошкі, сябра з лыжкі».

Паштоўкі, выдадзеныя ў першыя гады Савецкай улады, заклікалі да барацьбы з інтэрвентамі, голадам, разрухай, заклікалі запісацца ў Чырвоную Армію. Пазней выпускаліся цэлыя серыі паштовак з надпісамі: «Бядняк — у калгас!», «Трактар сіла — саха магіла!», «Камсамол — на трактар!». Разыходзіліся па краіне, паштоўкі заклікалі працоўных да выканання першых пяцігодкаў, клікалі моладзь на будаўніцтва Камсамольска, Магніткі.

У гады Вялікай Айчыннай вайны паштовыя адкрыткі рэзаслі па краіне словы партыі, узнікаючы народ на барацьбу з фашызмам. Удзельнікі вайны добра памятаюць прамавугольнікі з тонкага кардону са словамі: «Усё для фронту, усё для перамогі!».

Паштоўкі сталі ізадзённымі спадарожнікамі нашага жыцця. Яны дазваляюць савецкаму чалавеку «заглянуць» у музеі свету, пазнаёміцца з архітэктурай гарадоў, наблізіцца да скарбніц сусветнай культуры, да твораў чалавечага генія. У мінскіх калекцыянераў ёсць багатыя зборы паштовак, прысвечаных У. І. Леніну, Беларускаму гарадам, гістарычным падзеям у рэспубліцы.

Л. КОЛАСАУ.

Васіль МАКАРЭВІЧ

СЕНАКОС

Апошнім часам я працую над новым творам пра сваё маленства і маленства сваіх аднагодкаў. Твор у нейкай ступені з'яўляецца працам пазям, якія былі надрукаваны на старонках часопіса «Полымя» ў 1969 годзе. Прапаную чытачам адзін з раздзелаў.

АСТАР.

Дзе пожныя, а дзе лагчынай,
у гудзе і пчол, і вос,
з мядовай янтарнай вашчынай
ішоў у тэло сенакос.

У год той пасляваенны,
дужы ты ці інвалід,
а з лугу пацягне духменем,
— ідзі і мурог валі!

Ну, а калі ты салдатка,
гаротная ўдава,
трэба тады ўпрыхваткі
табе шчыраваць удвая.
Дармо, што касу у рукі
браць, можна, ў навіну.

Ці ж гэткую вы навуку
адолелі за вайну?!

Маці касу даставала,
што пад страхой, ля сцяны,
вузкай палоскай сталі
ржавела ад самай вайны.

А колісь нават і ў ценю,
абмыўшыся чыстай расой,
зырчэй ад маланкі зіхцела
у дзеда яна пад рукой.

Бо нездарма у золі
ад восені дзень пры дні
мачыў яе дзед у расоле
і гартаваў на агні.

Пасля, каб ніхто не сурочыў,
як квалае немаўля,
душнай рабінавай ноччу
ў шаптухі яе замаўляў.
І ледзь паспявалі птушкі
шугаць угару з-пад ног,
калі сваёй лапатушкай
дзед падцінаў мурог.

Кароўку прагнаўшы на пашу
(трэба ж радоўку адбыць),
сядала маці перш-наперш
касу-лапатушку адбыць.

З самага ранку за хатай,
схваўшыся у цянек,
нястройна, як бусел цыбаты,
біў, клекатаў малаток.

Сам ён з сябе дзівіўся —
патрапіць не мог у такт.
Ці ён кляпаць развучыўся,
ці ім кляпалі не так?!

Як ён, дзівак, ні стараўся,
нічога не мог парабіць —
то наляту спатыкаўся,
то біў, дзе не трэба біць.

Па клёпу не йшоў, а кльпаў.
Сам пра сябе гадаў:
можа, дзе-небудзь падвыпіў
ці падгуляў гаспадар?!

Раней жа, нават спрасоня,
на досвітку ён, малаток,
лятаў у руцэ над касою
спрытнай, чым у ткаллі чаўнок!

Адкуль жа было яму ведаць,
зьялёнаму ад муравы,
што з раніцы ён, непаседа,
кульгае ў руках удавы;

што тая амаль што плача,
і з-за пякучай слязы
перад сабой не бачыць
ні малатка, ні касы.

Не ў торбу,

ў трафейны ранец —
выцвілы і руды —
ныраў праснака акраец
ды агурок з грады.

Упоравень з нізкімі стрэхамі,
на кволым жаночым плячы,
каса па прывычцы ехала,
носам уніз кляючы.

Танюткай празрыстай
ільдзінкай
ля кожнага мо двара
аб голле весела дзынкала,
гукала звонка:

— Пара!..

І косы, нібы на свята,
пад навессю вішнякоў
да брыгадзіравай хаты
з усіх праставалі бакоў.

Пасля на спякоце нясцерпнай,
на фуры дрогкая старой,
дарогу ўсю, цяццёркі,
цёхкалі між сабой.

Шчаслівія і працўлыя,
радаваліся, як адна,
што ні асколкам, ні куляй
не зачэпіла вайна.

Хацелася ўскочыць на білы
і тым, хто за імі ішоў,
ад радасці крыкнуць штосілы:
— Глядзіце! Мы з вамі зноў!

Толькі, як ні ўзіраліся
зблізку ў твары касцоў,
як іх пазнаць ні стараліся,
— не пазнавалі і — усё!

Заместа шапкі-трохклінкі,
ношанай колькі гадоў,
паўсюль тракацелі хусцінкі
дзяўчат і маўклівых удоў.

Каб загадзя зналі пра гэткае,
то ўсе, да адной касы,
нават і з-пад паветкі
не краталіся б зусім!..

І маці, пачуўшы іх голас,
дарогай, што глуха гула,
як па гарачым вуголлі
услед за падводай ішла.

Як на лясным такавішчы
цяцёркі у ранняй цішы,
каля ракі увішана
свісталі косы: чыў-ш-шы...
Толькі матуліна коска
не слухалася, як на грэх,
то, як па лёдзе коўзкім,
слізгала ўніз, уверх.

То лёгкая, як перапёлка
у маладой крапіве,
скакала яна па золкай —
ад ранішніх рос — траве.

Ступаючы ў стылых чунях,
і з века змахнуўшы слязу,
аднымі губамі, ледзь чутна,
матуля прасіла касу,
каб, спрытнай і маладая,
як дзеўка ў семнаццаць свае,
хоць трохкі ёй паспагадала,
салдатцы і удаве.

Каб на шырокай пожны,
пад лёгкі шолах бяроз,
слухмяна траву мурожную
валіла яна ў пракос!

У рыжых іржынках-вяснушках,
якіх не сатрэ й асака,
для маці ж яна не служка,
— памочніца і дачка!

Вясной з лубяной сьвенькай,
а ўлетку з зіхоткай касой,
неяк жа трэба сямейку
ёй пракарміць адной.

Клялася маці, што ўсюды
і раніцай і ўначы,
яе, шчабятуюшку, будзе
як вока сваё, берагчы!

І ў травах густых на дзіва,
як колісь і ў дзеда раней,
з кожным крокам хадзіла
каса спрытнай і раўней.

Ад куста да шэрага куста,
дзе долу мячэўнік палёг,
смачна, з настылым хрустам,
рэзала коска мурог.

Пракос за пракосам шахала,
скінуўшы душны каптан,
аж адпаўзаў са страху
далей у затоку туман...

Нарэшце, луку канчала,
зваліўшы долу званец...
Сасмяглая, ледзь выдыхала
матуля нарэшце: канец!

Усё у вачах яе меркла.
Не бачыла ад ракі,
як брыгадзірава мерка
цыбала напасткі.

Дамоў беручыся памалу,
не чула нават яна,
як на кані абганяла
ля вёскі яе

навіна.

І са смаловага шула
на гулкім калгасным двары
з «Маланкі» яна матулі
падміргвала, як сястры.

«Ура Лісавеце-ўдарніцы!
(Чырвань шугала у твар).
На пожны яна за раніцу
травы аблажыла гектар».

Ад той пахвалы няпрошанай
адходзіла маці хутчэй.
Слёзы, буйныя гарошыны,
сыпаліся з вачэй.

Ішла яна, цяжка ступала
па ценях шэрых, рабых.
Насустрэч з двара выпалі
дзеткі, як вераб'і...

САМІЯ печаная маршруты кідуць карэспандэнта ў дарогу. І вось — Чачэрск, невялікі зялёны гарадок на Гомельшчыне. Тут на суседку стаяць надзвычай прыгожы архітэктурны помнік, узведзены доўгімі XVIII стагоддзі, і сучасны будынак — Дом Саветаў з прасторнай плошчай Леніна і помнікам правадзіру. Ёсць у гарадку стары, багаты парк і зусім малады сквер, Дом культуры і гасцініца, магазіны, рэстаран. А зусім падаўна справілі наваселле сувязісты — яны атрымалі новы прыгожы Дом сувязі.

Можна было б многа раскаваць пра гэтыя мінулае раёна. На чачэрскі зямлі загінулі слаўныя патрыётка-балгарка, карэспандэнт «Комсомольской правды» Лілія Карастаянава, піянер-герой Грыша Падабед і многа іншых адважных сыноў і дачок нашага народа. А ім бы цікавым былі пары пра людзей Чачэршчыны, працавітыя рукі якіх узнімаюць сельскую гаспадарку, дамагаюцца высокіх ураджаюў і поспехаў у жывёлагадоўлі. Не нарадуецца творчасці майстрых фабрыкі мастацкіх вырабаў — ткачых, вышывальшчыц, швачак, народных спевакоў з вёскі Глыбочацы, самадзейных артыстаў калгаса імя Суворова. А колькі тут выдатных бібліятэкараў, настаўнікаў, урачоў. Іх добрыя справы, самаадданая праца варты самай пільнай увагі.

Але зусім іншае пісьмо накіла ў дарогу. Пісьмо «ад капітана загінуў». Усю вайну са зброй у руках змагаўся з нямецкімі ворагамі, адзначаны многімі ўрадавымі ўзнагародамі. Францішка крыўдзіць, зневажаюць яго

сям'ю, — так піша Васіль Піліпавіч Руцкоў.

Трывожны сігнал, тым больш, што наша газета ў жніўні 1963 года займалася гэтым пытаннем. Значыцца, становішча не змянілася...

Мой першы візіт да пацярпеўшага. Іду па вуліцы Гагарына. Вялікія дамы патанаюць у зялініне садоў, радуць вочы стракатыя дываны кветак у кожных дварах, на гарадах. Хораша, калі людзі кветкамі ўпрыгожваюць сваё жыццё.

Вось і дом нумар шэсць. Вялікі, прасторны, на дзве палавіны. Лі кожнай асобны ўваход, асобная брамка. Заходжу ў двор і вачам сваім не веру. Ад шыротага ганка да розных гаспадарчых пабудоў двор разгароджаны высокай сцяной. Мыш не пралезе... А дошкі якія важнецкія! Для іх можна было б знайсці лепшы ўжытак. Што і кажаць, не паскупіся Камунгас. Ды на якія ахвяры не пойдзеш, каб суседзі жылі ў міры і агодзе.

У кватэры чыста, утульна. Пахне свежай фарбай. Ва ўсім адчуваецца дастатак. Толькі палічкі з кнігамі нешта не ўгледзела я.

У пакоі на лужку ляжала, як мне здалося, зусім хвора, змарнелая жанчына. У вачах яе прачытала я такую невыказную тугу і боль, што сэрца сціснулася ад жалю.

Гэта была Ніна Удзінаўна Руцкова — гаспадыня кватэры. Пра сваё жыццё гаварыла яна неохотна. Адно сказала, што другі дзесятак год працуе выхавальцай у асялях. Не ўзабаве прыйшоў аўтар пісьма Васіль Піліпавіч і дачка Людміла. Дзіўчына закончыла сярэдняю школу і другі год працуе сакратар-

кай у раённай базніцы.

Пачалася гаворка — цяжкая, непрыемная. Столькі бруднага давалася выслухаць, столькі памыў было выліта на суседзяў... Адчувалася, што раскаваецца ўсё «са смакам», з такімі падрабязнасцямі, якія можна было лёгка абмінуць.

Канфлікт пазіж суседзямі... Нямаюць нічога падобнага банальных сітуацый напаткаш у нашым жыцці. І

базы райспажыўсаюза, замест таго, каб спыніць ваяўнічы настрой дачкі, патрабаваў прыняцця суровых мер да сваёй суседкі.

— Калі не верыце нам, схадаце да суседзяў, — пераконваў Васіль Піліпавіч, — да Мохаравах, Сасноўнікаў, да Вулкінай. Яны вам усё чыста пацвердзяць і раскажуць значна больш.

Заблажучы наперад, скажу, што сустрэлася я і з Марыяй Васільеў-

мі многае. Вы, Васіль Піліпавіч, жылі раней з Давыдаўнаўнамі — было тое ж самае. А вайнай суседкай па Савецкай вуліцы была Я. Майзіліна. Тады вы, добра выпіўшы, збілі не дзесяцігадовую дачку. Словам, можна нагадаць вам многае. У маім бланкоце запісаў больш чым дастаткова.

Каб падушмаваць вынікі камандзіроўкі і паставіць, як кажуць, кропікі над «І», я пацарсіла старыню райвыканкома Рыгора Іванавіча Ахраменку за прасіць у яго кабінет работнікаў райспажыўсаюза і райвыканкома. Присутнічалі на гэтай заключнай гаворцы і вы, Васіль Піліпавіч, і В. Дыбка. Нагадаю працяговы запіс той гаворкі.

Ніна Ціханавна ТРЫБУНАХ, дырэктар базы райспажыўсаюза:

— Руцкоў надзвычай грубы, задырсты чалавек, можа зніважыць таварыша на рабоце празвошта, заўсёды непрыстойна ляецца. Мае адміністрацыйныя спяганні за трубасць і негаспадарчымі наводзіны. Былае, што на работу прыходзіць іныя. Напрыклад, ЗІ саванка давалася яго за-за гэтага не дапусціць да работы.

— Будзьце сведкамі, — перабірае Руцкоў, — мяне зневажаюць! Я без віны вінаваты...

Яўген Емяльянавіч КРЭЗ, старшыня райспажыўсаюза:

— Руцкоў грубілі, недэцыплінаваны, работнік. Цяжка з такім працаваць.

Мікалай Федасевіч ЗАРУБАНАУ, загадчык аддзела сацыяльнага забеспячэння, былы сакратар партыйнай арганізацыі райвыканкома:

— Не да твару былому франтавіку зневажаць годнасць жанчыны, як гэта беспасарана робіць на працягу

многіх год Руцкоў. Мы не адзі раз займаліся яго старгамі. Трэба, нарэшце, адказаць за свае паводзіны і ўчынкы.

Сцяпан Фролавіч МАКЕЕУ, старшыня райкома прафсаюза работнікаў спажывецкай кааперацыі і гандлю:

— Паіна работа нялёгкай, тлумнай, нервовай. Але, вядома, Руцкову трэба трымаць сябе як палейчы і дома, і на рабоце.

Больш за дзве гадыны абміркувалася гэтае пытанне ў райвыканкоме. І пасля колінага выступлення Руцкоў нязменна гаварыць: «Я пацярпеў, я без віны вінаваты».

Падушмаваў вынікі гэтай гаворкі старшыня райвыканкома Р. І. Ахраменка:

— Вельмі шкада, што таварыш Руцкоў так нічога і не зразумеў, пра што мы так цярдліва тут гаварылі. Яму трэба зрабіць саміх сур'ёзных для сябе вывады. Быць мужчынам, гаспадаром у сваім доме, аўтарытэт якога шанавалі б і жонка, і абедзве дачкі, і суседзі.

Гісторыя гэта, магчыма, і не варта была б такой шырокай размовы, калі б яна не закірвала ў пэўнай ступені маральны аспект нашага жыцця. Мы сталі лепш жыць, матэрыяльны дастатак прыйшоў у кожную сям'ю. Але як многа яшчэ трэба зрабіць нам на выхаванні свядомасці і пачуццяў кожнага чалавека. Мы імнемся жыць без трубасці, без анукаства, подласці, без слёз. Каб гэта стала нормай жыцця, трэба выходзіць у сабе чалавека, быць жа чалавекам на зямлі — самай цяжкай пасада.

Я. ДАНСКАЯ, спец. нар. «Літаратуры і мастацтва», Чачэрск.

БЕЗ ВІНЫ ВІНАВАТЫ?..

не варты былі б іны ўвагі, каб не перанакладзілі людзям спакойна жыць і працаваць, каб не займалі карысны час у іншых людзей на бяскошчэйнае расследаванні. Канфлікт паміж Руцковымі і Валыцінай Сцяпанавнай Дыбка не варты сур'ёзнай увагі: за курцы, якая напілася не з той міскі, ды парасяці, якое ўлезла не ў тыя пачвы. А далей — болей: пачаліся знявагі, абразы адзін аднаго, непрыстойная лаянка. У сваркі паміж дарослымі ўцягнуліся дзеці. І вось ужо дачка Руцковых, камсамолка Людміла «адпомсціла» сваёй суседцы, загадчыцы аддзела культуры В. Дыбка так, што тая прывёмо загінула і тыдзень не выходзіла на работу. Хуткаі дапамога, міліцыя... Узлічная глеба для розных плёткаў!

— Ва ўсім вінавата яна, Дыбка, — перава і некай асабіва злосна гаварыла Людзі. А бацька, работнік

най Мохаравай, і Яўгенай Васільеўнай Сасноўскай, членам партыі бухгалтарам раённага аддзела народнай асветы Марыяй Паўлаўнай Вулкінай. І ўсё з іх Васіль Піліпавіч, не мог сказаць, што зачышчыцай ва ўсіх сварках была і ёсць Дыбка. «Не ведаем», «не бачылі». Адно гаварылі, што жываеце вы, суседзі, непрыгома, што часта бачаць вае п'яным. Цяпер мне стала зразумела, адкуль такі зліслены, стомлены выгляд у вайнай жонкі, чаму ў вачах яе тоіцца невыказны боль і туга.

Ваши бяскошчэйныя канфлікты не наліма для раённых арганізацый. Займаліся, вывучалі ваши заявы і райком, і райвыканком. А змены, на жаль, не наступала. Толькі як разгарадзіў камунгас двор высокім парканам, то крыху націшэла. «Пра тое, што вы злосна парушаеце правлы сацыялістычнага супольнага жыцця, сведчыць вель-

СУВЯЗІ БРАТНІЯ, УЗАЕМНЫЯ

На глыбокай узаемнай пазаве і даверці, вернасці марксізму і інтэрнацыяналізму будуюцца культурнае супрацоўніцтва краін сацыялізма. Выдатнае месца ў ім належыць свецка-польскім, а ў яго рамках і беларуска-польскім культурным сувязям.

У культурным абмене ССРС і Польшчы ганаровае месца займаюць літаратурныя сувязі. Польскі народ з надзвычай глыбокай цікавасцю знаёміцца і вывучае беларускую літаратуру. «Мяне, — піша вядомая польская пісьменніца Яніна Бранейская ў артыкуле «Блізка нам Беларусь», — радуе кожная вестачка аб новай вуліцы ў Мінску, аб справах беларускіх сяброў, аб развіцці сельскай гаспадаркі і прамысловасці Беларусі, аб беларускай культуры, якая нам гэтак жа блізка, як блізка нам Міцкевіч, родны домік якога ўжо двойчы з любоўю пабудаваны беларускімі рукамі». А Ежы Путраманта пісаў: «Відаць, у беларускай зямлі, у беларускім народзе тоіцца тая велізарная скары, аб якіх заўсёды будзе памятаць чалавецтва. Калі мы ўшаноўваем памяць Янікі Купальні, мы адгледзі данину павагі беларускаму народу, часцінкай якога ён быў».

Творы польскіх пісьменнікаў Ігара Неверлі, Уладзіслава Бранейскага, Марыі Дамброўскай, Казімежа Брандыса, Войцеха Жукроўскага, Яраслава Івашкевіча, Леона Кручынскага, Юліяна Тувіма, Богдана Бжозынскага, Ежы Путраманта і многіх іншых працавікаў і паэтаў з'яўляюцца прыкладам глыбока ідэйнага, высакаякаснага мастацтва сацыялістычнага рэалізму.

Знаёмства шырокага беларускага чытача з лепшымі творамі польскіх класікаў і сучасных аўтараў, а польскіх працоўных — з творами беларускіх пісьменнікаў магчыма дзякуючы перакладам. Пасля вайны былі

НАРОДНАЯ ПОЛЬШЧА СВЯТКУЕ ДЗЕНЬ АДРАДЖЭННЯ

перакладзены на польскую мову творы Я. Коласа, А. Стаховіча, Я. Брыля, І. Шамякіна, М. Лынькова, К. Крапівы, І. Мележа, паэзія Я. Купальні, П. Броўкі, М. Танка, П. Панчанкі, А. Куляшова і інш.

Семдзесят працэнтаў усіх польскіх перакладаў з беларускага належыць лодзінскаму пісьменніку і паэту Яну Гушчу, які цяпер заняты падрыхтоўкай да выдання вялікай анталогіі беларускай паэзіі. У «Анталогіі беларускай паэзіі» ўвойдзе каля двухсот вершаў амаль пяцідзесці беларускіх паэтаў.

На беларускую мову пасля вайны былі перакладзены зборы твораў А. Міцкевіча, Ул. Бранейскага, Я. Бранейскай, М. Канапіцкай, Ю. Тузіма, «Апавяданні» Г. Сянкевіча, апавесць В. Трапачынскай-Агарковай «Лясныя долы», К. Брандыса «Грамдзяне», Л. Кручынскага «Паўлінавы перці», Е. Путраманта «Верасены», В. Міхейкі «Репарт не будзе адасланы» і рад іншых буйных пражэктных твораў пісьменнікаў сацыялістычнай Польшчы. З 1946 па 1969 год у Беларусі выдадзена 37 кніг 24-х польскіх пісьменнікаў агульным тыражом 270 тысяч экзэмпляраў.

Але кнігі — гэта толькі частка літаратуры, выдадзенай у перакладзе. Вялікая колькасць твораў польскіх аўтараў друкуецца ў часопісах і газетах.

Акрамя перакладной літаратуры, у Беларусі штогод распаўсюджваецца шмат кніг на польскай мове. У адным толькі 1969 годзе беларускія чытачы набылі 25900 экзэмпляраў кніг польскіх аўтараў 804-х назваў. Сярод чытачоў нашай рэспублікі папулярныя Малая ўсеагульная энцыклапедыя Польшчы, падручнікі польскай мовы, дапаможнікі па дамаводстваве, мастацкай літаратуры. Толькі ў 1970 годзе насельніцтва рэспублікі атры-

мала 52034 экзэмпляры польскіх часопісаў і 14 651 экзэмпляр польскіх газет.

Польскай літаратуры, зяціццю і творчасці паэтаў і пісьменнікаў Польшчы прысвечаны многія работы беларускіх аўтараў. Сярод іх такія буйныя і змястоўныя даследаванні, як М. Ларчанкі «Славянская супольнасць», А. Лойкі «Адам Міцкевіч і беларуская літаратура», А. Малеўска «Беларуска-польская літаратурная сувязі ў другой палавіне XIX ст.» і «Творчае пабрацтва».

Вялікую ролю ў прапагандзе літаратуры братняга народа адгрываюць штогадовыя дэкады польскай кнігі, юбілейныя ўрчычасці, прысвечаныя жыццю і творчасці класікаў польскай літаратуры. Акрамя таго, польскія пісьменнікі сталі частымі і жаданымі гасцямі ў БССР, а беларускія — у Польшчы.

Рад цікавых твораў аб польскай рэчаіснасці сталі вынікам такіх паездкаў — дарожныя нарысы Я. Брыля, вершы М. Танка, П. Броўкі, П. Пестрака, Р. Барадуліна, Н. Гілевіча. Пісьменнікі абодвух народаў часта звяртаюцца да агульнай тэматыкі. Беларусы і паліякі змагаюцца супраць адных і тых жа ворагаў у рамане П. Пестрака «Сустрэнемся на барыкадах», у апавесці А. Карлюка «Данута», творах Я. Брыля. Жыццё заходнебеларускай вёскі, барацьба палітзняволеных канцлагера ў Бярозе-Картузскай, харастава беларускай прыроды сталі тэмамі польскіх романаў і апавесцей «Лясныя долы» В. Трапачынскай-Агарковай, «Ненасытныя сэрцы» Э. Кунавіч, «Верка і яе сябры» Г. Мушынска-Гафмановай, «...Бягом марш!» М. Мірскага, «Кніга пушчы» Т. Карлюка. Брэдтва беларускага і польскага народаў у вайне знайшло сваё адлюстраванне ў творах Ігара Неверлі, Марыі Дам-

броўскай, Зофіі Налкоўскай і іншых польскіх пісьменнікаў.

Умацаванню і развіццю інтэрнацыянальных сувязей паміж беларускім і польскім народам і служыць таксама абмен творчымі калектывамі. Беларусы з цікавасцю знаёмліліся з мастацтвам такіх вядомых польскіх калектываў і выканаўцаў, як ансамблі «Шлёнск», «Мазоўшэ», Войска Польскага, «Сувальшчызна», «Пазнанскага хору хлопчыкаў і мужчын пад кіраўніцтвам С. Стуліграша, польскага дырка, Люблінскага тэатра аперэты, «Зоркі польскай эстрады», «Зоркі польскіх фестываляў», «Філіпінкі», салістка Варшаўскай оперы Аліна Баляхоўская, папулярная спявачка Ванда Якубоўская і іншыя. Выступленні польскіх артыстаў заўсёды сустракаюць з захапленнем. Кіраўнік ансамбля «Мазоўшэ» прафесар Т. Сыгётынскі ў час гастролі у сталіцы Беларусі заявіў: «Мы захаплены гасцінасцю працоўных Мінска... Калектыў нашага ансамбля па меры сваіх сіл будзе старацца расшыраць і паглыбляць сваім мастацтвам брацкую дружбу польскага і беларускага народаў, умацоўваць нашы культурныя сувязі».

На гастрольныя канцэрты ў Варшаву, Кракаў, Познань, Бельстэж і ў іншыя гарады і сёлы ПНР выязджалі беларускі тэатр оперы і балета, Беларускі драматычны тэатр імя Янікі Купальні, Брэсцкі драматычны тэатр імя ЛКСМБ, ансамбль песні і танца БССР, Беларуская дзяржаўная акадэмічная харавая капэла, Дзяржаўны народны хор БССР, Беларускі цырк, народны ансамбль «Лявоніха», Пінскі хор народнай песні, народны ансамбль песні і танца «Нёман» і многія іншыя тэатральныя калектывы і капектывы мастацкай самадзейнасці.

Выступленні беларускіх артыстаў у Польшчы заўсёды збіраюць вялікую аўдыторыю. На канцэртах Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы

[Заканчэнне на 14-й стар.]

Штэфан
КАСАРДА

АПАВЯДАННЕ

Ах, гэтыя Французы...

РАБОТНИКІ атэлі ветліва раілі гасням адмовіцца ад прагулак і турысцкіх вылазак. Бо на вуліцы лютуе завіруха і на радыё аб'явілі, што хуткась ветру — 164 кіламетры ў гадзіну, і што недзе бурай паваліла і павырывала дрэвы з карэнем, недзе ім абламала верхавіны.

Дзёсны бар быў побач з басейнам, праз нізкую сцяну былі відны кунальнічкі і дзяўчына за пультам. Госці чыталі газеты, пілі каву, заказвалі кактэйлі, і афіцыянтка чырванела, бо якраз цяпер — ні кока-колы, ні тоніка.

— Шкада, панс, — сказала дзяўчына шыракапачаму немцу, — але з-за непагоды нам нічога не падвезлі.

Немец сеў на круглае крэсельца бара, і амаль усе госці заўважылі дыспропорцыю паміж памерамі крэсельца і гарганцоа, які на ім сядзеў і гарганцоа спрабаваў круціцца. Яму гэта ўдавалася, нехта засмяяўся з гратэскавага жадання немца павязць неадпаведныя ўзлелены аб сваёй таўчынні тым, хто на яго глядзеў. Нарэшце, ён запасаў віскі.

— Добра яшчэ, што ў вас узлімку хапае лёду, — пахабна заўважыў ён, і дзяўчына пачырванела яшчэ больш, а потым у бар увалялася яго кампанія, і яны змовіліся піць піва.

Гастон сядзеў адзі. Ранішняю прыкрасць ад таго, што пельга будзе працягваць здымкі, ён у сабе пераадолеў, людзей сваіх адпусціў — зрэшты, яны два тыдні працавалі, як закліяты, нават красу наваколяя ўспрымалі толькі краем вока і прафесійна, без патхнення. Аднак Гастон хацеў закончыць фільм пра тутэйшыя невысокія горы як мага хутчэй, каб потым мець час на вольныя вандроўкі і рэздум, бо гэты край ён ведаў, у час вайны яму вельмі падабаліся назломнасць і неадпаведнасць людзей гор.

Ён сядзеў у кутку, спадзеючыся, што дзікі рогат выпівох не перашкоджаў яму засяродзіцца на зменах у сцэнарыі, але шум падзейнічаў і на яго. Ён закасаў грог — яму здавалася, што ў такую завіруху можна піць толькі грог. Пацягнуўшы яго з кубка, Гастон усё ж зацікавіўся сціпнай каля пульта: на крэсельцах (іх было трынаццаць) — ён нечакана для сябе пачыў людзі сядзець наводле пойкага ненатуральнага парадку: у сярэдзіне — магутны немец, ад яго направа і налева — ўсё ніжэйшыя і ніжэйшыя ростам, незалежна ад таго, мужчына ці жанчына.

«Германцэнтрыйная сістэма» — падумаў Гастон, сідроўваючы сваю ўвагу на вяршыню гэтага германцэнтрыйнага ўтварэння.

І Гастон раптам злавіў слёбе на тым, што яго замест жаху ахоплівае нешта паніжальна жорсткай забавы. Ясна. Той таўстун — гэта лейтэнант Ганс...

Лагер вяснапалонных у Люксембурзе. Гастон і яго сябры з атрада — вязні. Трапілі ў пастку з-за сваёй жа неасцярожнасці. Спачатку іх замінулі ў хлэй пад аковай, потым кінулі ў лагер, за калючы дрот. Камендантам лагера быў малы злосны каратыш, на вяршыні перакліччя ён стаў на дыбачках.

І быў яшчэ афіцэр, які меў на воку іх барак. Лейтэнант Ганс, цяжкаатлет з чыстым, густым басам. Даволі стройны, накольні яму гэта дазваляла камплекцыя. Можна сказаць, красамоўны. Бадлера чытаў у арышталі. Ніяк не ведаў Паскаля.

Бурныя спрэчкі нанонт злоўжывання ўладай. Спачатку — славесны пайдлікі, Закасацянелыя,

у строіх рамках, веды лейтэнанта і дасціпнасць Гастона. Зло — дабро. Эпас.

Уменне сумнявацца, уменне верыць, уменне паміраць.

Але дыспуты і паракліні ў іх ператваралі Ганса ў злавесную пачвару. Ён пачаў бідз вязняў нагайкай па твары. Гастон ён спачатку не адмаўваўся ўдарыць, а потым прыдумаў гэтую гульню. Лагерны двор. Трынаццаць крэслаў. Направа і налева па шосць чалавек паводле росту. У цэнтры — лейтэнант Ганс. Насупраць — дваццаць узброеных салдат.

Лейтэнант Ганс: — Ці сумнявацца хто-небудзь у перамозе Германіі ў гэтай вайне? Першы справа!

Сумняваюся.

Стрэл.

Першы злева. Стрэл. Другі справа.

Не сумняваюся.

Лейтэнант Ганс:

— Ты гэта гаворыш толькі ад страху перад смерцю, але ў нашай перамозе не ўпэўнены.

Стрэл.

Адзінаццаць стрэлаў.

На крэслах засталіся сядзець Ганс і Гастон.

Лейтэнант адсылае салдат.

Гастон развітаўся з усімі застрэленымі сябрамі, даруючы грэх тым, хто адмовіўся ад сваіх перакананняў у падзеі выжываць. Чакаючы сваёй чаргі, ён падрыхтаваў адказ і не лакацічы. Ён напружана чакаў пытання Ганса, але той, загадаўшы адцягнуць мёртвых, сказаў:

— Прымаючы пад увагу, што ваша колькасць пастаянна змяншаецца, можна не сумнявацца. Вас у гэтую хвіліну на адзінаццаць меней. На Украіне — таксама, у Польшчы — таксама, у Брытані — таксама.

Лейтэнант саскочыў з крэсла і прапанаваў Гастону:

— А цяпер перасядзьце на маё месца.

Гастон павольна перасеў на крэсла лейтэнанта і, пакорліва паклаўшы рукі на калені, чакаў.

— Я сказаў бы, што для вас гэта ганьба — сядзець на крэсле, дзе хвіліну назад сядзеў пямечкі афіцэр, якім вы пагарджаеце, — пачаў Ганс.

— Я пагарджаю ім, — адказаў тады Гастон, — але не ўспрымаю гэта як ганьбу, бо не маю выбару.

— Вы маглі не паслухацца, — даводзіў лейтэнант.

— Мог, але ў гэтым выпадку я ўжо не меў бы мажлівасці сказаць, што грэбую не толькі адным пямечкім афіцэрам, але ўсёй вашай прываждарнай уладай.

— Гэта значыць, усімі немцамі?

— Усімі немцамі, якія нанеслі страшэнныя раны свету. Калі хочаце, такімі немцамі, як вы.

— Нашы намеры — высакародныя. І ў імя пэўных прычынаў мы вымушаны ліквідаваць тых, хто нам перашкаджае.

Гастон хацеў спытаць лейтэнанта, якія гэта прычыны, але Ганс апырэдзіў яго:

— Зрэшты, вы маглі б радавацца, што жывяце і сядзіце на тым месцы, дзе хвіліну назад сядзеў я.

— Трэба было мяне застрэліць. Я не хачу быць вам удзячны.

— Вы ненавідзіце мяне, — вымавіў лейтэнант.

— Можаце некай праявіць свае пачуцці. Я вам дам мажлівасць.

Ганс аднёс аўтамат да сцяны барака. Гастон бачыў сотні твараў, прылепленых да акон барака, — там усё чакалі, чым скончыцца гэтая гульня.

Лейтэнант стаў перад Гастонам. — Я такі ж бяззбройны, як і вы. У вас ёсць пэўныя мажлівасці.

Гастон выпрастаўся на крэсле.

— Ніяк не да такіх людзей, як вы, — павольна, вымавіў ён, — гэта яшчэ праява добра-злычывасці.

— Добра, — са злосцю адказаў лейтэнант. —

Але з гэтай хвіліны вы будзеце кожны дзень сядзець на гэтым крэсле, і кожны дзень мы будзем побач з вамі расстрэльваць дваццаць палонных. Вас — не. Дарэчы такой увагай, і радуіцца нянавісці астатніх. Гэтай прывілеі сябры вашы не даруюць вам ніколі. Яны будуць лічыць вас паршывай авечкай, даносчыкам — мы застрэлім толькі тых, якіх выдалі вы. Так будзе аб'яўлена ў загадзе па лагеры.

І так было дзён дзесяць.

Гастон заўсёды сядзеў на сярэднім крэсле, наля яго гучалі стрэлы, і бяззольна схляляся і падлі на змыло сябры, а ён, здранцвелы, сядзеў, аж пакуль ужо не было наго расстрэльваць. Гастон сядзеў цэлымі днямі, ад пабудкі да вяршыняй пераклічкі, адзі. Калі гэта здарылася першы раз, лейтэнант з зараджаным аўтаматам сказаў:

— Ты, каго вы выдалі, ужо мёртвы. Сёння мы расстрэляем даносчыка.

Ён нацэліўся аўтаматам, але не стрэліў.

— Та-та-та-та-та-та-та-та-та... — праірачаў ён.

Гастона пры першых гукх гэтай «чаргі» пачало іудзіць, потым ён пачаў губляць свядомасць і ўваў з крэсла. Лейтэнант зноў пасадзіў яго.

— Сёння мы пакартавалі, — сказаў ён, — але заўтра зробім як след.

Уначы Гастон не звёў вакоў, бо ясна, што лейтэнант яго застрэліць, а лагер, напэўна, ліквідуецца, і ён будзе апошнім ахвярай. Праўда, рускія ці амерыканцы ўжо відаць, блізка, бо ў лагеры засталіся толькі лейтэнант, яго дзяшчык, кухар і шафёр.

Раіцай лейтэнант памог яму сеці на крэсла.

— Трымайцеся, — загадаў ён Гастону. Потым, у пачышчаных да блыску ботах, адшпоўся на некалькі крокаў, павярнуўся да Гастона і сказаў:

— Учора была толькі рэпетыцыя. Але сёння... Та-та-та-та-та.

Гастон зноў не вытрымаў напружання і зваліўся з крэсла. Але дзяшчык лейтэнанта прывязаў яго да спіні, і Гастон сядзеў так да вечара. А ноччу, калі ён, зусім знішчаны, ляжаў на нарах адзі у барак, увайшоў лейтэнант.

— Ваш найбольшы вораг — не я, а ваша іспанавіце, — заявіў ён. — Вы балцеся за сваё жыццё. А наша гульня будзе працягвацца і заўтра. А можа, і даўжэй. Ніяк не сказаў — таксама пакартаваць. Добраах.

Апошнія словы Ганс вымавіў вельмі цырымонна, а Гастон яшчэ знайшоў у сабе сілы, каб зняславіць сваімі словамі яго цырымоннасць:

— Капчайце зараз.

Але гульня не скончылася, лейтэнант назаўтра выпаліў чаргу зноў языком, а ўвечары ніхто не прыйшоў адвясць Гастона ад крэсла. І на другі дзень не прыйшоў ніхто. Ён і спаў таі, прывязаны да крэсла. І калі на трэці дзень убачыў, як набліжаецца да яго чалавек з аўтаматам, то не зразумець, што гэта не Ганс, а польскі салдат, які прыйшоў разам з Чырвонай Арміяй.

Прайшло нямаля часу, пакуль ён апамятаўся. А потым, пазней, ён спрабаваў забыць пра ўсё, што было звязана з вайной. Часам гэта ўдавалася, але ненадоўга, вайна вярталася не ў тым, дык у іншым выглядзе, але ніколі ў такім нечаканым, як зараз. Ён пазнаў тоўстагадага лейтэнанта.

Ад разгубленасці Гастона нават зінула ў пот. Што рабіць? У гэтую воль хвіліну? Выдаць яго тутэйшым уладам? Альбо схіпіць са стала вазу і аграць па патыліцы?

Ён устаў, прайшоў паміж сталамі да бара, міла ўсімхінуўся барменцы, стаў на яе месца якраз супраць таўстуна, выцягнуў з халадыльніка бутэльку шампанскага, навіў яе на немца і крыкнуў:

— Лейтэнант Ганс! — і, прымаючы бутэльку, як аўтамат, застракатаў: — Та-та-та-та-та...

Ганс адразу страціў самаўпэўненасць і, калі пасля Гастонавага залпу корак бутэльні ўзляцеў некуды аж пад люстру, таўстун лятаў пад крэсламі.

Калі яму памаглі ўстаць на ногі ён не пайшоў пратэставаць да дырэктара атэлі, які раілі яго абурання прыяцелі. Ён сказаў, што з-за неспрабаваных гандлёвых спраў вымушан тэрмінова выехаць на радзіму, і на такіх дроблях ў яго не застаецца часу.

— Ах, гэтыя французы, гэтыя французы, — сказала дзяўчо за пультам бара, калі Гастон, як заўсёды, сеў у сваім кутку.

Пераклаў са славацкай
Алесь МАЖЭВІКА.

СУВЯЗІ БРАТНІЯ, УЗАЕМНЫЯ

(Заканчэнне. Пачатак на 13-й стар.)

присутничала звыш 20 тысяч гледачоў. На адным канцэрце Дзяржаўнага кору БССР у Пазнані было 10 тысяч чалавек.

Сувязі беларускай і польскай нацыянальнай культур ажыццэляюць

ца і ў форме ўзаемнага абагачэння рэпертуару тэатраў. Так, тэатр імя Я. Купалы паставіў п'есы А. Фрэдра «Дамы і гусары», Ю. Славацкага «Смерць ваяводы», тэатр імя Я. Коласа, Гродзенскі і Магілёўскі абласныя драматычныя тэатры — п'есу Г. Запольскай «Мараль пані Дульскай», тэатр юнага гледача — п'есу І. Юргялевіч «Восем лялек і медзведзяня», тэатр оперы і балета — оперу С. Манюшкі «Страшны двор».

Варшаўскі дзяржаўны народны тэ-

атр, Дзяржаўны вялікі тэатр г. Чыністахова паставілі камедыю В. Вольскага «Несцерка», Варшаўскі дзяржаўны тэатр «Сірэн» і Апольскі тэатр — камедыю К. Крапівы «Хто смяецца апошнім».

Усё часцей гучыць у Беларусі польская музыка.

Пастаянна расце аўдыторыя кінагледачоў — аматараў польскіх фільмаў у Беларусі. Толькі за 1965—1969 гг. у Беларусі дэманстравалася 48 польскіх паўнаметражных фільмаў. А кінапракаты ПНР набываюць мастацкія фільмы вытворчасці «Беларусьфільм».

Нашы рэспублікі ўзаемна абменьваюцца выстаўкамі выяўленчага і прыкладнага мастацтва, мастацкага фота, работ народных умельцаў.

Буйнейшай і самай значнай падзеяй культурнага жыцця нашых народаў сталі Дні беларускай культуры ў ПНР і Дні польскай культуры ў БССР.

Так сама сацыялістычная рэчаіснасць звязала абодва братнія народы агульнай ідэяй брацтва і салідарнасці. Гэтая сувязь узаемная і сапраўды братняя.

А. ЯСІНСКІ,
старшы выкладчык кафедры навуковага камунізму БПН.

Vivos voco. Mortuos planco. Futura
Itaque.

Згусла ўжо ў гліне форма —
Масу медзі залівай!
Будзе зван! Хутчэй да горна!
Дружна, хлопцы, налягай!
Пот няхай цяча,
Соллю твар пяча,
З намі розум, моц, умение
І нябёсаў блаславенне.

Каб добра спорылася праца,
Патрэбны згода і савет,
Калі нам з розумам ўзяцца,
Работа зладзіцца як след.
Усё спярша абдумаць варта,
Каб майстар волляй не аслаб,
Бо на таго спадзе пагарда,
Хто неразумна праца раб,
На тое ж розум нам даецца,
На тое ж сілу любіць ён,
Каб адчувала сэрца ўмельца
Нахнёнай працы творчы плён.

Падкладайце ў яму дровы,
Не шкадуце смалякоў, —
Каб у печы жар барвовы
Цвёрдасць медзі пабароў.
Медзь паднось! Давай!
Волава ўлівай!
Каб зліліся ў звоне ўдала
Песні гучныя метала.

І зван, які ў агністай печы
У творчым сплаве паўстае,
Вялікі подзвіг чалавечы
З высокай вежы апяе.
І будзе ён суручна з горам
Спяпцоў, пакуцікаў кранаць
І, зліўшыся з вячэрнім хорам,
Набожнікаў у царкву зваць.
Сынам зямлі душу вярэдзіць.
Удары лёсу, мукі ўсе
Адлікнуцца ў гулкай медзі,
І рэха гул той панясе.

Бачу ўжо я звона чашу
У бляску пены, пазыроў.
Падбаўляй яшчэ паташу,
Падкладай смалістых дроў!
Шлак нам трэба зняць! —
Будзе плаўка ззяць!
Каб гучалі песні звона
Чыста, зладна, векапомна.

І каб віталі крык дзіцяці,
І абвешчалі першы крок,
Калі яшчэ ў абдымках маці
Яно страчае свой народ,
Пакуль яно ў калысцы долі
Расце, гадуецца паволі,
Расце, гадуецца паволі,
Пакуль на золку залатою
Турботы-мары скрытыя мглою,
Пакуль не сядзе зноў у змрок...
І вась хлопца ад цяхай хаты
У свет па ўсёджаных шляхах,
Глядзіш, вядзе нікч сукаты,
Каб зноў вярнуць пад родны дах,
І, нібы вобраз дзіўнай феі,
Угледзіць раптам пілігрым:
Самкнуўшы сарамліва веі, —
Сяброўка юная прад ім.
І тут, ахоплены тугою,
Усхалаяваны блудны сын
Рахмана ўкленчыць перад ёю
Забывы ўсім і адзін,
Як божа перст; не знае ласкі,
Шукае дзеўчыны слядок
І на лугах збірае краскі
Сваёй каханай у вянок.
Святло надзей, і слодыч страсці,
І першага пачуцця жар,
Вас і у цэлы свет не ўкласці,
І не зраўнаць з узлётам мар.
О, хай у кведзені пашчоты
Кажанне свеціцца заўсёды!

Маса пыша ў чорным чадзе.
Алушчу жалезны друк,
І, ледзь толькі накіп сядзе,
Будзем ліць! Пачнём, сябрук!
Чэрпай, трэба ўмець
Браць на пробу медзь.
Паглядзім, ці ўсё да ладу
У гэтым пекле дыму й чаду.

Дзе моц з пяшчотнаю скукоцца,
Там гарманічна гукі льюцца.
Так і ў пачуццях чалавек;
Калі сяброўку выбірае,
Хай сэрца сэрцам выварае,
Бо мара — міг, шкода — век.
Вось шчаслівая нявеста
Пад вянец у храм ідзе,
І, склікаючы да фэста,
На бажніцы зван гудзе.
Ах, краса любіць сардэчнай,
Свята шчасця, паўнаты, —
Разам з вядуамам навечна
Летученні губіш ты!
Пагасне імэт,
Любоў астанецца,
Асыплецца цвет,
Плод сокам нальецца.
У жыццё ідзе муж
І робіць, што можа,
Шукае, будзе.
А доля варожа
Цікуе, хітруе —
Халае, ашчэрнушы іклы,
Чаканы здабытак, уяўны і ніклы.
Здаецца, збыліся жаданыя мары:
Дабро паплыло у сусекі, амбары.
Харомы растуць, і ён сам сабе пан.
Ужо гаспадыня
Кіруе у доме

Сям'ёй і прыслугай.
Яна — для парадак,
Бы ў вулі матка:
Жыцця не шкадуе
І дзетак гадуе,
І вечна ў турбоце,
У руху, рабоце,
Ад бур і пакут
Ахоўвае кут.
Складае сякія-такія набыткі,
І сучыць на прасніцы тонкія ніткі,
Хавае рупліва ў скрыні свой плён —
Пушыстую воўну, адбелены лён;
Ладкуе у хаце усё чын па чыну —
І не знае спачыну.

Фрыдрых ШЫЛЕР

ПЕСНЯ
ПРА
ЗВОН

Выйдзе бацька на ганак,
На маёнтак пагляд горда кіне —
На гароды, кветкі сад,
На хлявы з залатога бярвення,
На абсады і на прыгуменне,
На худобу, свіней ля карыта,
На хвалі пшэніцы і жыта,
На пазаты амбар,
Скажа: «Я — гаспадар.
Насуперак долі
Маю ўсяго даволі».
Толькі ж лёс, як вядома, гнуткі,
З ім не возьмешся узагрудкі,
Людзі спяць — ды не дрэмле бяда!

Пачынайма! Усё гатоват
У зазубрынах надлом!
Рыку стаўце! Бог — да слова!
Возьмем, хлопцы, ў рукі пом.
Блаславіна печ!
Ломам чэпы прэч!
Без пахібы наб адразу
Пераліць у форму масу.

Агонь — вялікі, чысты дар,
Калі яму ты гаспадар.
За ўсё, што творым мы спакон,
Яму падзяка і паклон!
Аднак, дар божа, ты буйны,
Калі, парваўшы кайданы,
З вяршыняў гор, страшнай лавіны,
Ляціш, прыроды волны сын.
Гора! Гора! Калі шквалам,
Як шалёны мчышыся ты,
Несучы бяду кварталам
Гарадскога беднаты,
Бо стыхія лютай злосцю
Ненавідзіць творчы лад
І знішчае ўсё падрад.
З хмар ліецца
Дождж гаючы.
З гэтых самых добрых хмар —
Грому ўдар!
Чуеш! З вежы б'юць у зван!
Дзеся пажар!
З небасхіла
Льецца кроў.
То не раніняе сьвяціна! —
Гаалт і роў!
Дым і чад!
Трэск! Набат!
Дым смярдзючы, сквар пякучы,
Людзі, стлумленыя ў кучы,
І агонь, як змей лятучы,
І трашчэць у страшнай пашчы
Дом, хлявы і скарб лядашчы,
Кроквы рушацца, калоны, —
Стогны, лямент і праклёны.
Быдла раве,
Прывязі рве.
Усё жывое уцякае.
Днём так светла не бывае...
З рук у рукі чарадою
Вёдры пётаюць з вядою,

Бусакі, ламы, папаты
Трушчаць бэльні беднай хаты.
Раптам бурны подых свежы,
Як галодны звер да ежы,
Наляцеў, агню клубок
Падхаліў, шпурнуў убок
На драўляныя кашары.
Апантаны, люты, яры,
Нібы маючы ў намеры
Закруціць зямлю ў хімеры,
Слуп узвіўся да нябёс,
Як пачвара,
На вачах —
З друзам змешаны ачаг,
І набытае жытло
Дымам-попелам пайшло.

Сціх агонь...
Папаялішча...
У руінах вецер спішча.
У пустых аконных ямах
Жах, кашмары,
І бяздушна з неба хмары
Уніз глядзяць.

Гаспадар
Асірацелы
У свет белы,
Мінуўшы разбураны алтар,
Зноў ідзе.
І хай ён голы, нібы кол,
Адна уцеха на дарогу:
Усіх дамачадцаў, дзякуй богу,
Сабрала маці у падол.

Маса выліта і чашай
Хай застыне ў добры час!
Паглядзім, ці з працай нашай
Эпіта ўмельства добра ў нас.
Мо дзе што не так!
Мо дзе хіба, брак!
Мо пакуль мы кажам слова,
Там ужо бяда гатова!

Як себіды ў святое лона
З даверам шчырым год у год
Кладуць плады сваіх турбот,
Так мы ў зямліцы і для звона,
Найлепшы ўбачылі аплот.
І мы скажаць яму павінны:
«О твор даверлівай душы,
Устань з глыбокай дамавіны
І сэрцы ўсім узварушы!»

Са званіцы
Сумны гімн
Выпраўляе
На спачын
У абіцельку святую
Душу грэшную, зямную.

Ах, то доля ўсіх набетак.
Ты, матуля бедных дзетак,
Адышла туды, дзе ружай
Не цвіце каханне мужа,
Ад дзіцячых ласк і смеху,
Што звінелі на ўцеху
І не зналі злых нягод
Пад крылом тваім шчадрот.
Ах! Наймольна разарвана
Поязы душаў і жылта, —
Тая, што была каханай,
Адышла у царства тла.
І няма дагляду ў хаце,
І няма любі, пяшчоты,
Прыйдзе ў дом чужая маці
Ды не ўцешыць іх, сірот.

Ну, пакуль наш зван астыне,
Кожны хай, сябры мае,
Нібы птушка адпачыне,
Песню радасці спяе.
Неба ззяне лье,
Чэлядзь лынды б'е.
Толькі майстру не дадука,
Зван адліць яму не штука.

Полем-гаем, лугам-борам
Да парога роднай хаты,
З кіем, з выглядам бадзёрым
Зноў вяртаецца вандроўнік...
А каровы,
Сытыя рагулі,
Важна, чынна
Ідуць у стойлы.
І атары
Бараноў, ачечак
Валам валяць пад павець;
Конь калёсы з жытам
У вароты
Цягне ледзь.
Каласамі перавіта
З гэтакай нагоды
Вакол воза дзевак світа
Водзіць карагоды.
Сціхлі вуліцы і рынкі.
Пад лампадай дамачадцы.
Цяжка брама
Гарадская зарыпела.
Змрок бруіцца
На харомы.
Люд цямноцця не баіцца,
Спіць спакоіна ён,
Бо, калі дзе зло гняздзіцца,
Там на варце ёсць закон.

О святы парадак божа,
Бацька міру і раскошы!
Ты будзеш гарады,
Роўных лучыш у гурты;
Вывеў ты людзей з балот,
З пустак і глухіх пячораў,
Мову даў ім, розум, нораў —
З дзікуноў стварыў народ.
Даў вышэйшы і адзіны
Дар — любові да радзімы.

Рукі разам творчай працай
Крышаць горы ў пыл і друз,
Памагаюць гуртавацца

У адну сям'ю-саюз.
Майстар, парабкі і чэлядзь,
Слугі поту, мазалёў
Гонар працы роўна дзеліць,
Разам ганяць гультаёў.
Праца — гонар для народа,
Скарб вальготы і дабра,
Нам яна ўзнагарода,
Як карона для цара.

Мір свяшчэнны,
Лад і згода,
Аспяніце
Нас апекаю сваёй!
Каб ніколі орды злыя
Уварвацца не маглі
У нашу ціхую даліну,
Дзе чаруе
Добрай песняй баюна
Слодыч боскі.
Каб ніколі нашы, вёскі
Не панішчыла вайна.

Разбурай хутчэй апоку,
Адспужыла — пад тапор!
Хай здаволенаму воку
Явіцца цудоўны твор!
Бі, крышы, валі
Зрубішча, камлі,
Каб не крыла абалона
Цела велічнага звона.

Разбіць налёўчанай рукою.
Умее майстар. Ды бяда,
Калі агністаю ракою
У прорву вырвецца руда!
Яна абрыне ўсе гримоты,
Геенскі вызеўрае жах,
Смуродам пойдзе плён работы,
І ўсё сатрацца ў пыл і прах.
Дзе правільч хаас і стыхія,
Там працы вынікі благія,
Там, дзе лянуецца народ,
Чакай і ліха, і нягод.

Бяда, калі лавіна смуты
Пажарам вырвецца з нору,
Калі народ, парваўшы луты,
Хапае ў рукі тапары!
Калі злавесны гул набата
Расколе ночы цішыню
І кліча — веснік міру, свята,
На гвалт, разбой і на разню.

Бягуць на плошчу гараджане.
«Свабода! Роўнасці!» — ну,
дзякуй!

Кіпіць шалёнае паўстанне,
Гуляюць шворкі і ножы!
І ўжо жанчыны, як метеры,
Аж на падобны на людзей,
Жыўцом, як хіжыя пантэры,
Рвуць сэрцы ворагам з грудзей.
Няма святога больш нічога,
Парваны повязі ўсе,
Стантаны запаветы бога —
Загнаў усіх людзей трасе.
Жахлівы тыгр незацаваны,
Страхоцце — узлаваны леў,
Аднак ні з чым не параўнаны
Вар'яці чалавечы гнёў.
Бяда, калі нябёс паходні
Сляпы або дурны нясе,
У яго рука агонь гаспадыні
Здабыткі спяняліць усё...

Дзякуй, божа, дзякуй, творца,
Што даеш нам шчасце тва!
Ззяе зван у промянях сонца,
Зван мядзяны і святы,
Грас, як зара,
Мара бранзара.
І на гербе шчыт і стрэлы
Славяць майстраў подзвіг смелы.

Ну, час настаў!
Сябры, сюды! Цяпер у пору
Ужо імя прыдумаць твору —
Хай будзе звацца Міраслаў!
Хай у мядзяным звонкім гудзе
Заўсёды голас міру будзе.

Хай робіць тое, для чаго
Мы тут і вылілі яго,
Хай над гаротнаю зямлёю
Лунае ў залатым шатры
У суседстве з зорнай стараною
І блаславенне шле згары,
Хай славіць мудрасць, сілу творцы,
Няхай там прадаю гудзе,
Як зорак хор, які бясконцы
Рахунак нашых дзён вядзе,
І хай аб вечным і бязмезным
Не скончыцца яго расказ,
І хай у лёце безмяжэчным
Яго кранае крылле Час.
Хоць воле лёсу паслужыма,
Хоць бессардэчны і глухі,
Хай апявае без заганы
Жыцця зманлівыя шляхі.
Хай кажа людю, што на свеце
Няма адвечнага нідзе,
Што, як і голас літай медзі,
Зямная марнасць прападзе.

Налягай цяпер на тросы,
Узнясёмце дружна зван
У царства гукаў, у нябёсы,
Хай спявае славу ён!
Раа! — і два! — і тры!
Зван ужо ўгары!
Хай гудзе ў бясконцай шыры
Першы гімн яго аб Міры!

Пераклад з нямецкай мовы
Васіль СЕМУХА.

Аўдзей САМАСЕЙ

ШЭРЫЯ СУКЕНКІ ЦІ ПАКУТЫ СУДДЗІ

Людзі АРАБЕЎ

Яны вярнуліся з залы пасяджэнняў у кабінет. Суддзя, жанчына гадоў сарака, у сінім шарсцяным касцюме, з высокай укладкай светлых валасоў, энергічна прайшла на сваё месца за сталом, паклала папку, што прынесла з сабою, на стос такіх самых папак, якія ляжалі на стале злева.

Засядацелі — жанчына ў светлай сукенцы, з бліскучай брошкаю, і высокі пажылы мужчына з сівымі валасамі — селі за вольны стол, адзін насупраць другога.

— Што ў нас наступнае, Зерачка? — спытала суддзя ў сакратаркі.

Сакратарка глянула ў паперы.

— Справа аб скісаванні шлюбу, Зінаіда Іванаўна, — сказала яна. — Грамадзянін Ярашэвіч з грамадзянінай Ярашэвічэцкай...

У дзвярах паказалася жанчына ў даўгаватым зялёным паліто, у хустцы, якая з'ехала ёй на патыліцу, адкрываючы рудаватыя пасечаныя валасы з рэшткамі завязкі. За ёю, са збянтэжанымі тварам, увайшоў і мужчына ў сінім паліто. У руках ён трымаў шапку, пашытую з шэрага штучнага каракулю...

Сакратарка, маладая дзяўчына з высокаю прычоскаю і ў моднай спадніцы, села за стол, на якім ляжэў стосік паперы і шарыкзая ручка. Яна ўзяла ручку і была гатова весці пратакол...

Зінаіда Іванаўна глядзела цяпер у папку, дзе ляжала заява грамадзянін Ярашэвіч... ляжалі прышпіленыя да заявы пасведчанні аб шлюбе і метрыкі дзяцей. Яна гартала, перабірала гэтыя дакументы.

«Хто ведае, — думала яна, — здраджаў ён сваёй жонцы ці не. Можна, і было што, хутчэй за ўсё, што было, сам ён і не прызнаецца. І як цяпер зрабіць? Развесці іх ці ўсё-такі паспрабаваць...» Яна мае поўнае права іх развесці. Жонка настойвае, муж дае згоду. Развесці іх — і калец справе, можна будзе хутчэй пайсці дадому, бо сёння вечарам яшчэ трэба варыць абед на заўтра. У час перапынку збегала ў магазін, купіла мяса і галоўку капусы. Поўная сумка стаіць у яе пад сталом. І то праўда: калі яны не шкадуюць сваёй сям'і, сваіх дзяцей, калі хочучь развесціся, то чаму яна, суддзя, павінна

шкадаваць іх больш, чым яны самі сябе?..

На вешалцы сіратліва і адзінока вісела ўжо толькі яе паліто, шэрае, з крыху панашаным шэрым каўнерыкам. Зверху, на каўнерыку, вісеў чырвоны шалік, а на верхнім ражку — круглая шэрая шапачка. Зінаіда Іванаўна стала на дыбкі, дастаючы шалік. Апрапаналася, глядзячы на сябе ў чорную шыбіну — люстэрка ў кабінете не было...

ТАК ШТО КЛЯМКА— НІ ГРАМА...

Віктар ДАМІЦЬКА

Назаўтра Рыбалтоўскі прагнуўся, як ніколі, рана. Прычосаны і прыбраны, увайшоўшы ў кухню, сказаў жонцы: «Добрай раніцы». Потым памог ёй наабіраць чыгунку бульбы, прынес вады. Прагнаў на выган кароу. Быў ён далікатны і жааў. І за кожным разам усё паўтараў: «Калі ласка, Марыля Міхайлаўна, ікалі ласка, прашу...» Не Марыля ці Мар'я, як раней, а Марыля Міхайлаўна.

— Што з ім зрабілася... — паціскала плячыма Бонікава кабетка, якая не была на сходзе. — Гэта ж тыя разы спіць, покуль сонца ў зубы не прыгрэе. Пасля ўстане ўскудлачаны, страх глядзецца: вочы чырвоныя, нос сіні. Не ўспее порткі ўсцягнуць, адразу крычыць: «Квасу!» А гэта — «Добрай раніцы», «Калі ласка»... Гм... Нешта нейкае...

З выгану Баніфат пайшоў на стан, дзе стаялі машыны. Абышоўшы «НЖ», усміхнуўся: «А што... Адрэмантую, асядлаю і буду жыць вазіць. Пачну жыццё нанова. Я яшчэ пакажу, апа што варты стары Талаш...»

Тут яго і застаў Вярбіцкі. Рыбалтоўскі адразу загаварыў:

— А, Васіль... Добрага здароўя... А я, брат, стаю тут і думаю: гэта ж мёртвы капітал ляжыць, гэта ж тысячы... Але я яго ажыўлю... Вось чыснае матроскае, ажыўлю... Эх, Вася! Ну ж і ўкінулі вы мне ўчора... Сёння ледзь раніцой апамятаўся, ледзь да сэнсу дайшоў... І, знаеш, брэток, пайшаму я на свет цяпер глянуў. А ўчора вась што я рашыў: даў сабе клятву не піць і нават не курыць. І, што ты думаеш, вась суткі трымаюся.

Рыбалтоўскі ўсміхнуўся, папраўдзі на галаве маленькую кепачку.

— Суткі?... — усміхнуўся і Вярбіцкі.

Аўдзей Самасей па-новаму вырашае праблему парадывання. Можна, вядома, як звычайна, перайначваць ці нават высмейваць стыльвыя прыёмы пісьменніка, шаржыраваць асабістасці пісьменніцкай манеры. Але ж нярэдка бывае: то чытачы не пазнаюць у пародыі «арыгінал», то крыўдуюць самі пісьменнікі — маўляў, не так, не падобна. А вась тут — усё да кропкі так. Аўдзей Самасей проста зняў «копіі» (скарочаныя — як кажуць, вымагае спецыфіка жанру) з твораў Лідзіі Арабей, Віктара Дайлідзі і Мінолы Грынчыка.

— Ну, суткі... Устаю сабе раніцой, галава свежая, у роце чыста. Гляджу, дзеці спяць, кот грэецца на сонцы, жонка на кухні тупае, у печы паліць. На сталі блінцы цёплыя стаяць. Мір прыйшоў у хату... А тыя разы што было? Сады-цаітуць, харашыня навокал, а я свегу белага не бачу. Устанеш, галава, як цэбар, у роце — Сахара. Жонка лае, дзеці плачуць, суседзі смяюцца. А ўсё той гіцаль, старшынька, вінават. Эх, ды што ўспамінаць! — Рыбалтоўскі ўздыхнуў і стукнуў нагой у колз машыны. — Але праяснілі вы мне галаву. Эх, як праяснілі! І ты, Вася, за мяне слова закінуў. Дзякуй, шчырае дзякуй... І, ведаеш, цяпер мне так радасна, што, здаецца, душа спывае, жыццё хочацца. А магло б быць крута... Гэта ж яшчэ два крокі, і гіцаль-старшынька мог мяне ў бездань зацягнуць. Але цяпер я кропку паставіў. Вазьмуся за работу. Не будучь мяне людзі ляжаць, як апошняга сабаку. Так што клямка — ні грама... Чалавекам стану...

СКЛАДАНЫЯ АСПЕКТЫ ПРАБЛЕМЫ

Мікола ГРЫНЧЫК

У даным выпадку неабходна ўлічваць, што ў складаных алегарычных, але заўсёды багата напоўненых актуальным сацыяльна-філасофскім зместам сцэнах і эпізодах выразна адчуваюцца разнастайныя аспекты асвятлення вядучай ідэіна-эстэтычнай праблемы твора — мастацтва як выяўленне векавой духоўнай культуры народа неўміруча, і яго роля ў грамадскім жыцці нязменна дзейная, актыўная. Вось чаму нават найбольш неверагодныя і фантастычныя моманты, звязаныя з «прыгодамі цымбал», лёгка асацыіруюцца з канкрэтнымі жыццёвымі з'явамі, а таму не трацяць мастацкай мэтазгоднасці і апраўданасці. Тая ж фантастычная сцэна «вандраванняў» цымбалаў «па небе» ў канкрэтнай ідэіна-мастацкай функцыі набывае значэнне сімвалу вярнасці сапраўднага мастацтва свайму народу; дарэмныя спробы паставіць такое мастацтва на службу ворагу. Нават закінутыя «за хмары», адарваныя ад народнай глебы цымбалы непазбежна вяртаюцца да «салаліных стрэх», на родную зямлю і сваёю іграю грозна будзяць да змагання, наводзяць жах на ворага і здрадніка.

КАЛІВА СМЕХУ З ПОЎНАГА МЕХУ

З ДАШНЕНШЫХ БЕЛАРУСКИХ
ЖАРТАХ

РАБІЦЕ, ЯК ЛЕПЕЙ

Стаяк за восень скасабочыўся, упаў на калена, а потым і зусім знік, нібы карова лзыкам злізала. Засталося толькі адноне ды цыбатал тычка — нэрдна, на якой, падноч — не дастанеш, трапяталася наслаліна сена. Кузьма патупаў ля адноня і аднінуўшы ўбок разгіны, супакоіў слабе:

— Можна я якраз і не думай панідаць цялушку ў зіму. Можа я цягнуў да восені, каб прадаць яе на рынку.

І, узяўшы цялушку на лейцы, адвёў у Барысава на рынак. Купец знайшоўся хутка, сыхліўся на добрага цане, нават барыш распілі. У добрым настроі вяртаўся Кузьма ў вёску. Ля Зямбіна на вузкай дарожцы перанялі яго два здаравенныя дзеці.

— Прадаў цялушку, бацька? — пытаецца вастраносы, з чырвонымі бланамі вачэй.

— Прадаў, дзякаваць богу, пятаццаць рублёў узяў.

— Адаў, — кажа другі, — а то згубіш.

— Што вы, — кажа Кузьма, — я іх у насавачну завязуў, а насавачну ручніком абгарнуў, а ручнік — вась ён, у нашалі, за плячамі.

Разбойнікам гэта і трэба было. Адабралі кашэль, дасталі ручнік, з ручніка насавачну, і давай раіцца, як быць з мужыком. Паскардзіцца станавому, пойдзе следства. Яшчэ натрапляць на след.

Вастраносы і кажа:

— Зарэжам...

Другі (разумны, відаць, чалавек) пларэчыць:

— Кроў застаецца.

— Ну, то павесім, — мянле кару дзюбаты, — Сагнём бярозу, падчэпім і...

Абодва глядзяць на Кузьму. Кузьма ад страху ні жывы, ні мёртвы, але ад гукаецца, трасучыся:

— М-можа я гэтак і х-хацеў. Р-рабіце, людцы, як лепей.

Смешна стала разбойнікам. Адпусцілі Кузьму. Яшчэ пляк далі, каб не падаў духам.

КРУГЛЫЯ СЛОВЫ

Усім удаўся Базыль — і паставай, і натурай. А вась дзурчачат цураўся. Саромеецца і ўсё. А тут настаў час у сваты ехаць. Маці ляхі толькі намагаў не давала. Усё выслушаў, і забыўся, як толькі ўвайшоў у хату да маладой. Паслядзёў, пачаў і вярнуўся ні з чым.

— А што я ёй мог сказаць? — агрынуўся, калі пачала данараць маці. — Як што! — усплснула ў далоні старая. — Ці мала ёсць слоў... кругленькіх, гладзенькіх... Як бо: сіта, рэшата, гарох... Ці тал і місна, з ляхой лсі. Не важна, чым пачнеш, важна, чым кончыш!

Пляхаў Базыль другі раз. Матчыны словы завучыў, як пацеры. І вась ён сядзіць перад нявестай. Тал пра нацёл ды вэлюм, а Базыль пра гарох і місну. «Дзіўныя апетыты», — думае маладая, і ставіць перад ім місну з гарохам. «А як быць цяпер? — чэша патыліцу жаніх. — Маці нічога не сказала». Базыль і другі раз, як кажуць, таўнач аблізаў.

— Эх, ты, недацёпа, — журыла маці. — А чаму б не ўзяць гаршынку ды не кінуць яе ў маладую? А яна ў цябе. Глядзіш, і пайшла б гаворка мірам-ладам.

Засвоіўшы матчыну навуку, Базыль выбраўся ў дарогу трэці раз. Кругленькія словы зрабілі сваю справу. На сталі раптам вырасла патэньня з нешняй. «Цяпер не прамакнуся», — падумаў Базыль. Не доўга думаючы, схпіў патэньню ў дзве рукі і ледзь не шпурнуў у маладую. І тут пачуў такое слоўца, што ўспомніў, чаго прыехаў, і папрасіў прабачэння. Справа скончылася палюбоўна.

Зачынаў Г. ШУСТОУСКИ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначна сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вышэйшага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Руканісеў рэдакцыі не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКИ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

Індэкс 63856

AT 15050